Katalog dobrych praktyk

Partnership for Democracy Development.

Inter EkiP 2015

Projekt współfinansowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w ramach konkursu:
„Wsparcie wymiaru samorządowego i obywatelskiego polskiej polityki zagranicznej 2015”

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

EKiP Stowarzyszenie Europa Kujaw i Pomorza

Niniejsza publikacja powstała w ramach projeku pn. „Partnership for Democracy Development. Inter EKiP 2015” realizowanego przez Kujawsko-Pomorskie Stowarzyszenie „Europa Kujaw i Pomorza”.

Projekt jest współfinansowany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w ramach konkursu: „Wsparcie wymiaru samorządowego i obywatelskiego polskiej polityki zagranicznej 2015”.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie 3

Jaka jest Gruzja? 3

Partnership for Democracy Development. Inter EKiP 2015 9

1. Polityka społeczna 13

1.1. Polityka społeczna w Polsce 17

1.2. Elementy polityki społecznej w kontekście przeprowadzonej wizyty 21

1.3. Podsumowanie 41

1.4. Polityka społeczna w Gruzji 45

1.5. Rekomendacje 49

2. Rolnictwo 51

2.1. Dane ogólne 51

2.2. Użytkowanie gruntów rolnych 53

2.3. Struktura użytkowania gruntów rolnych 55

2.4. Struktura zasiewów 55

2.5. Produkcja zwierzęca 57

2.6. Rolnictwo ekologiczne w województwie kujawsko-pomorskim 61

2.7. Rolnictwo w Gruzji 65

2.8. Rekomendacje 67

3. Geocaching jako przykład aktywnej turystyki stymulującej rozwój gospodarczy na terenach wiejskich 75

3.1. Wprowadzenie 75

3.2. Geocaching 75

3.3. Rekomendacje 81

4. Edukacja 83

4.1. Zarządzanie szkołami w Polsce 85

4.2. Poprzez strategie edukacyjne do sukcesów w szkole 85

4.3. Astrobaza Kopernik 87

4.4. Interaktywnie w szkole 91

4.5. Edukacja w Gruzji 95

5. Innowacje – doświadczenia i planowanie 97

5.1. Przykłady innowacyjnych projektów z terenów województwa kujawsko-pomorskiego 109

Table of content

Introduction 4

What is Georgia like? 4

Partnership for Democracy Development. Inter EKiP 2015 10

1. Social policy 14

1.1. Social policy in Poland 18

1.2. Social policy elements in the context of the visit 22

1.3. Summary 43

1.4. Social policy in Georgia 46

1.5. Recommendation 50

2. Agriculture 52

2.1. General data 52

2.2. The use of agricultural lands 54

2.3. Strucure of agricultural land use 56

2.4. Sown crops structure 56

2.5. Live stock production 58

2.6. Ecological agriculture in kujawsko-pomorskie voivodeship 62

2.7. Agriculture in Georgia 66

2.8. Recommendation 68

3. Geocaching as an example of active tourism stimulating the economic growth in rural areas 76

3.1. Introduction 76

3.2. Geocaching 76

3.3. Recommendations 82

4. Education 84

4.1. School management in Poland 86

4.2. Through educational stategies to school success 86

4.3. The Coperncus Astrobase 88

4.4. Interactively at school 92

4.5. Education in Georgia 96

5. Innovations – experiences and plannning 98

5.1. Examples of innovative projects from the kujwsko-pomorskie area 110

WPROWADZENIE

Gruzja jest w Polsce „marką" o wysokim stopniu rozpoznawalności, przede wszystkim w dwóch aspektach: turystycznym i politycznym. O ile pierwszy, przestrzeń turystycznej oferty, od 2008 roku intensywnie nabiera całkowicie nowego wymiaru i jakości, o tyle Gruzja, jako struktura zorganizowana w państwo, pozostaje wyobrażeniem tworzonym ze skąpych doniesień medialnych i kilku stereotypów z odległej już przeszłości. A jak wyglądają tak kluczowe sfery życia codziennego i organizowania się społeczności, jak gospodarka, edukacja i kultura? Z pewnością nie jest to wiedza tajemna i trudna do zdobycia, jednak siłą faktów, przekazywana jest przez wąskie grono specjalistów i obserwatorów, głównie wywodzących się z polskich służb dyplomatycznych, środowisk organizacji pozarządowych i pojedynczych specjalistów: dziennikarzy, historyków i etnologów. Jest dostępna literatura opisująca Gruzję i jej rozmaite aspekty funkcjonowania, a internetowe źródła wiedzy, pozwalają dość dokładnie przyjrzeć się rozmaitym zjawiskom i procesom, którym współczesna Gruzja podlega. Ciekawy zasobem pozostają anglojęzyczne zestawienia wskaźników gospodarczych i społecznych, na bieżąco ilustrujące zachodzące w Gruzji procesy. Zresztą w ślad za amerykańskimi wzorcami zarządzania, gruzińska administracja państwowa publikuje coraz więcej, rzetelnych danych makro i mikro ekonomicznych, a także aktualne sprawozdania ze swojej bieżącej działalności (strony ministerstw). To jednak statystyka i źródło wiedzy, które bez konfrontacji z aktualnymi przejawami zmian, pozostaną zapisem wskaźników, zawsze o krok wstecz w porównaniu z procesami kształtującymi współczesną Gruzję.

JAKA JEST GRUZJA?

Geograficznie, to bardzo zróżnicowane terytorium leżące na pograniczu Europy i Azji, miedzy Morzem Czarnym a Morzem Kaspijskim oraz między zamykającym od północy pasmem Wielkiego Kaukazu, a południową granicą na Małym Kaukazie. W 80 proc. powierzchnię pokrywają tereny górskie, otaczające bardzo żyzne, znane już starożytności niziny Kolchidzką i Alazańską oraz kotliny Dolnokartlijska i Kachetyjska. Największą rzeką jest Mtkwari (azer. Kur, ros. Kura), najwyższym szczytem Szchara (5068 m n.p.m.), nieco niższy jest spopularyzowany także w Polsce - Kazbek (5047m n.p.m.).

Gruzja zajmuje obszar 69,7 tys. km. kw., w tym: Abchazja – 8,55 tys. km², i Osetia Południowa – 3,9 tys. km², faktycznie pozostające poza

INTRODUCTION

Georgia has a high recognition factor in Poland as a 'brand' in two respects: tourism and politics. In so far as in the former aspect Georgia's tourism programme has taken on a whole new dimension since 2008, Georgia as an organised structure still remains a notion that is made up by scant titbits of media reports and stereotypes from distant past. And what about the key areas of day-to-day life and social activities, such as economy, education and culture? The knowledge is certainly not secret, nor is it difficult to obtain, and yet it is in fact made known to a wider public through a narrow circle of specialists or observers who are usually members of Polish diplomatic services, non-governmental organisations or individual specialists, journalists, historians and ethnologists. Literature on Georgia that captures various aspects of its functioning is quite widely available, whereas Internet sources give insight into different phenomena and processes that take place in contemporary Georgia. Summaries of economic and social indicators published in English that illustrate the processes that take place in Georgia remain a valuable resource. Following the example set by the American administration, Georgia issues increasingly more of reliable macro- and microeconomic data, as well as reports from its current activities (ministry websites). However, if the statistics and knowledge are not confronted with what the changes are like in reality, they will remain written records of some indicators, always one step behind the processes that actually shape contemporary Georgia.

WHAT IS GEORGIA LIKE?

In terms of geography it is a diverse land situated on the border of Europe and Asia between the Black Sea and the Caspian Sea, and between the chain of the Greater Caucasus closing it from the north, and the Lesser Caucasus on the southern border. 80% of Georgia is covered by mountainous areas which surround highly fertile, ancient Colchis and Alazani plains and Lower Kartli and Kakheti valleys. The Mtkwari is the longest river (*Kur* in Azeri, *Kura* in Russian), Mt. Shkhara (5068 metres above sea level) is the highest peak, but more commonly known in Poland is Mt. Kazbek (5047 metres above sea level).

The total area of Georgia is 69.7 thousand km^2, which includes: Abkhazia – 8.55 thousand km^2 and South Ossetia – 3.9 thousand km^2, which remain outside

kontrolą władz gruzińskich (dla porównania: województwo kujawsko pomorskie - 17 969 km²). Kraj na północy i wschodzie graniczy z Federacją Rosyjską (długość granicy 723 km), na południu z Azerbejdżanem (322 km), Armenią (164 km), Turcją (252 km), a na zachodzie granice stanowi wybrzeże Morza Czarnego (310 km). Na gruzińskim terytorium od kilku tysięcy lat krzyżują się szlaki handlowe, komunikacyjne i tranzytowe Europy, Azji Środkowej i Dalekiego Wschodu, jak i współczesnych ich odmian: rurociągów i gazociągów (Baku–Tbilisi–Ceyhan, Baku–Supsa, Baku–Tbilisi–Erzurum). Położenie geograficzne jest najczęściej kluczem do zrozumienia historii i kultury danego miejsca. W przypadku Gruzji, obok niezwykłych okazji do cywilizacyjnego rozwoju, tyleż samo pojawia się zdarzeń burzliwych i wyniszczających kolejne struktury państwowe. Nie bez powodu określenie „gorący" Kaukaz, czy kaukaski tygiel, celnie określają i dziś Gruzję, wraz z ościennymi krajami, pozostającymi przedmiotem rozgrywek światowych i regionalnych mocarstw.

Dzieje gruzińskiej państwowości w pełni oddaje określenie: burzliwe. Granice odmieniały się równie często jak władcy i samo definiowanie Gruzji, ulegającej nieustannym podziałom, krótkotrwałym sojuszom, zależności od potężnych sąsiadów, okresom świetności. Według greckich źródeł w VI wieku p.n.e. istniały dwa państwa gruzińskie – Kolchida (Gruzja zachodnia) i Iberia (Gruzja wschodnia), od I wieku p.n.e. znajdowała się pod zwierzchnictwem Rzymu, przyjmując chrześcijaństwo, jako religię państwową w 317 roku (Królestwo Iberii). W ogromnym skrócie, zmagania o Gruzję wygrywały Persja, Bizancjum, złoty okres przypada na panowanie królowej Tamary I Wielkiej (1184–1213) z dynastii Bagratydów, która stworzyła regionalne mocarstwo, rozciągajcie się od Morza Kaspijskiego do Morza Czarnego. Potęga średniowiecznej Gruzji załamała się po kolejnych najazdach mongolskich, utrwalając rozbicie na kilka odrębnych państewek gruzińskich i zależność od perskich i tureckich wpływów. Na przełomie XVII i XVIII wieku na arenę kaukaską wkracza imperium rosyjskie, po kolei włączając gruzińskie terytoria w swój obszar i pozostając praktycznie na Kaukazie po dzień dzisiejszy. Niepodległa Gruzja, przypominając o ponad trzyletnim okresie zaistnienia w latach 1918-1921, pojawiła się dopiero po upadku ZSRR (28 X 1990 odbyły się w Gruzji wolne i demokratyczne wybory parlamentarne, a 9 IV 1991, proklamowano powstanie Republiki Gruzińskiej).

the control of Georgian authorities (to compare: Kuyavian-Pomeranian Voivodeship – 17 969 km^2). In the north and east Georgia borders with the Russian Federation (border length 723 km), in the south with Azerbaijan (322km), Armenia (164 km), Turkey (252 km), and in the west with the Black Sea (310 km). The Georgian territory has been the crossroads for trade, transport and transit routes between Europe, Central Asia and Far East for thousands of years, and now it remains a crossroads for their contemporary counterparts: oil and gas pipelines (Baku–Tbilisi-–Ceyhan, Baku–Supsa, Baku–Tbilisi–Erzurum). Geographical location is very often key to understanding the history and culture of a given place. In the case of Georgia, alongside unique opportunities for civilizational advancement, a proportional number of tumultuous events that led to the devastation of state structures took place. It is no coincidence that Georgia and its neighbouring countries, which remain a playground for world and regional superpowers, have been dubbed by such names as 'hot' Caucasus or Caucasian melting pot.

The word tumultuous fully reflects the history of Georgia as a state. Borders changed as often as its rulers and defining Georgia as a state was elusive, as it was constantly subject to partitions, short-term alliances, and dependence on mightier neighbours or periods of magnificence. According to Greek sources, in VI century B.C. there were two Georgian states of Colchis (Western Georgia) and Iberia (Eastern Georgia); from I century B.C. it had remained under the authority of Rome and declared Christianity as state religion in 317 (the Kingdom of Iberia). In a nutshell, Georgia was conquered by Persia and Byzantium; its golden age falls on the reign of Queen Tamar the Great (1184-1213) of the Bagrationi dynasty, who created a regional superpower that extended from the Caspian Sea to the Black Sea. The mightiness of medieval Georgia was subverted following a series of Mongolian conquests which established it as a collection of separate smaller Georgian states depending on Persian or Turkish influences. At the turn of the 18th century the Russian Empire enters the Caucasian arena annexing Georgian territories one by one, and stays in the region practically until the present day. It was not until the collapse of the Soviet Union (28 October 1990) that free and democratic parliamentary elections were held and the independent state of the Republic of Georgia was proclaimed on 9 April 1991.

Historia Gruzji, niekiedy jest porównywana z dziejami Polski i jeśli poprzestać na szalonym uproszczeniu, to i nieporównywalność pozostaje faktem (jak każdego fenomenu, zjawiska i procesu tworzonego przez ludzi), a doszukiwanie się analogii szaleństwem, choć sympatycznym (często dla stworzenia dobrej relacji marketingowej, tak w biznesie, jak i dyplomacji). Z pewnością pokusa tkwi w podobnym, strategicznym położeniu i konieczności walki o niezależności, kontrolę nad terytoriami i zasobami, z konsekwencjami popadania w ruinę i mozolne odbudowywanie społeczności i infrastruktury. Na pewno silnie emocjonalny i stanowiący osnowę społecznych stosunków, wpływ życia religijnego oraz ogromne znaczenie struktur kościoła katolickiego w Polsce i prawosławnego, autokefalicznego kościoła gruzińskiego. Silnie działają na wyobraźnię, nieodległe od siebie patriarchalne systemy i wzorce życia biesiadnego, z obowiązkowymi odniesieniami do polskiej szlachty i arystokracji gruzińskiej. I wreszcie relacje z sąsiadami, szczególnie dalekie od neutralnych z Rosją, i co ważne, nieco zepchnięte w cień przez aktualny rosyjski ekspansjonizm, z Turcją. Jeśli dodać jeszcze tragiczne losy polskich jeńców na Kaukazie, od carskich zesłańców po żołnierzy Armii Krajowej. Jeśli wspomnieć historię gruzińskich oficerów, emigrujących po podbiciu Gruzji w 1921 przez bolszewicką Rosją, a przyjętych przez Józefa Piłsudskiego do Wojska Polskiego. Wkraczamy właściwie we współczesne relacje polsko-gruzińskie, które jak nigdy wcześniej są budowane na wielu płaszczyznach życia gospodarczego, społecznego i politycznego. Zarazem, co także nowe w polsko-gruzińskich relacjach, zarówno państwo i społeczeństwo gruzińskie, jaki i Polska, występują wobec siebie w relacji równoważnej. Pozostają niepodległymi strukturami państwowymi, budując błyskawicznie silne powiązania polityczne, sojusznicze, społeczne, coraz śmielej sięgając wzajemnych kooperacji gospodarczych. Bardzo dobre stosunki wzajemne, zdecydowanie przyspieszyły po 2008 (wojnie sierpniowej z Rosją) i pojawienia się całej serii instrumentów współpracy, z programem Partnerstwa Wschodniego na czele.

Polska sukcesywnie wspiera procesy modernizacyjne zachodzące w gruzińskiej administracji, w tym zwłaszcza w kontekście wdrażania przez Gruzję Umowy Stowarzyszeniowej z UE. Działania Polski wpisują się w koncepcję rządu gruzińskiego, który stawia sobie za cel poprawę funkcjonowania administracji publicznej Gruzji w zakresie kluczowych reform.

The history of Georgia is sometimes likened to the history of Poland, but if we were to ridiculously oversimplify things, both remain highly incomparable (as all phenomena, or processes instigated by people), and looking for analogies would be a sheer, though likeable folly (as it often is in business or diplomacy for creating good marketing atmosphere). It is tempting to compare the strategic location and the necessity to fight for independence, control over territories and resources, consequences of falling into ruin and slow restoration of the society and infrastructure. Surely, a highly emotional attitude towards religion which becomes a background for all social relationships, and the significance of the Catholic Church in Poland and the Autocephalous Orthodox Church in Georgia are typical for both countries. Similar patriarchal systems and convivial lifestyle with flashbacks to Polish gentry and Georgian aristocracy, may also stir imagination if we were to look for comparisons. And last but not least, relations with neighbours: Russia in particular, which are far from neutral, and Turkey, which have recently been overshadowed by Russian expansion. If we were to add the tragic fate of Polish captives in the Caucasus, from the Tzar's deportees to the soldiers of the Polish Home Army. And again if we were to add the history of Georgian officers who emigrated after Georgia had been conquered in 1921 by the Bolshevik Russia and who were enlisted for the Polish Army by Józef Piłsudzki. We are now in fact entering the contemporary Polish-Georgian relations which are now being built on many layers of economic, social and political life as never before. At the same time, Poland and Georgia are peers to each other, both in terms of the state and the society, which is also a new element in Polish-Georgian relations. They preserve independent state structures while building strong political, alliance and social bonds and cooperating economically with more resolution. Very good mutual relations gained speed after 2008 (war with Russia in August) and the emergence of an entire array of cooperation instruments, with Eastern Partnership Programme as the most important.

Poland successively supports modernisation processes that take place in Georgian administration, especially in the context of the implementation of the EU Association Agreement. Poland's actions are in accordance with the concept of the Georgian government which aims at the improvement of the public administration functions in Georgia in terms of key reforms.

PARTNERSHIP FOR DEMOCRACY DEVELOPMENT. INTER EKiP 2015

Potrzeba realizacji projektu wynikała z doświadczeń województwa kujawsko-pomorskiego w zakresie współpracy z regionami w Gruzji (w szczególności z regionem Imeretia). W trakcie wizyty studyjnej, która odbyła się w listopadzie 2014 r. w regionie Kujaw i Pomorza, przedstawiciele Imeretii wskazywali na chęć nauki, pozyskiwania informacji i doświadczeń od województwa kujawsko-pomorskiego w takich dziedzinach jak: edukacja, rozwój gospodarczy, polityka społeczna, rolnictwo czy innowacje. 12 listopada ub. r. w Urzędzie Marszałkowskim województwa kujawsko-pomorskiego wicegubernator Imeretii Aleksandre Iosebashivili oraz wicemarszałek województwa Dariusz Kurzawa podpisali list intencyjny. Dotyczy on wspierania obecnych i przyszłych przedsięwzięć związanych z gospodarką, edukacją, kulturą, turystyką oraz funduszami europejskimi.

Za istotne uznano także podniesienie poziomu wiedzy odnośnie obu krajów oraz regionów. W ramach projektu przeprowadzone zostały trzy wizyty studyjne dotyczące następujących obszarów

- Polityka społeczna,
- Rolnictwo i gospodarka
- Edukacja i innowacje.

W każdej z pięciodniowych wizyt, które odbywały się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, wzięło udział po 5 przedstawicieli wyselekcjonowanych i wybranych z regionu Imeretia.

Niemożliwym było zaprezentowanie wszystkich aspektów rozwoju Polski oraz województwa kujawsko-pomorskiego w tak krótkim czasie, dlatego też zdecydowano o przeprowadzeniu wizyt o tematyce obszarów wskazanych w liście intencyjnym.

Program wizyt studyjnych obejmował zapoznanie się z polskim systemem, rozwiązaniami wprowadzanymi w województwie kujawsko-pomorskim, odwiedzeniem wybranych placówek i spotkania z przedstawicielami różnych instytucji, przedsiębiorcami, ludźmi nauki i administracji samorządowej.

Spotkania bilateralne pozwoliły nie tylko na wymianę doświadczeń i poglądów, ale także na poznanie np. rozwiązań prawnych czy sytuacji administracyjnej w obu regionach.

Rok 2015 został ogłoszony, przez Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego, Rokiem Samorządu Terytorialnego. Spotkania były, więc także doskonałą okazją, aby podkreślić szczególną rolę, jaką odgrywają samorządy, a także, aby pokazać, jak częściowa decentralizacja państwa

PARTNERSHIP FOR DEMOCRACY DEVELOPMENT. INTER EKiP 2015

The need for the implementation of the project stems from the experience that Kuyavian-Pomeranian Voivodeship already has with cooperating with Georgian regions (the region of Imereti in particular). During a study visit that took place in November 2014 in the Kuyavian-Pomeranian region, the representatives of Imereti pointed to the willingness to learn, obtain information and experience from Kuyavian-Pomeranian Voivodeship in such fields as education, economic development, social policy, agriculture or innovations. On 12 November last year at the Marshal's Office of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship, the vice-governor of Imereti, Aleksandre Iosebashivili and the Deputy Marshal, Dariusz Kurzawa signed a letter of intent. It relates to giving support to present and future undertakings as regards economy, education, culture, tourism and European funds.

It was also deemed important to increase the level of knowledge in both countries and regions. Within the project framework three study visits were made to discuss the following areas:

- Social policy,
- Agriculture and economy,
- Education and innovations.

Each of the five-day visits that took place in Kuyavian-Pomeranian Voivodeship involved 5 representatives that were selected from the region of Imereti.

Time constraints made it impossible to present all the aspects of Poland's and region's development, so it was decided that the visits regard the areas that were indicated in the letter of intent. The programme of study visits covered the introduction to the Polish system, solutions implemented in Kuyavian-Pomeranian Voivodeship, visiting of selected institutions and meeting representatives of different institutions, entrepreneurs, and people of science and self-government administration.

Not only did the bilateral meetings enable an exchange of experiences and opinions, but they also gave insight into legal solutions and an administrative solution in both regions.

The decision of Bronisław Komorowski, the President of Poland, established 2015 as the Year of the Local Government. The meetings provided an excellent opportunity to emphasise a special role played by local governments and show how a partial decentralisation of the state affected the civil activity, development of technical and social infrastructure,

wpłynęła na uruchomienie obywatelskiej aktywności, rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej, rozwój gospodarczy oraz budowanie lokalnej tożsamości i lokalnego patriotyzmu.

Niniejsza publikacja stanowi katalog dobrych praktyk, informacji o regionie oraz przykładów najlepszych rozwiązań z powodzeniem stosowanych w województwie kujawsko-pomorskim, które zostały zaprezentowane w trakcie wizyt studyjnych. Podjęliśmy także próbę wypracowania rekomendacji dla regionu Imeretia – gotowych rozwiązań do zaimplementowania w konkretnych dziedzinach.

Chcielibyśmy także, aby niniejsza publikacja oraz założenia projektu pn. „Partnership for Democracy Development. Inter EKiP 2015" mogły być podstawą do prowadzenia podobnych działań czy projektów w innych rajach Partnerstwa Wschodniego nie tylko na poziomie regionalnym, ale także powiatowym czy gminnym.

economic growth and building local identity and local patriotism.

This publication provides the catalogue of good practices, information about the region and examples of best solutions that are successfully implemented in Kuyavian-Pomeranian Voivodeship, which were demonstrated during the study visits. We have attempted at developing a recommendation for the region of Imereti – solutions in given fields that are ready to be implemented.

We would also like the present publication, together with the assumptions of the 'Partnership for Democracy Development' project to comprise the basis for implementing similar projects in other countries of Eastern Partnership, not only at a regional, but also district and communal level.

1. POLITYKA SPOŁECZNA

Jednym z zadań polityki państwa jest zachowanie równowagi pomiędzy wzrostem gospodarczym a realizacją celów społecznych rozumianych, jako zaspokajanie potrzeb na określonym poziomie. Brak aktywności na tym polu może rodzić problemy społeczne, które pozostawione bez aktywności państwa mogą kumulować się prowadząc do degradacji społecznej oraz wywoływać problemy polityczne na dużą skalę.

Jak pokazują przykłady rodzime, ale i także europejskich sąsiadów, bez względu na wielkość, wzrost gospodarczy nie ma na tyle trwałego i szerokiego wpływu, aby swoim zasięgiem zapewnić dobrobyt wszystkim obywatelom. Nie jest możliwym zabezpieczenie wszystkich potrzeb w procesie produkcji a funkcjonujący rozdział dóbr nie jest równomierny. Dostęp do pracy w kontekście globalnym a nawet krajowym może zmierzać do stanu równowagi, jednakże jest on widocznie terytorialnie zróżnicowany[1]. Coraz częściej dobrze rozwinięte regiony, korzystnie położone na gospodarczej mapie szybko zyskują pozostawiając w tyle te o zdecydowanie niższym potencjale. Te narastające zróżnicowania widoczne są nie tylko w statystykach gospodarczych, ale i także społecznych.

Kluczowym elementem umożliwiającym zaspokojenie ludzkich potrzeb jest praca. Od jej dostępności oraz wartości zależy ile dóbr i usług będziemy mogli za nią wymienić. Jednakże tutaj należy wziąć pod uwagę ograniczenia związane z dostępnością pracy. Często podaż pracy jest niewystarczająca, co powoduje, iż nie wszyscy, którzy chcą pracują lub pracują w niewystarczającym wymiarze. Część osób nie pracuje gdyż nie jest do tego zdolna np. z powodu podeszłego wieku bądź choroby. Inna grupa nie jest zainteresowana pracą wybierając odmienny, niekoniecznie społecznie akceptowalny sposób na życie. Dodatkowo, często gospodarstwa domowe otrzymują zbyt niskie wynagrodzenia, co również uniemożliwia zaspokojenie swoich potrzeb. Ograniczenia wynikają również z przyczyn wewnętrznych, gdyż mamy do czynienia z sytuacjami, kiedy nie jest możliwe zaspakajanie potrzeb na poziomie minimum socjalnego spowodowane przez nieracjonalne zachowania spowodowane wpływem mediów, otoczenia, braku przezorności czy błędnej oceny sytuacji.

[1] R. Szarfenberg, *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej*, [w:] *Polityka społeczna*, G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny (red.), Warszawa 2009, s. 26.

1. SOCIAL POLICY

One of the tasks of the state policy is to maintain the balance between economic growth and implementation of social objectives understood as satisfying needs on a particular level. Lack of activity in this field may result in social problems which, when left without the state's activity, may accumulate, leading to social degradation, and trigger political problems on a large scale.

As the national examples, but also those of our European neighbours demonstrate, economic growth, regardless of its size, does not have an impact which is permanent and wide enough to ensure the welfare of all the citizens. It is not possible to satisfy all the needs in the production process, and the existing distribution of goods is not equal. Access to work in the global, and even national context, can lead to the state of balance, however, it is visibly territorially varied [2]. Well developed regions, advantageously situated on the economic map, more and more often gain quick profit, leaving behind the ones which have much less potential. These growing differences can be seen not only in the economic statistics, but also in the social ones.

The element which is crucial to satisfying people's needs is work. How many goods and services we will be able to receive in exchange for work, depends on the accessibility thereof. However, one must take into account the limitations connected with work accessibility. The labour supply is frequently insufficient, which results in the fact that not all those who wish to work can do so or work full-time. Some people do not work because they are not able to, e.g. due to old age or illnesses. Another group is not interested in work and chooses a different way of life, which is not necessarily socially accepted. Furthermore, the remunerations which households receive are often too low, which also prevents them from satisfying their needs. The limitations also result from internal causes, since there are circumstances where it is not possible to satisfy needs on a minimum social level. This is caused by irrational behaviour caused by the influence of the media, environment, and lack of prudence or wrong assessment of the situation.

[2] R. Szarfenberg, *Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej,[Definitions, scope and contexts of social policy] in Polityka społeczna [Social Policy]*, G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny (eds.), Warsaw 2009, p. 26.

Ukierunkowanie polityki państwa wyłącznie na sukces gospodarczy oceniany przez pryzmat wzrostu produktu, powoduje, iż pewne grupy społeczne nie skorzystają z owoców tego sukcesu a ich minimalne potrzeby społeczne pozostaną niezaspokojone. Zatem konieczność prowadzenia polityki społecznej jest wynikiem ograniczeń polityki gospodarczej[3].

W niniejszej publikacji pokazujemy instytucje, które stanowią ważne ogniwa w kształtowaniu regionalnej polityki społecznej ukierunkowane na wsparcie na rzecz osób wykluczonych społecznie oraz bezrobotnych.

Instytucje te, zarówno publiczne jak i niepubliczne, stanowią część krajowego systemu wspierania polityk publicznych w zakresie włączenia społecznego, jak i zatrudnienia wpisując się w Europejski Model Społeczny. Układ ten jest kształtowany od początku lat '90 a po akcesji Polski do Unii Europejskiej przechodzi cykl reform wspieranych przez unijne fundusze.

[3] Ibidem, s. 27.

Directing the state's policy only at economic success, assessed on the basis of product growth, results in some social groups not using the benefits of this success, with their minimum social needs being unsatisfied. Therefore, the need to conduct social policy is the result of the limitations of economic policy[4].

In the present publication we show institutions which form important links in development of regional social policy, aimed at supporting the socially excluded and the unemployed.

These institutions, both public and non-public ones, are a part of the national system of supporting public policies in the scope of social inclusion and employment, consistent with the European Social Model. This system has been developed since the beginning of the 1990's and after Poland has joined the European Union, it has been undergoing a cycle of reforms supported by the EU funds.

[4] Ibidem, p. 27.

1.1. Polityka społeczna w Polsce

Adam Kurzynowski zdefiniował politykę społeczną jako działalność państwa, samorządów i organizacji pozarządowych zmierzającą do kształtowania ogólnych warunków pracy i bytu ludności, prorozwojowych struktur społecznych oraz stosunków społecznych opartych na równości i sprawiedliwości społecznej, sprzyjających zaspakajaniu potrzeb społecznych na dostępnym poziomie. Jak podkreśla autor definicja ta łączy najistotniejsze elementy polityki społecznej, tj. dbałość o szeroko rozumiane warunki bytu i prorozwojowe struktury, i stosunki społeczne[5].

Powyższa definicja składa się z trzech kluczowych składowych. Pierwsza z nich mówi, iż Państwo musi tworzyć podstawy zapewniające społeczeństwu możliwość zaspokajania swoich potrzeb poprzez pracę zarobkową realizowaną w bezpiecznych warunkach. Drugi element dotyczy kształtowania prorozwojowych struktur społecznych, gdzie najważniejszą rolę odgrywa rodzina wraz z jej podstawowymi funkcjami społecznymi. Natomiast trzeci mówi o konieczności kształtowania sprawiedliwych stosunków międzyludzkich opartych na zasadzie sprawiedliwości społecznej i równości szans. Polityka społeczna państwa powinna również wspierać tych, którzy z przyczyn materialnych nie są w stanie wykorzystać swoich szans w procesie edukacji i kształcenia warunkujących udany start w życiu zawodowym[6].

Niezbędnym warunkiem realizacji założeń polityki społecznej państwa jest aktywność obywateli w tworzeniu warunków do zaspakajania własnych potrzeb. Pobudzanie tej aktywności powinno być jednym z głównych zadań państwa w obszarze pobudzania kapitału społecznego[7]. Jednakże obecny system wolnorynkowy z jednej strony stwarza ogromne możliwości rozwoju, z drugiej natomiast generuje trudności często niemożliwe do samodzielnego pokonania. Bez interwencji Państwa, często niezwykle trudno jest walczyć z przeciwnościami losu takimi jak ubóstwo, brak pracy czy bezradność. Polityka społeczna państwa ma więc na celu tworzenie ogólnych warunków dla kształtowania bytu siłami obywateli, jednak w przypadkach kiedy trudności przewyższają możliwości jednostek, wówczas pomaga rozwiązać okresowo lub trwale problemy materialne.

[5] A. Kurzynowski, op. cit. ,s. 11.

[6] Ibidem, s. 13.

[7] *Centrum Aktywności Lokalnej, jako metoda rozwoju społeczności lokalnej*, W-wa 2002, s. 5

1.1. Social policy in Poland

Adam Kurzynowski has defined social policy as the activity of the state, self-governments and non-governmental organizations aimed at shaping the general working and living conditions of the population, pro-developmental social structures and social relationships based on equality and social justice, which fosters satisfying the social needs on an available level. As the author emphasises, this definition combines the most important elements of social policy, i.e. care for the broadly understood living conditions and pro-developmental structures, and social relationships[8].

The above definition consists of three key elements. According to the first of them, the state has to create the foundations providing society with the opportunity to satisfy one's needs through paid work undertaken in safe conditions. The second element concerns the shaping of pro-developmental social structures, where the crucial role is played by the family together with its basic social functions. The third one, in turn, speaks of the necessity to develop fair interpersonal relationships based on the principle of social justice and equal opportunities. Social policy of the state should also support the ones who due to financial reasons are unable to take their opportunities in the process of education, determining the good start into professional life[9].

A condition necessary for the implementation of the state social policy principles is the activity of citizens in creating conditions for satisfying one's needs. Stimulating this activity should be one of the main tasks of the state in the area of stimulating social capital[10]. However, the present free market system creates great opportunities for growth on the one hand, while on the other hand it generates difficulties which are often impossible to be overcome on one's own. Without the state's intervention it is often very difficult to fight with adversities such as poverty, unemployment or helplessness. Therefore, social policy of the state is aimed at creating general conditions for the citizens to shape their living conditions themselves, yet in the cases when difficulties are too great to be handled by individuals, it helps to solve financial problems, temporarily or permanently.

[8] A. Kurzynowski, op. cit. ,s. 11.

[9] Ibid., p.13.

[10] *Centrum Aktywności Lokalnej, jako metoda rozwoju społeczności lokalnej, [Centre of Local Activity as a method of local community development],* Warsaw 2002, p. 5

Współczesna polityka społeczna ukierunkowana jest na tworzenie warunków umożliwiających zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy oraz niwelowanie tych czynników, które ten rozwój utrudniają. Obowiązujące standardy życia w nowoczesnej Europie znacznie się podniosły, co jeszcze zwiększyło oczekiwania wobec państwa. Dodatkowo rozwój gospodarczy opiera się dziś na zdecydowanie bardziej skompilowanych mechanizmach w dużej mierze angażujących wiedzę i dostępny kapitał ludzki. Jednakże dostępność kapitału to nie tylko zasoby lokalne, to przede wszystkim globalny rynek często oparty o międzynarodową siatkę powiązań instytucjonalnych czy kapitałowych. W tak dynamicznym świecie istnieje również zwiększone ryzyko kryzysów gospodarczych, bezrobocia czy ubóstwa[11].

Przyjęta definicja polityki społecznej wskazuje, iż jej zasięg oddziaływania jest bardzo szeroki i zawiera zestaw instrumentów wspierających rodziny oraz ich członków a także całe społeczności. Coraz częściej odchodzi się od utożsamiania polityki społecznej z pomocą socjalną ukierunkowaną na zadaniach związanych wyłączenie z zabezpieczeniem podstawowych potrzeb. Ujmuje się w niej szeroki katalog potrzeb, których zaspokojenie umożliwia pełne funkcjonowanie w nowoczesnym społeczeństwie. Wśród nich można wymienić zadania z zakresu ochrony zdrowia, edukacji, mieszkalnictwa, kultury czy zabezpieczenia emerytalnego.

[11] Ibidem, s. 14.

The contemporary social policy is aimed at creating conditions enabling a sustainable social and economic development, as well as minimizing the factors which hamper this development. The current standards of living in modern Europe have significantly gone up, which has increased the expectations towards the state even more. Furthermore, nowadays economic growth is based on definitely more compiled mechanisms, involving knowledge and the available human capital to a great extent. However, the accessibility of the capital does not only involve the local resources. First and foremost, it is a global market, often based on an international network of institutional or capital ties. In such a dynamic world there is also a greater risk of economic crises, unemployment or poverty[12].

The adopted definition of social policy indicates that the scope of its impact is very broad and includes a set of instruments supporting families and members thereof, as well as whole communities. It is more and more common to move away from identifying social policy with social security aimed at tasks connected only with securing one's basic needs. It includes a broad catalogue of needs, the satisfying of which enables a person to function fully in modern society. These involve tasks connected with health care, education, housing, culture or pension funds.

[12] Ibid., p. 14.

1.2. Elementy polityki społecznej w kontekście przeprowadzonej wizyty

Kluczową funkcję w realizacji polityki społecznej stanowi Państwo. Realizuje ono szereg zadań i aktywność ta jest dla nas naturalna i w pełni akceptowalna. Do głównych obszarów interwencji zaliczamy: zatrudnienie, edukację, zabezpieczenie społeczne, dialog społeczny czy mieszkalnictwo[13]. Często w przypadku odejścia od realizacji, któregoś z wymienionych wyżej zadań można spotkać się z oporem czy niezadowoleniem społecznym np. widocznym w przypadku zamykania szkół, czy prywatyzacji szpitali.

Decentralizacja kraju a także przenoszenie coraz szerszego zakresu zadań na niższe szczeble administracji publicznej spowodowało, że to samorząd lokalny odgrywa kluczową rolę w rozwiązywaniu problemów społecznych i odpowiada bezpośrednio za ich wykonanie przed lokalną społecznością. Funkcja ta wynika w szczególności z Ustawy zasadniczej[14], która wskazuje, iż wszystkie zadania samorządu terytorialnego, które nie zostały zastrzeżone dla innych jednostek, wykonuje gmina. Potwierdza to, iż jest ona podstawową jednostką realizującą sprawy o charakterze lokalnym. Szczegółowy zakres zadań określony został w Ustawie o Samorządzie Gminnym[15] gdzie w obszarze społecznym ustanowiono, iż odpowiedzialna jest m.in. za ochronę zdrowia, pomoc społeczną, gminne budownictwo mieszkaniowe, edukację publiczną, kulturę czy politykę prorodzinną. Tak szeroki zakres zadań wynika z faktu, iż jest jednostką samorządu najniższego szczebla a tym samym znajduje się najbliżej lokalnej społeczności i jej problemów[16].

W obszarze realizacji zadań z zakresu polityki społecznej wizyta została przeprowadzona w dwóch obszarach. Pierwszy został skoncentrowany na rozwiązaniach instytucjonalnych związanych z obszarem pomocy społecznej tj. Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Toruniu, Klubie Integracji Społecznej, Centrum Integracji Społecznej w Toruniu oraz Zakładzie Aktywności Zawodowej w Drzonowie.

[13] J. Auleytner, *Czy Polska jest państwem opiekuńczym?*, [w:] *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, K. Piątek, A. Karwacki [red.], Toruń 2007 r.

[14] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483 art. 164 ust. 3)

[15] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym(Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95)

[16] M. Baron-Wiaterek, *Rola samorządu terytorialnego w rozwiązywaniu problemów społecznych na szczeblu lokalnym*, w *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, [red.] K. Piątek, A. Karwacki, , Toruń 2007 r. s. 171.

1.2. Social policy elements in the context of the visit

The key function in the implementation of social policy is fulfilled by the state. It implements a number of tasks and for us this activity is natural and fully acceptable. The main areas of intervention are: employment, education, social security, social dialogue or housing[17]. In the case of withdrawal from implementation of one of the tasks mentioned above we can often meet with social resistance or discontent, e.g. observed when shutting down schools or privatizing hospitals.

Decentralization of the country, as well as delegating broader and broader scope of tasks to the lower levels of public administration has resulted in the local self-government playing a key role in solving social problems and being directly responsible for the implementation thereof before the local community. This function results in particular from the Basic Law[18], which indicates that all tasks of the local self-government which have not been reserved for other units, are carried out by the gmina [commune]. This confirms that the gmina is a basic unit implementing local tasks. A detailed scope of tasks has been determined in the Act on Municipal Self-Government,[19] where it has been stated in the social area that the gmina shall be responsible among other things for healthcare, social security, municipal housing development, public education, culture or family-friendly policy. Such a wide scope of tasks results from the fact that it is a unit which is on the lowest level of self-government and thus is the closest to the local community and its problems[20].

In the scope of social policy task implementation the visit has been carried out in two areas. The first one was focused on institutional solutions connected with the social security area, i.e. City Family Aid Centre in Toruń, Social Integration Club, Social Integration Centre in Toruń and the Vocational Rehabilitation Facility in Drzonowo.

[17] J. Auleytner, *Czy Polska jest państwem opiekuńczym?, [Is Poland a welfare state?]* in *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej, [Active social policy from the perspective of social Europe]* K. Piątek, A. Karwacki (eds), Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit", Toruń 2007 r.

[18] Consitution of the Republic of Poland (Journal of Laws 1997 No 78, item 483, article 164, section 3)

[19] Act of 8 March 1990 on municipal self-government (Journal of Laws 1990 No 16 item 95)

[20] M. Baron-Wiaterek, *Rola samorządu terytorialnego w rozwiązywaniu problemów społecznych na szczeblu lokalnym, [The role of self-government in solving social problems on a local level]* in *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej, [Active social policy from the perspective of social Europe]* (eds) K. Piątek, A. Karwacki, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit", Toruń 2007 r. p. 171.

Drugi obszar dotyczył instytucji wspierających rynek pracy a w szczególności nastawionych na aktywizację osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo. Tutaj w programie znalazł się Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu, Powiatowy Urząd Pracy w Świeciu oraz Mobilne Centrum Aktywności Zawodowej finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

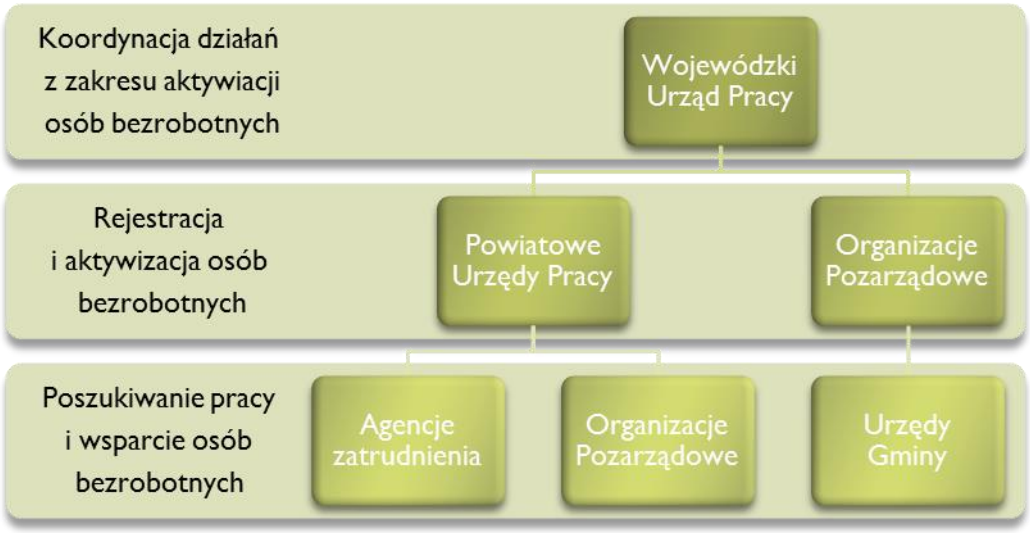

a) Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Toruniu to jednostka budżetowa Gminy Miasta Toruń powołana do realizacji zadań określonych w ustawie o pomocy społecznej[21] oraz z zakresu rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych. Do głównych celów funkcjonowania tej jednostki należy m.in.:

- wsparcie na rzecz osób i rodzin w zaspakajaniu bieżących potrzeb oraz pobudzanie i wspieranie aktywności umożliwiającej życie w warunkach odpowiadających godności człowieka;
- pomoc w procesie usamodzielniania osób i rodzin oraz integracja ich z otoczeniem i środowiskiem;
- wsparcie przy przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych;
- wsparcie na rzecz rodzin oraz dzieci, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej gdzie interwencja publiczna jest nieuchronna w celu uniknięcia sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia[22].

[21] Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. Nr 64 poz. 593.

[22] Uchwała 852/2005 Rady Miasta Torunia z dnia 15 września 2005 r w sprawie nadania statutu Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Rodzinie w Toruniu.

The second area regarded institutions which support the labour market, in particular the ones which are focused on professional insertion of the unemployed and economically inactive people. Here the agenda included the Voivodeship Employment Office, Poviat Employment Office in Świecie and the Mobile Centre of Professional Activity financed from the European Social Fund.

- supporting individuals and families in satisfying their ongoing needs, as well as stimulating and supporting activities enabling them to live in non-humiliating conditions;
- assisting individuals and families in the process of becoming self-sufficient, as well as integrating them with the others and the environment;

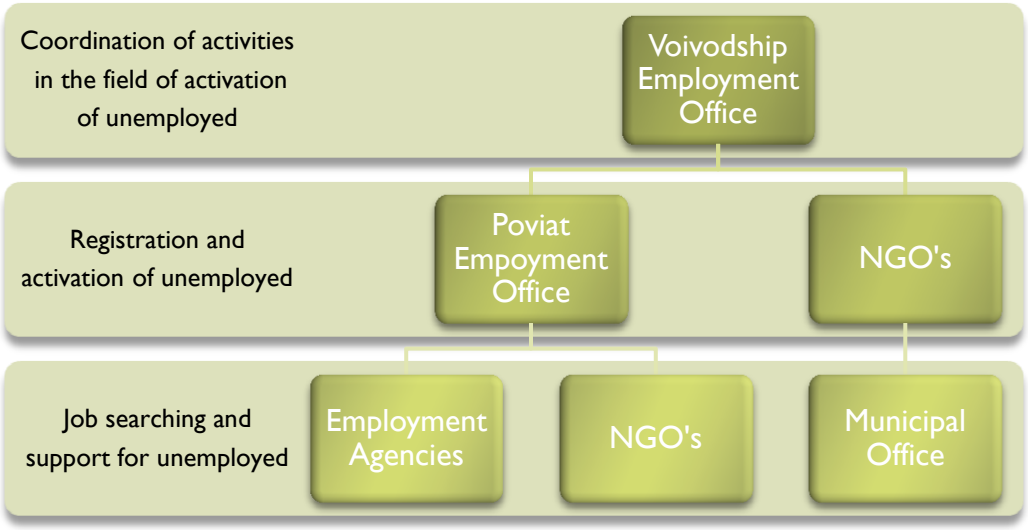

a) **City Family Aid Centre** in Toruń is a budgetary unit of the Gmina [Municipality] of the city of Toruń, established to implement tasks defined in the act on social security[23] and the ones involving social rehabilitation of the disabled. The main objectives of this unit are, among other things:

- supporting people in overcoming difficult life situations;
- supporting families and children who have found themselves in a difficult life situation, where the public intervention is inevitable in order to avoid health- or life-threatening situations.[24]

[23] Act of 12 March 2004 on social security, Journal of Laws No 64, item 593.

[24] Resolution 852/2005 of the Toruń City Council of 15 September 2005 on granting a statute to the City Family Aid Centre in Toruń.

Zdecydowana większość zadań realizowanych na rzecz mieszkańców prowadzona jest przez pracowników socjalnych czyli kadry o zdefiniowanym wykształceniu, które zajmują się m.in. pomocą poszczególnym osobom, rodzinom, grupom społecznym w odzyskiwaniu lub wzmacnianiu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie; prowadzeniem poradnictwa w sprawach socjalnych oraz pomocą w przezwyciężaniu trudności w osiąganiu indywidualnych celów. Praca tej grupy pracowników charakteryzuje się, iż prowadzona jest w terenie w miejscu zamieszkania osób lub rodzin, które potrzebują pomocy lub ich sytuacja życiowa sprawia, iż niezbędna jest interwencja służb socjalnych. Należy podkreślić, iż na podstawie dokumentów zebranych przez tychże pracowników MOPR podejmuje decyzję o przyznaniu lub nie przyznaniu świadczenia finansowego.

Jako, że zajmują się najtrudniejszą grupą społeczną, ich praca wymaga profesjonalnego podejścia do klienta a z drugiej strony wsparcia i konsultacji co do sytuacji bytowej poszczególnych mieszkańców. W tym przypadku nie jest możliwe całkowite wyłączenie subiektywizmu, jednakże system procedur prowadzi do jak najbardziej rzetelnej oceny sytuacji.

Oprócz wsparcia dla mieszkańców obarczonych życiowymi problemami MOPR zajmuje się pomocą skierowaną do rodzin z dziećmi w trudnej sytuacji, interwencją w przypadkach kryzysu w rodzinach oraz prowadzeniem placówek opiekuńczych dla dzieci.

The vast majority of tasks implemented for the benefit of the citizens is carried out by social workers, i.e. specially educated staff who, e.g. help particular persons, families, social groups in regaining or reinforcing their abilities to function in society; provide counselling in social issues and help in overcoming difficulties and achieving individual goals. The work of this group of employees is characterised by the fact that it is carried out in the field, in the place of residence of individuals or families who need help or whose life situation makes it necessary for the social service to intervene. It is to be emphasised that on the basis of the documents gathered by the aforementioned employees the City Family Aid Centre makes the decision whether to grant somebody a financial benefit, or not. Since they deal with the most difficult social group, their work requires professional approach to the client and, on the other hand, support and consultations regarding the living conditions of particular citizens. In this case it is not possible to be completely non-subjective, however, the system of procedures leads to such an assessment of the situation that would be as thorough as possible.

Apart from the support for the citizens dealing with life problems, CFAC helps families with children in a difficult situation, intervenes in crises in the families and runs care facilities for children.

b) **Klub Integracji Społecznej (KIS)** jest jednostką funkcjonującą w strukturach Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Toruniu. Zgodnie z zapisami ustawy o zatrudnieniu socjalnym [25] jest jednostką, której celem jest:

- udzielenie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej,
- udzielenie pomocy w powrocie do pełnienia ról społecznych,
- udzielenie wsparcia w podniesieniu kwalifikacji zawodowych, jako wartości na rynku pracy.

KIS działa na rzecz integrowania się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych. Jest to jednostka pomagająca samoorganizować się ludziom w grupy, podejmować wspólne inicjatywy i przedsięwzięcia w zakresie aktywizacji zawodowej, w tym zmierzające do tworzenia własnych miejsc pracy. KIS jest powoływana przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządową.

Klub Integracji Społecznej w Toruniu działa w ramach podpisanego porozumienia pomiędzy dyrektorami MOPR i Powiatowego Urzędu Pracy dla Miasta Torunia. Jest wspólną inicjatywą tych instytucji, które już wcześniej dostrzegły potencjał i korzyści płynące ze stałej współpracy obu instytucji na rzecz swoich klientów.

Do metod pracy w Klubie Integracji Społecznej zaliczyć można:

- zajęcia z psychologiem,
- zajęcia podnoszące kompetencje życiowe,
- Klub Pracy,
- doradztwo zawodowe,
- Indywidualne Programy Wychodzenia z Bezdomności,
- indywidualne poradnictwo prawne,
- dyżury pracownika socjalnego,
- grupy zajęciowe oraz aktywny udział uczestników w pracach na rzecz społeczności lokalnych,
- kursy zawodowe, staże zawodowe i pośrednictwo pracy.

Należy tutaj wspomnieć, iż grupa osób bezdomnych charakteryzuje się specyficznymi dla tej społeczności cechami. Należy do nich m.in motywacja pozorna, nastawiona na „uśpienie czujności" pracownika socjalnego bądź innej osoby, która w jakiś sposób może mieć wpływ na poprawę ich sytuacji materialno-bytowej.

[25] Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Dz.U. Nr 122, poz. 1143.

b) Social Integration Club (SIC) is a unit functioning within the structures of the City Family Aid Centre in Toruń. According to the provisions of the act on social employment, [26] it is a unit whose purpose is to:

- provide assistance to individuals and their families in regaining and maintaining the ability to participate in the life of a local community;
- provide assistance in their return to fulfilling social roles;
- provide support in raising professional qualifications, as a value on the labour market.

SIC works for the integration of people experiencing similar difficulties and life problems. It is a unit which helps people self-organize in groups, undertake joint initiatives and ventures in the scope of professional insertion, including the ones aimed at creating one's own job. SIC is established by a self-government unit or a non-governmental organization.

The Social Integration Club in Toruń operates under an agreement signed between the managers of CFAC and the Poviat Employment Office for the City of Toruń. It is a joint initiative of these institutions which have already noticed the potential and benefits coming from ongoing cooperation of the two institutions for the benefits of their clients before.

Methods of work in the Social Integration Club include:

- classes with a psychologist,
- life competence raising classes,
- Labour Club,
- career counselling,
- Individual Programs for Overcoming Homelessness,
- individual legal counselling,
- social worker duty,
- classes groups and active participation of the members in works undertaken for the benefit of local communities,
- vocational training courses, professional internships and job services.

It is worth mentioning that the group of homeless people is characterised by features typical to such community. These include, e.g. apparent motivation, aimed at putting the social worker or another person who can, in some way, help improve their financial and living conditions, off guard.

[26] Act on 13 June 2003 on social employment. Journal of Laws No 122, item 1143.

Jest to charakterystyczne dla osób długotrwale bezdomnych, dla których bezdomność jest sposobem na życie, gdzie liczy się tylko „tu i teraz" i najistotniejsze jest zabezpieczenie swoich podstawowych potrzeb, a plany są zupełną abstrakcją.

KIS angażuje się również w prace z niestandardowymi grupami osób a przy wykorzystaniu wypracowanych metod wspierają np. osoby osadzone w Areszcie Śledczym w Toruniu. Działania tam podejmowane są opracowywane w szczególny sposób z uwzględnieniem elementów resocjalizacji jak również działań szeroko pojętej profilaktyki w tym profilaktyki zjawiska bezdomności, zdrowia, oraz zachowań społecznych.

Pierwszym i jednym z podstawowych działań w KIS jest tak zwana „praca u podstaw". Niezwykle trudno jest uzmysłowić uczestnikom, że ich nawyki i wieloletnie przyzwyczajenia, które są dla nich codziennością, nie są akceptowane przez społeczeństwo. Zachowania te budują barierę, która wtłacza ich w machinę społecznego wykluczenia. Uzależnienie od świadczeń z pomocy społecznej, „groźba" utraty zasiłków, uzależnienia, często krzyżowe i wielopokoleniowe korzystanie z „opieki" są przyczyną powstawania zachowań typowo roszczeniowych. Zmiana nawyków klientów pomocy społecznej następuje powoli i narzędziem do tego rodzaju działań jest Klub Integracji Społecznej.

Średniorocznie z pomocy tej placówki korzysta prawie 500 osób bezdomnych.

c) Centrum Integracji Społecznej jest jedną z form pomocy w reintegracji społecznej i zawodowej skierowanej do osób w szczególnie trudnej sytuacji m.in. długotrwale bezrobotnych, osób powracających z zakładów karnych, osób po leczeniu z uzależnienia od alkoholu czy też narkotyków. Ramy działalności tego typu placówki zostały usankcjonowane Ustawą o zatrudnieniu socjalnym[27].

Toruński CIS działa nieustanie od 2004 r. i jest jednym ze starszych centrów tego typu w Polsce. Powołanie tej instytucji wynikało z przeprowadzonej na terenie miasta diagnozy zjawiska wykluczenia społecznego, z założeniem, iż placówka ma prowadzić aktywne formy wsparcia zgodnie z ideą „dawać wędkę a nie rybę".

W ramach działalności tej placówki udało się stworzyć program reintegracji społecznej skierowany dla osób bezrobotnych, bezdomnych, uzależnionych oraz chorych psychicznie.

[27] *Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym. Dz.U. Nr 122, poz. 1143.*

This is characteristic of the long-term homeless for whom homelessness is a way of life, where only "here and now" matters and the most important thing is to secure one's basic needs, while making plans is a completely abstract concept.

SIC is also involved in working with non-standard groups of people and, with the use of the developed methods, supports e.g. the prisoners of the Detention Ward in Toruń. The activities which are undertaken there are developed with particular consideration of the elements of resocialization, as well as prevention actions in the broad sense of the word, including actions aimed at preventing homelessness, preventive healthcare and social behaviours.

The first and one of the basic activities in SIC is the so-called "organic work at the grass roots". It is extremely difficult to make the participants aware that their everyday habits and things they got used to throughout many years are not acceptable by society. Such behaviours build a barrier which forces them into a machine of social exclusion. Being dependent on social security benefits, the 'threat' of loss of benefits, addictions, often cross and multi-generational use of the 'care' are the reasons for the emergence of typically demanding attitudes. The change of habits of social security's clients takes place slowly. The Social Integration Club is a tool used for the activities of the kind. Annually, on average nearly 500 homeless people use the help of the facility.

c) **The Social Integration Centre** is one of the form of assistance in social and professional reintegration directed at persons who are in a particularly difficult situation, e.g. the long-term unemployed, people released from prisons, people after alcohol or drug addiction treatment. The frameworks for activities of such a facility have been sanctioned by the Act on social employment[28].

The Toruń SIC has been constantly operating since 2004 and is one of the oldest centres of the kind in Poland. Setting up this institution resulted from a diagnosis of the phenomenon of social exclusion, carried out on territory of the city, with the assumption that the facility is to provide active forms of support, according to the idea, 'to give the fishing rod, not the fish'.

The activities of the facility include creating a social reintegration program directed at the unemployed, the homeless, the addicted and the mentally ill.

[28] *Act on 13 June 2003 on social employment. Journal of Laws No 122, item 1143.*

Głównym elementem tego programu są rozwiązania ukierunkowane na wsparcie w obszarze zawodowym, ale i w życiu osobistym gdyż często pozornie łatwe problemy rodzą olbrzymie konsekwencje prowadząc do wyłączenia społecznego. Zgodnie z zapisami ustawy, ze względu na bardzo trudną społecznie grupę praca z uczestnikami trwa minimalnie od 12 do 18 miesięcy. Zobowiązani oni są do codziennego odbywania zajęć, konsultacji z psychologiem, trenerem zawodowym oraz innymi specjalistami, którzy mogą wpłynąć na poprawę losów podopiecznych. Najważniejszym elementem wsparcia jest aktywizacja zawodowa czyli szereg działań umożliwiających wejście na rynek pracy. Kluczowym wydaje się przywilej ustawowy dający możliwość preferencyjnego wejścia na rynek pracy na podstawie tzw. „zatrudnienia wspieranego". W takim przypadku pracodawca zatrudniający absolwenta CIS może liczyć na zwrot części wynagrodzenia w okresie pierwszych 12 miesięcy. Jednym z pomysłów zastosowanych w CIS w Toruniu, poza przewidzianym cyklem standardowych dla grup docelowych szkoleń, było stworzenie pracowni krawieckiej, w której podopieczni uczyli się zarówno sztuki krawieckiej (przygotowanie projektu, wykroju, stworzenie gotowego produktu), jak i zasad rynkowych dotyczących sprzedaży odzieży. Poza zdobytymi kwalifikacjami i umiejętnościami, dochód ze sprzedaży wyprodukowanych w CISTOR ubrań zasilił budżet instytucji.

d) Zakład Aktywności Zawodowej w Drzonowie - Aktywizowanie osób z niepełnosprawnościami jest jedną z kluczowych polityk Unii Europejskiej, a walka z dyskryminacją wpisuje się w przyjęte i szeroko propagowane polityki horyzontalne. W ostatnich latach w dużej mierze zapewne dzięki otwartej i konsekwentnej postawie Komisji Europejskiej niepełnosprawność stała się problemem widocznym ale już nie wstydliwym. Dziś nie dyskutuje się czy wspierać tę grupę, tylko jak to robić skutecznie. Podejmowane od lat działania sprawiają, iż wskaźnik aktywności ekonomicznej tej grupy społecznej systematycznie rośnie co wiąże się z prowadzoną polityką prozatrudnieniową oraz z rozwojem nowoczesnych technologii, które zwiększają szanse na zatrudnienie na rynku pracy[29] .

[29] M. Rymsza, *Polityka aktywizacji w Polsce Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej*, [red.] Mirosław Grewiński, Marek Rymsza, Warszawa 2011, s. 181.

The main element of this program are solutions aimed at providing support in the area of professional, but also private life, since quite frequently the seemingly minor problems result in enormous consequences, leading to social exclusion. Pursuant to the provisions of the act, considering the fact that the group is very difficult in social terms, working with the participants lasts at least from 12 to 18 months. They are obliged to attend classes, consult the psychologist, career coach and other specialists who can help improve the lives of their clients, every day. The most important element of the suport is professional insertion, i.e. a number of activities enabling them to enter the labour market. What seems to be crucial is the statutory privilege, which provides an opportunity to enter the labour market with preferential treatment, on the basis of the so-called 'supported employment'. In such a case an employer employing the SIC graduate can expect a reimbursement of part of the remuneration in the first 12 months. One of the ideas used in SIC in Toruń, apart from the cycle of standard trainings provided for target groups, was creating a tailor's workshop, where the wards learnt both the tailor's art (preparing a design, a form, creating a ready product), and the market rules regarding the sale of clothing. Apart from the qualifications and skills gained, the profit from the sale of clothes produced in CISTOR [SIC Toruń] supported the budget of the institution.

d) Vocational Rehabilitation Facility in Drzonowo - Professional insertion of people with disabilities is one of the key policies of the European Union, while fighting with discrimination is consistent with the adopted and broadly popularised horizontal policies. In the last years, surely to a great extent thanks to the open and consistent attitude of the European Commission, disability has become a problem which is visible, but no longer embarrassing. Today there are already no discussions whether this group should be supported; now it is only a matter of how to do it efficiently. Activities which have been undertaken for many years make the rate of economic activity of this social group systematically grow, which is connected with the conducted pro-employment policy and the development of modern technologies which increase the chances of being employed on the labour market.[30]

[30] M. Rymsza, *Polityka aktywizacji w Polsce Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej, [Professional insertion policy in Poland. Reintegration services in the social economy sector]* (eds.) Mirosław

Aktualnie niepełnosprawni mogą korzystać z wielu dostępnych form pomocy. Z jednej strony stają się uczestnikami projektów skierowanych do grupy osób wykluczonych społecznie z drugiej uzyskują pomoc z instytucji specjalnie powoływanych do tego celu. Istotną rolę w budowaniu całego systemu wsparcia odgrywa ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych[31].

Wizyta w ZAZ w Drzonowie.

Do elementów stworzonego w Polsce systemu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych zalicza się Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ), zakłady pracy chronionej (ZPCh) oraz Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) wraz z finansującym je funduszem celowym PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Region Kujawsko-Pomorski jest liderem w obszarze wspierania osób niepełnosprawnych w ramach Zakładów Aktywności Zawodowej (ZAZ) [32].

Zaprezentowany w ramach projektu Zakład Aktywności Zawodowej w Drzonowie rozpoczął swoją działalność w 2008 r. Organizatorem jest Gmina Lisewo, która dotuje zakład w 10%, pozostałe 90% dotacji pochodzi ze środków PFRON 33 będących w dyspozycji Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

ZAZ zatrudnia ponad 50 osób z czego 44 stanowią osoby niepełnosprawne z umiarkowanym ale także znacznym stopniem niepełnosprawności. Swoją działalność opiera o cztery segmenty: stolarstwo, wyroby z papieru i tektury, rękodzielnictwo oraz działalność usługowo –wytwórczą. Osoby z niepełnosprawnościami oprócz rehabilitacji zawodowej, która odbywa się przy stanowiskach pracy korzystają równie z rehabilitacji zdrowotnej. W przypadku tego typu instytucji ważne jest indywidualne podejście do pracownika. Zakres zadań na stanowisku pracy musi być dopasowany do zdiagnozowanych kompetencji i umiejętności.

Grewiński, Marek Rymsza, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie, Warsaw 2011, p. 181.

[31] Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. Dz.U. 1997 Nr 123poz. 776 ze zm.

[32]http://www.zaz.kujawsko-pomorskie.pl/ ostatnio widziane 31 sierpnia 2015 r.

[33] Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Currently the disabled can use many available forms of assistance. On the one hand they become participants of projects directed at socially excluded groups, while on the other hand they receive help from institutions which have been established specifically for this purpose. A significant role in the creation of the whole support system is played by the act on vocational and social rehabilitation and the employment of the disabled.[34]

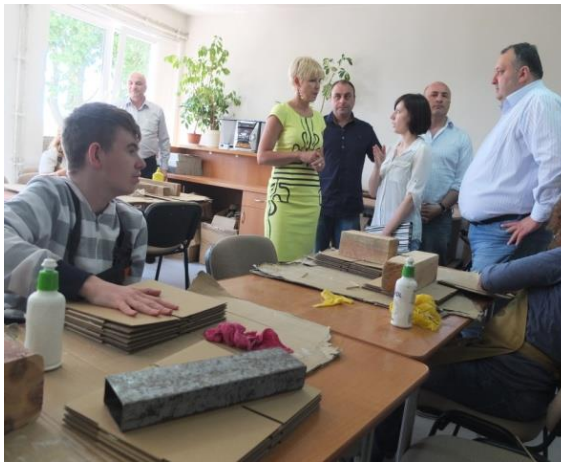

The elements of the system of vocational rehabilitation of the disabled created in Poland include Occupational Therapy Workshops (OTW), Sheltered Workplaces (SW) and Vocational Rehabilitation Facilities (VRF), together with the special fund, PFRON - State Fund for the Rehabilitation of the Disabled, from which they are financed.

The Kujawsko-Pomorskie region is the leader in the area of supporting the disabled under Vocational Rehabilitation Facilities (VRF) [35]. The Vocational Rehabilitation Facility in Drzonowo, presented under the project, began its activity in 2008. Its organizer is Gmina Lisewo, which subsidizes the facility in 10%, while the remaining 90% of the subsidy comes from the means of PFRON [36], being at the disposal of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship Self-Government.

VRF employs more than 50 persons, 44 of which are the disabled with a moderate, but also significant level of disability. Its activity is based on four segments: carpentry, paper and cardboard products, handicraft, as well as service and production activity. Apart from the vocational rehabilitation, which takes place at work, the people with disabilities also use health-related rehabilitation. What is important in the case of such institutions is the individual approach to the employee. The scope of tasks at the workplace has to be adjusted to the diagnosed competences and skills

[34] Act of 27 August 1997 Journal of Laws 1997 No 123, item 776 as amended.

http://www.zaz.kujawsko-pomorskie.pl/index.php/pl/ - DOA 31 August 2015.

[36] State Fund for the Rehabilitation of the Disabled

Mimo, iż ZAZ'y kooperują z komercyjnym rynkiem nigdy nie staną się jego częścią. Uwarunkowania i specyfika pracy osób niepełnosprawnych powoduje, iż forma ta jest najbardziej zbliżona do rzeczywistych warunków, jednakże osłona Państwa oraz partycypacja środków publicznych w kosztach działalności ZAZ jest niezbędna.

W przypadku tego typu działalności, kontrahenci mogą korzystać z pewnych przywilejów gdyż na podstawie Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudniania osób niepełnosprawnych, nabywca towaru od ZAZ może korzystać z ulg w opłatach na rzecz PFRON.

e) **Urzędy Pracy** - zadania wobec osób bezrobotnych realizowane są przez Publiczne Służby Zatrudnienia. Zagadnieniem tym na poziomie centralnym czyli administracji rządowej zajmuje się Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. W odniesieniu do administracji samorządowej na poziomie regionalnym Wojewódzkie Urzędy Pracy oraz Powiatowe Urzędy Pracy.

Cały system wsparcia rynku pracy finansowany jest z Funduszu Pracy pochodzącego ze składek pracodawców, dotacji budżetu państwa a w ostatnich czasach mocno wspierany przez środki Europejskiego Funduszu Społecznego.

Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu (WUP) jest jednostką budżetową Samorządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego, a do jej głównych zadań można zaliczyć m.in.:

- określanie i koordynowanie regionalnej polityki rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich w odniesieniu do krajowej polityki rynku,
- podział posiadanych środków Funduszu Pracy, z uwzględnieniem kierunków i priorytetów określonych w regionalnym planie działań na rzecz zatrudnienia, rozwoju zasobów ludzkich i aktywizacji bezrobotnych,
- opracowywanie analiz rynku pracy i badanie popytu na pracę,
- współdziałanie z wojewódzką radą zatrudnienia w określaniu i realizacji regionalnej polityki rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich,
- inicjowanie i realizowanie przedsięwzięć mających na celu rozwiązanie lub złagodzenie problemów związanych z planowanymi zwolnieniami grup pracowników[37].

[37] www.wup.torun.pl – ostatnio widziano w dniu 31 sierpnia 2015 r.

Although the VRFs cooperate with the commercial market, they will never form a part of it. The implications and peculiar character of work of the disabled makes this form the closest to the actual conditions, yet the protection of the state and the participation of state funds in the VRF's operating costs are necessary.

In the case of such activity, the contractors can use some privileges, since pursuant to the Act on vocational and social rehabilitation and the employment of the disabled, the entity purchasing goods from VRF is entitled to PFRON fees exemptions.

e) **Employment Offices** - tasks concerning the unemployed are carried out by Public Employment Services. On the central level, i.e. on the level of government administration, it is the Ministry of Labour and Social Policy which deals with this issue. With regard to the self-government administration, on the regional level these are Voivodeship Employment Offices and Poviat Employment Offices.

The whole system of labour market support is financed from the Labour Fund, which is made of employers' contributions, state budget subsidies and is lately supported to a great extent from the European Social Fund.

The Voivodeship Employment Office in Toruń (VEO) is a budgetary unit of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship Self-Government, and its main tasks include, e.g.

- defining and coordinating the regional policy of labour market and development of human resources with regard to the national policy of labour market;
- dividing the funds which it received from the Labour Fund, taking into consideration the directions and priorities defined in the regional action plan for employment, into activities promoting employment,
- developing labour market analyses and researching the demand for work;
- cooperating with the voivodeship employment council in defining and implementing the regional policy of labour market;
- initiating and implementing undertakings aimed at solving or alleviating problems connected with the planned collective redundancies by reasons regarding the company;[38]

[38] www.wup.torun.pl –DOA 31 August 2015.

Powiatowe urzędy pracy odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu i wpływaniu na rynek pracy w Polsce. Posiadają cały szereg ustawowych instrumentów mających na celu wspierania zmniejszanie rozmiarów bezrobocia, poprawę funkcjonowania rynku pracy poprzez zwiększenie mobilności, a także lepsze dopasowanie struktury zatrudnienia oraz zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego osobom bezrobotnym.

Instrumenty rynku pracy można podzielić na dwie główne grupy pasywne i aktywne. Do pasywnych należą świadczenia mające na celu wspieranie osób, które utraciły dochód pochodzący z pracy. Jednakże ta forma jest zawsze ograniczona czasowo gdyż można z niej korzystać do 12 miesięcy.

Kluczową działalnością PUP jest realizowanie założeń aktywnej polityki rynku pracy korzystając z takich instrumentów jak pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe, szkolenia, przekwalifikowanie zawodowe, prace interwencyjne, roboty publiczne, staże, pożyczki i dopłaty dla pracodawców na tworzenie nowych miejsc pracy, a także dotacje i pożyczki na samozatrudnienie[39].

Ważnym obszarem działalności PUP jest prowadzenie statystyk z obszaru rynku pracy. Dostępne dane wskazują, iż obszar ten podległa ścisłej kontroli i jest w sposób ciągły monitorowany. Co miesiąc na internetowych witrynach przestawiane są świeże dane dotyczące liczby osób bezrobotnych w powiecie, liczby ofert pracy, ofert szkoleń.

[39] Małgorzata Szylko-Skoczny, *Problemy społeczne w sferze pracy*, [w:] *Polityka społeczna*, G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny [red.], Warszawa 2009, s. 229.

The poviat employment offices play a key role in shaping and influencing the labour market in Poland. They have a number of statutory instruments aimed at helping to decrease the extent of the unemployment, improve the labour market functioning through increase of mobility and better adjustment of the employment structure, as well as provision of social security to the unemployed.

The instruments of the labour market can be divided into two main groups: the passive and the active ones. The passive ones include benefits aimed at supporting people who have lost their income which they earned through work. However, this form is always limited in time, since it can be used for up to 12 months.

The key activity of the poviat employment office (PEO) is the implementation of the principles of active labour market policy, with the use of such instruments as job services, career counselling, trainings, professional retrainings, intervention works, public works, internships, loans and subsidies for employers for creating new jobs, as well as subsidies and loans for self-employment. [40]

An important area of PEO's activity is conducting statistics of the labour market area. The available data demonstrate that this area is subject to strict control and is monitored on an ongoing basis. Every month the websites display new data regarding the number of the unemployed in the poviat, the number of job offers and training offers.

[40] Małgorzata Szylko-Skoczny, *Problemy społeczne w sferze pracy, [Social problems in the sphere of work]* in *Polityka społeczna, [Social policy]* G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny (eds.), Warsaw 2009, p. 229.

Jednym z elementów wspierających rynek pracy są organizacje pozarządowe działające na rzecz osób bezrobotnych. Tego typu działalność jest uzupełnieniem do podejmowanych aktywności przez publiczne służby zatrudnienia, stanowiąc uzupełnienie oraz wprowadzając nowe rozwiązania, które nie mieszczą się w ramach prawnych.

W Województwie Kujawsko-Pomorskim utworzono Mobilne Centrum Aktywizacji Zawodowej (MCAZ), który jest innowacyjnym modelem wspierania osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo sfinansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Realizatorem przedsięwzięcia było Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego „Partner". Wypracowane rozwiązania koncentrują się na podnoszeniu aktywności zawodowej bezrobotnych kobiet z terenów wiejskich, gdzie ograniczeniem dostępu jest słaba komunikacja publiczna z miastami na prawach powiatu gdzie znajdują się siedziby Powiatowych Urzędów Pracy a dodatkowa barierą stają się koszty dojazdu. Opracowane rozwiązanie ma na celu m.in. dostosowanie instrumentów stosownych przez służby zatrudnienia do specyfiki odbiorców, zwiększenie mobilności pracowników PUP w celu dotarcia z ofertą do ośrodków wiejskich, wzrost kompetencji społecznych i zawodowych oraz umiejętności poruszania się po rynku pracy osób bezrobotnych.

Kluczowym elementem testowanego rozwiązania jest dostosowanie obowiązujących rozwiązań do specyfiki odbiorców. Tutaj warto uzupełnić, iż połowa bezrobotnych kobiet mieszkająca w mało zurbanizowanych powiatach nie korzysta ze wsparcia Powiatowych Urzędów Pracy. Dzięki wypracowanym rozwiązaniom uczestnicy projekty mogą w pobliżu swojego miejsca zamieszkania korzystać z aktywnych usług rynku pracy m.in. brać udział w warsztatach aktywizujących, korzystać z doradztwa grupowego i indywidualnego, spotkać się z doradcą zawodowym, zapoznać się z propozycjami ofertami pracy a także korzystać z fachowej literatury oraz prasy znajdującej się w zasobach MCAZ.

One of the elements supporting the labour market are non-governmental organizations acting for the benefit of the unemployed. Such an activity is supplementary to the activities undertaken by the public employment services, being a supplement and introducing new solutions which are outside the legal framework.

The Kujawsko-Pomorskie Voivodeship is also the place where the Mobile Centre of Professional Insertion (MCPI) has been created. MCPI is an innovative model of supporting the unemployed and economically inactive people, financed from the European Social Fund. The contractor of the undertaking was the 'Partner' Regional Development Association. The solutions which have been developed focus on raising the professional activity of unemployed women from rural areas, where the access is limited due to poor public transport to cities with poviat status, where the headquarters of the Poviat Employment Offices are situated, the costs of commuting being an additional barrier. The developed solution is aimed, among other things, at adjusting the instruments used by the employment services to the specificity of the recipients, increasing the mobility of the PEO employees in order to reach the rural areas with the offer, increasing the social and vocational competences and the skills of the unemployed of navigating through the labour market.

The key element of the tested solution is to adjust the current solutions to the specificity of the recipients. It is worth adding that half of the unemployed women living in low-urbanized poviats does not use the support of the Poviat Employment Offices. Thanks to the developed solutions the participants of the project can use the active labour market services near their place of residence, e.g. they can participate in professional insertion workshops, use group and individual counselling, meet a career counsellor, become acquainted with job offers, as well as use professional literature and press from the MCAZ resources.

Wartością dodaną tego rozwiązania jest wykreowanie miejsca w lokalnej przestrzeni, które zaczyna być utożsamiane z szeroko rozumianą aktywnością. Zarówno zawodową ale i tą społeczną, której uruchomienie jest niezbędne do aktywnego wejścia na rynek pracy. Jest to tez przestrzeń dla lokalnych liderów, którzy animują lokalną społeczność. W tym miejscu również odbywają się również spotkania grup wsparcia, spotkania ze specjalistami a także pojawia się możliwość skorzystania z komputera i Internetu.

Jednym z zadań projektu było podjęcia działań na rzecz pobudzenia aktywności lokalnej, która w obszarach o niskich wskaźnikach kapitału ludzkiego jest konieczna ze względu na skostniałą strukturę społeczną. Zaktywizowanie lokalnych zasobów ludzkich jest jednym z elementów szeroko zdefiniowanego rozwoju lokalnego, który w literaturze przedmiotu został zdefiniowany m.in. jako „inicjatywa i aktywne uczestnictwo obywateli zamieszkujących konkretne terytorium będących członkami społeczności lokalnej.

1.3. Podsumowanie

Polski model realizacji zadań z zakresu rozwiązywania problemów społecznych ma nie wątpliwie charakter zdecentralizowany co w warunkach gospodarki rynkowej i wzmacnianiu roli społeczeństwa obywatelskiego przynosi wiele korzyści. Nie możemy jednak zapominać o problemach związanych z realizacją takiego podejścia wynikających z dużego zróżnicowania społeczności lokalnych a także potencjału społeczno-ekonomicznego samorządów terytorialnych.

Dlatego też proces budowania więzi społecznych oraz kształtowanie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego jest niezwykle trudny. Wiodącą rolę odgrywa tu samorząd lokalny jednakże często rolę tę przejmują organizacje pozarządowe i lokalni liderzy stając się recenzentem działań władzy publicznej.[41]

Kumulacja problemów społecznych, niewystarczające środki budżetowe oraz ograniczone możliwości działania a i często brak wystarczającego potencjału powoduje, iż dla sprawnego funkcjonowania Gminy niezbędne jest pozyskanie do współpracy podmiotów spoza sektora publicznego takich jak organizacje pozarządowe i przedsiębiorcy a także

[41] M. Baron-Wiaterek, op. cit., s. 183.

An added value to this solution is that it creates a place in the local area which begins to be identified with broadly understood activity – both professional and social one, which is necessary to actively enter the labour market. It is also a space for the local leaders who animate the local community. This place also hosts meetings of support groups and meetings with specialists. There is also an option of using the computer and the Internet.

One of the tasks of the project was to undertake actions for stimulating the local activity which is necessary in the areas where the human capital rates are low, in view of the stagnant social structure. Stimulation of the local human resources is one of the elements of the broadly defined local development which has been defined in the source literature as, among other things, 'an initiative and active participation of citizens inhabiting a particular territory, being the members of the local community.

1.3. Summary

The Polish model of implementation of tasks in the scope of social problem solving is undoubtedly decentralised, which under market economy conditions and in a situation of strengthening the role of civil society, brings about many benefits. However, we cannot forget about the problems connected with the implementation of such an approach, resulting from the significant differentiation of local communities and the social and economic potential of the local self-governments.

Therefore, the process of building social bonds as well as shaping and developing the civil society is very difficult. A leading role here is played by the local self-government, although this is often taken over by non-governmental organizations and local leaders, becoming the reviewers of the public authority's activities.[42]

The accumulation of social problems, insufficient budgetary funds and limited possibilities for action, as well as, quite frequently, lack of sufficient potential makes it necessary for a gmina to find collaborating entities outside the public sector, such as non-governmental organizations and entrepreneurs, as well as

[42] M. Baron-Wiaterek, op. cit., p. 183.

szerokie włączenie do działania lokalnej społeczności. Aby to było możliwe konieczne jest podjęcie działań zmierzających do uspołecznienia relacji pomiędzy władzą publiczną a obywatelami poprzez zaangażowanie mieszkańców w proces decyzyjny, stworzenie budżetów partycypacyjnych czy wspieranie działalności organizacji pozarządowych. Stworzenie mechanizmów gwarantujących zdrowe relacje w kontaktach władza – obywatel wpływa na jakość kapitału społecznego gminy. Jest on czynnikiem, który może odegrać decydujące rolę w rozwoju całego obszaru, decydować o przewagach konkurencyjnych lub stać się elementem hamującym wymagającym podjęcia wielu inwestycji w celu obudzenia uśpionego potencjału. Należy go traktować jako istotny czynnik, który może prowadzić do powstawania korzyści w różnych sferach życia politycznego, społecznego i ekonomicznego.

Demokratyzacja państwa jest procesem, który trwa nie przerwanie od 1989 roku kiedy to Polacy opowiedzieli się za zmianą ustroju. Jednakże proces ten pociąga za sobą szereg negatywnych konsekwencji często określanych kosztami przemian społecznych. Zaliczamy do nich m.in. rozwarstwienie, marginalizacje, wykluczenie, ubóstwo czy patologie społeczne. Jednym z instrumentów przeciwdziałania pogłębiania się negatywnych trendów jest aktywizacja społeczna poprzez budowę społeczeństwa obywatelskiego.

Społeczeństwo obywatelskie wraz ze swoimi wartościami wydaje się dziś być najlepszym sposobem na obudzenie społecznej aktywności [43] . Jest nieodzownym elementem państwa demokratycznego a zarazem formą życia publicznego. Do jej cech można zaliczyć grupową aktywność oraz zdolność do samoorganizacji w zdefiniowanych kierunkach działania. Przejawia się w organizacji i funkcjonowaniu nieformalnych grup oraz ruchów społecznych, organizacji samorządowych czy wspólnot lokalnych, których funkcjonowanie opiera się o zdefiniowane ramy prawne. Z jednej strony stwarzają one możliwości działania i osiągania założonych celów z drugiej natomiast umożliwiają formalną współpracę z sektorem publicznym. Jednakże najważniejszą ich cechą jest to, iż lokalna aktywność jest wynikiem własnej inicjatywy, wolnej od ingerencji państwa wynikającej z potrzeb. Największą wartością tych organizacji jest kapitał społeczny, gdyż to on decyduje o aktywności oraz jakości podejmowanych działań.

[43] Izabela Mendel, *Aktywne społeczeństwo obywatelskie jako podmiot lokalnej polityki społecznej*, [w:] *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej*, [red.] K. Piątek, A. Karwacki, Toruń 2007 r. s. 185.

to ensure broad involvement of the local community in the activities, in order to function well. In order to achieve this, it is necessary to undertake actions aimed at socializing the relationship between the public authority and the citizens, by involving the inhabitants in the decision making process, creating participatory budgets or supporting the activity of non-governmental organizations. Creating mechanisms ensuring healthy relationships between the authority and the citizen influences the quality of the gmina's social capital. It is a factor which can play a decisive role in the development of the whole area, determine the competitive advantages or become a hampering element, requiring undertaking many investments in order to stimulate the dormant potential. It is to be treated as a significant factor which can lead to benefits in various areas of political, social and economic life.

Democratization of the state is a process which has been continuing since 1989, when the Polish people decided to change the form of government. However, this process entails a number of negative consequences, which are often defined as the costs of social transformation. These include, among other things, stratification, marginalizations, exclusion, poverty or social pathologies. One of the instruments of acting against the development of negative trends is the social stimulation achieved by creating civil society.

Nowadays, civil society, together with its values, seems to be the best way to awakening of social activity.[44] It is an inevitable element of a democratic state, as well as a form of public life. Its features include group activity and the ability to self-organize in the defined directions of activity. It manifests itself in the organization and functioning of informal groups and social movements, self-government organizations or local communities, the functioning of which is based on defined legal framework. On the one hand they create possibilities to act and achieve the assumed objectives, while on the other hand they enable formal cooperation with the public sector. However, their most important feature is that the local activity is a result of one's own initiative, free from the intervention of the state, resulting from the needs. The greatest value of these organizations is the social capital, since it is the social capital which determines the activity and quality of the actions undertaken.

[44] Izabela Mendel, *Aktywne społeczeństwo obywatelskie jako podmiot lokalnej polityki społecznej,[Active civil society as an entity of the local social policy]* in *Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej,[Active social policy from the perspective of social Europe]* (eds.) K. Piątek, A. Karwacki, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit", Toruń 2007 . p. 185.

1.4. Polityka społeczna w Gruzji

a) Rynek pracy

Statystyki rynku pracy w Gruzji są niezadowalające. Problemem jest długotrwałe wysokie bezrobocie w miastach a udział zatrudnienia w rolnictwie nadal jest wyższy niż 50%. Wielu pracowników jest zatrudnionych w sektorze nieformalnym (szczególnie jest to samozatrudnienie na terenach wiejskich). Jednak w tym samym czasie, pracodawcy narzekają, że nie mogą znaleźć pracowników z wymaganymi kwalifikacjami, a tym samym nie mogą zwiększyć zatrudnienie. Dla pracodawców „niedopasowanie umiejętności" jest głównym problemem, który utrudnia funkcjonowanie i rozwój ich firm. Tak zwane niedopasowanie umiejętności, czyli inaczej mówiąc brak odpowiednio wykwalifikowanych pracowników, wynika często z intensywnej restrukturyzacji przedsiębiorstw i realokacji miejsc pracy, które cały czas trwają w Gruzji.

Jednak sytuacja na rynku pracy jest dosyć elastyczna i dynamiczna. Liczba likwidowanych miejsc pracy jest wysoka, ale wzrasta tempo tworzenia nowych stanowisk. Wskazuje to na intensywną restrukturyzację przedsiębiorstw. Nowo utworzone miejsca pracy są bardziej wydajne od poprzednich, co z kolei sprawia, że gruzińskie firmy stają się bardziej konkurencyjne.

Nowy kodeks pracy przyjęty w 2006 roku uchylił skomplikowane przepisy i doprowadził do znacznej liberalizacji rynku pracy zgodnie ze standardami Międzynarodowej Organizacji Pracy. Ograniczenia w czasie trwania umów o pracę i pracę w godzinach nadliczbowych zostały w dużej mierze zniesione, pozostawiając otwartą drogę zarówno pracodawcom jak i pracownikom, a skomplikowane i uciążliwe procedury odpraw zostały uproszczone do prostej procedury, według której prawo wymaga jednomiesięcznego okresu wypowiedzenia. Zniesiona została także płaca minimalna. W wyniku tych zmian, od 2008 roku Gruzja została uznana przez Bank Światowy jako piąty najprostszych krajów, przyjaznych do zatrudniania pracowników.

Pomimo znacznej poprawy w otwieraniu gospodarki, przyciąganiu inwestycji zagranicznych, usuwaniu barier wiele osób nadal borykaja się z wykluczeniem z rynku pracy, wynikającym z różnych powodów (przede wszystkim z niskich kwalifikacji, niską motywacją poszukiwań pracy, ale także dyskryminacji m.in. ze względu na wiek, itp) i jest to jedna z głównych przyczyn ubóstwa.

1.4 Social policy in Georgia

a) Labour market

Labor market outcomes in Georgia are unsatisfactory. Urban unemployment is high and of long duration, while rural employment yields low productivity and the share of employment in agriculture continues to be higher than 50%. Many workers are employed in the informal sector. However, at the same time, employers complain that they cannot find workers with the required skills and thus cannot increase employment. For employers "skills mismatch" is a majorproblem, which hampers the operation and growth of their firms. Structural mismatches and especially the skills mismatch come from intensive enterprise restructuring and job reallocation that are currently under way in Georgia.

However, the labor market is still adaptable. The loss of jobs is high but so is the job creation rate. This points to intensive enterprise restructuring and an ensuing reallocation of jobs and labor. The newly created jobs tend to be more productive than the old ones that are disappearing so enterprise restructuring brings about productivity gains and makes Georgian firms more competitive.

A new labor code adopted in 2006 overturned complicated regulations and led to a dramatic liberalization of the labor market to comply with International Labor Organization standards. Restrictions on the duration of the term of employment contracts and overtime work have been largely abolished, leaving it to the employer and employee to agree on these and other terms, while complex and onerous severance procedures have been streamlined into a simple procedure whereby the law requires one month's severance pay and little else. There is no minimum wage legislation. As a result of these changes, by 2008 Georgia was ranked by the World Bank as the fifth-easiest country in which to employ workers.

Despite of considerable improvements in opening economy, attracting FDI, removing barriers to hiring and firing reallocating jobs to more effective sectors of economy overall formal employment remains an unresolved problem. Many people still face exclusion from the organized labor market for various reasons (low skills, lack of information, age discrimination, etc) and this is one of the main reasons of poverty.

b) Pomoc społeczna oraz pomoc grupom zrożonych wykluczeniem społecznym

Polityka pomocy społecznej opiera się na tzw. ukierunkowanej pomocy. Główną zasadą polityki społecznej jest zapewnienie zasobów państwowych dla najuboższych osób, zidentyfikowanych przez określony system oceny. Pomoc finansowa i rozwój systemu ubezpieczeń medycznych są opracowywane, jako podstawa do integracji społecznej i dostępu do usług medycznych i opieki zdrowotnej.

W celu zapewnienia pomocy społecznej najbiedniejszym warstwom społeczeństwa została stworzona ujednolicona baza rodzin zagrożonych. Zawiera ona informacje na temat rodzin żyjących w ubóstwie, otrzymujących pomoc społeczną od państwa. Baza danych pozwala na tworzenie programów pomocy społecznej, ukierowanych na specyficzne potrzeby grup docelowych. Scentralizowanie danych pomaga w uzyskaniu najlepszego ogólnego przeglądu sytuacji, zapewnia także lepszy dostęp do informacji w procesie wdrażania programów społecznych przez państwo i organizacje udzielające pomocy.

W ostatnim czasie polityka państwa wobec słabszych grup społecznych (osób wewnętrznie przesiedlonych, osób niepełnosprawnych, dzieci pozbawionych opieki rodzicielskiej) podlega również istotnym zmianom. Niektóre z programów prowadzonych na dużą skalę odpowiadają także na potrzeby mniejszych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym: powstają np. programy radzenia sobie z zapobieganiem porzucenia dzieci, tworzenie żłobków, psychologiczne konsultacje dla samotnych matek, zapewnianie sprzętu rehabilitacyjnego i wsparcia dla osób niepełnosprawnych itp.

Polityka spójności społecznej jest zawsze częścią szerokiego systemu prowadzonych polityk, które obejmują dostęp do zrównoważonego zatrudnienia, mieszkań, opieki zdrowotnej i edukacji, których zasadniczym celem jest zmniejszenie poziom ubóstwa i ryzyka wykluczenia.

Integracja społeczna grup marginalnych pozostaje jednym z nierozwiązanych problemów Gruzji. Ten problem podejmowany jest przez różne organizacje. Jednak ich działalność jest rozdrobniona i brakuje im wspólnej strategii ze względu na brak środków finansowych, instytucjonalnych i ludzkich. Trudno jest zatemobecnie, wykazywać konkretne rezultaty w tej dziedzinie.[45]

45 Social protection and social inclusion in Georgia, European Comission, 2011.

b) The social assistance policy

The social assistance policy is based on targeteded assistance. The main principle of social policy is to provide state resources for the poorest persons as identified by an evaluation system. Simultaneously the state aims to improve targeting through the use of various tools. Monetary assistance and the development of a medical insurance scheme are being developed as the basis for social integration and access tomedical services and public health care.

A unified database of vulnerable families has been created in order to ensure social assistance reaches thepoorest strata of society. This database contains information about families living in poverty who have requested social assistance from the government. They are given a score reflecting their socio-economic situation of their families. The database allows social assistance programs to direct their assistance toward specific targeted groups. Centralizing of data helps in getting the best general overview of situation. It decreases expenditures incurred in getting information and administering systems and provides better accessibility to the information in the implementation process of social programs performed by the state and donor organizations.

Recently the state policy toward vulnerable groups (internally displaced persons, disabled persons, children deprived of parental care) has also undergone significant changes. For Georgia, internally displaced persons constitute the most significant vulnerable group. Some large-scale programmes address the needs of some other vulnerable groups: there are programmes dealing with prevention of child abandonment, establishment of day-care centres, psychological consultations for single mothers, supplying rehabilitative and supportive equipment to disabled people, providing them with rehabilitation programs etc. Social cohesion policy is always a part of a wider net of policies which include access to sustainable employment, housing, health care and education, the goals of which are to decrease poverty level and the risk of vulnerability. The social inclusion of marginal groups remains one of Georgia's unresolved problems. This problem is dealt with by different organizations/stakeholders. However, their activities are fragmented and lack a common strategy due to a lack of financial, institutional and human resources. It is therefore difficult to achieve concrete results in this field at the present time[46].

[46] Social protection and social inclusion in Georgia, European Comission, 2011.

1.5. Rekomendacje

Ważne jest, aby skoordynować różne rodzaje działań skierowanych do konkretnych grup wykluczonych. Za naważniejsze z nich uznano:

a) wprowadzenie systemów umożliwiających definiowanie podstawowych wskaźnikw np. poziomu bezrobocia wraz zpodziałami, osób niepełnosprawnych i innych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym;

b) monitorowanie zawodów nadwyżkowych i deficytowych,

c) dalsza poprawa warunków prowadzenia działalności gospodarczej, w celu wspierania rozwoju nowoczesnego sektora gospodarki. Wymaga to wzmocnienia instytucji gospodarki rynkowej (ochrony praw własności, egzekwowania umów i konkurencji), zmniejszając niepewność i niestabilność polityczną;

d) przeprowadzenie reformy systemów edukacyjnych i szkoleniowych, tak aby poszukujący pracy mogli zwiększyć swoją zdolność do reagowania na szybko zmieniające się potrzeby rynku pracy. Wiąże się to z poprawą dostępu do edukacji, jej jakości i zawartości;

e) włączanie osób niepełnosprawnych do pełnego udziału w życiu publicznym, wiąże się to np. z poprawą infrastruktury i dostępności miejsc publicznych do potrzeb osób niepełnosprawnych czy tworzeniem chronionych miejsc pracy;

f) zapoznanie się z polskim modelem w zakresie Ekonomii Społecznej.

1.5. Recommendations

It is important to coordinate the different activities targeted to specific excluded groups. The most important activities include:

a) implementation of systems enabling the definition of basic indicators eg. the level of unemployment, people with disabilities and other groups at risk of social exclusion;

b) monitoring the scarces and surplus proffessions;

c) the further improvement of the business environment in order to promote the development of the modern sector of the economy. This requires the strengthening of market economy institutions (property rights, enforcement of contracts and competition), reducing uncertainty and political instability;

d) to reform georgian educational and training systems so as to enhance its capacity to respond to fast changing labor market needs. This involves improving access to education, its quality, and content;

e) the inclusion of persons with disabilities to full participation in public life, it involves eg. improving the infrastructure and accessibility of public places for the disabled or the creation of protected jobs;

f) refer to the Polish model of Social Economy.

2. Rolnictwo

2.1. Dane ogólne

Powierzchnia użytków rolnych regionu wynosi około 1 mln ha, co stanowi 58% ogólnej powierzchni województwa (6,5% zasobów krajowych). Warunki przyrodniczo-klimatyczne, choć zróżnicowane, sprzyjają produkcji rolnej. Wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, którą charakteryzuje: jakość gleb, warunki klimatyczne i stosunki wodne, wynosi 68% (średnia krajowa 66,6%).

Kujawsko-pomorskie rolnictwo jest potęgą w produkcji żywności – przetwórstwo spożywcze stanowi 30% produkcji przemysłowej województwa, wiele gospodarstw i przetwórni decyduje się też na tradycyjną, ekologiczną produkcję.

Znaczące walory przyrodniczo-krajobrazowe (23,6% powierzchni leśnej, 32,4% powierzchni objętej różnymi formami prawnej ochrony przyrody) oraz bogate dziedzictwo kulturowe sprzyjają rozwojowi turystyki.

Na wsi żyje 37,7% ludności, jest to ponad 780 tys. mieszkańców. Wykształcenie wyższe ma 2,9% mieszkańców, średnie i zawodowe 15,3%, zasadnicze 24,7% a wykształcenie podstawowe ma 36,2% mieszkańców.

Na potencjał rolnictwa korzystnie wpływa dobra struktura agrarna, wysoka kultura rolna oraz systematyczna modernizacja gospodarstw rolnych z wykorzystaniem funduszy unijnych.

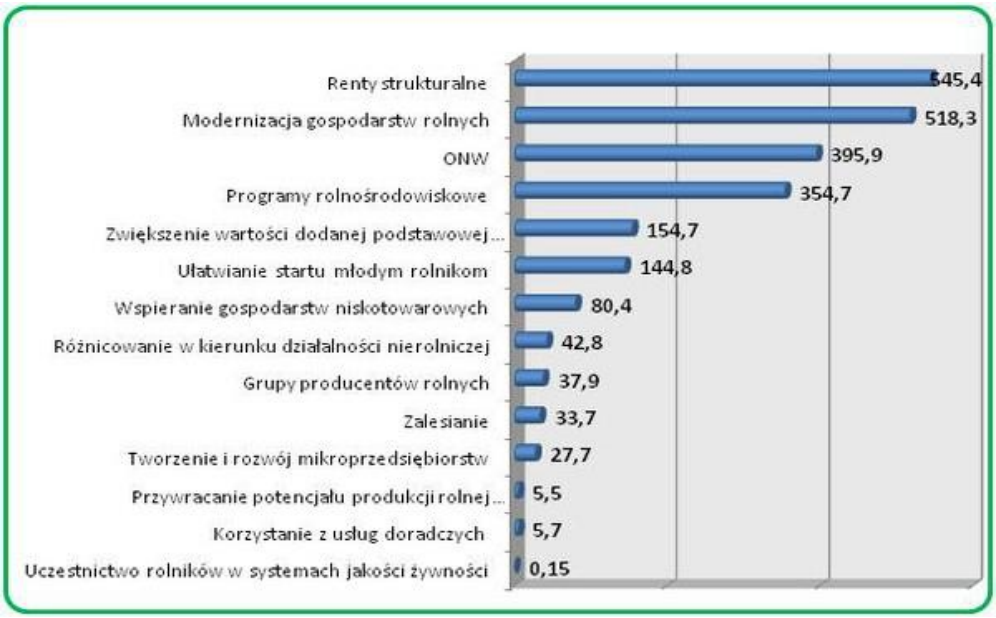

Płatności PROW (Progam Rewitalizacji Obszarów Wiejskich) w woj. kujawsko - pomorskim 2007-2013 w mln zł.

2. Agriculture

2.1. General data

The area of agricultural land in the region is about 1 million ha, which is 58% of the general area of the voivodeship (6.5% of the national resources). The natural and climatic conditions, though differentiated, foster agricultural production. The agricultural quality rate of the production area which is characterised by the quality of land, climatic conditions and hydrographic conditions, is 68% (the national average is 66.6%).

Kujawsko-Pomorskie is a food production power - food processing industry is the 30% of the voivodeship's industrial production. Many farms and processing plants also choose traditional, ecological production.

Significant natural and landscape values (23.6% of the forest area, 32.4% of the area covered by various forms of legal environmental protection) as well as the rich cultural heritage foster the development of tourism. The countryside is inhabited by 37.7% of the population, which is more than 780 000 citizens. 2.9% of the citizens has higher education, 15.3% graduated from secondary and vocational schools, 24.7% - from vocational schools, and 36.2% has primary education. The agricultural potential is positively influenced by the good agrarian structure, advanced agricultural conditions and systematic modernization of farms with the use of EU funds.

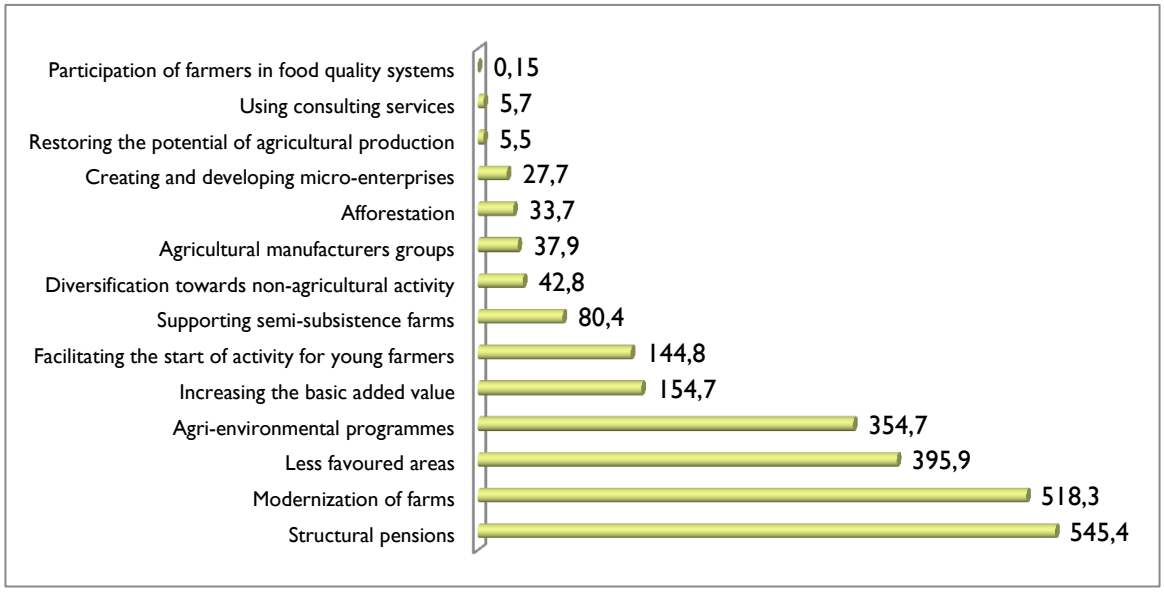

PROW [Rural Areas Revitalization Programme] payments 2007-2013 in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in millions of PLN

Łączna kwota wypłaconych środków z podziałem na województwa w latach 2002-2012 w mln zł

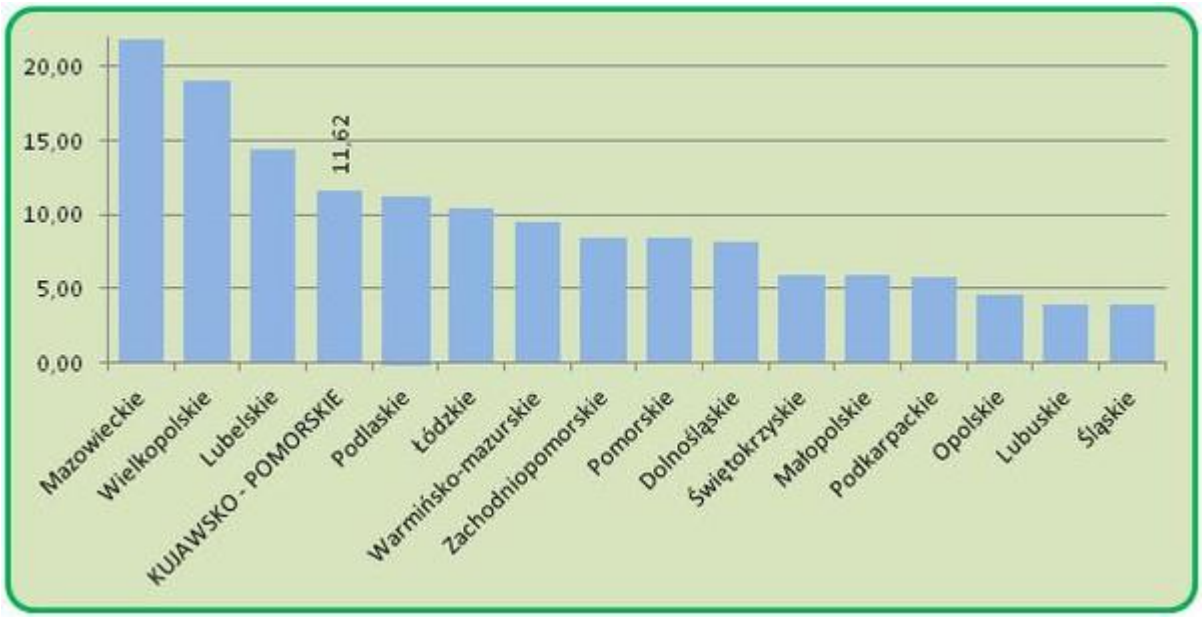

2.2 Użytkowanie gruntów rolnych

W 2014 roku w kujawsko-pomorskim działalność prowadziło 67,2 tys. gospodarstw rolnych, w tym 62,2 tys. to gospodarstwa indywidualne. Zdecydowana większość tych gospodarstw prowadzi produkcję skierowaną na rynek (ponad 80%).

Gospodarstwa indywidualne (czyli te powyżej 1 ha użytków rolnych) średnio zajmowały powierzchnię 15,7 ha (średnia krajowa to 10,75 ha).

LICZBA GOSPODARSTW ROLNYCH I POWIERZCHNIA UŻYTKÓW ROLNYCH WEDŁUG GRUP OBSZAROWYCH UŻYTKÓW ROLNYCH W 2014 R.

Stan w czerwcu

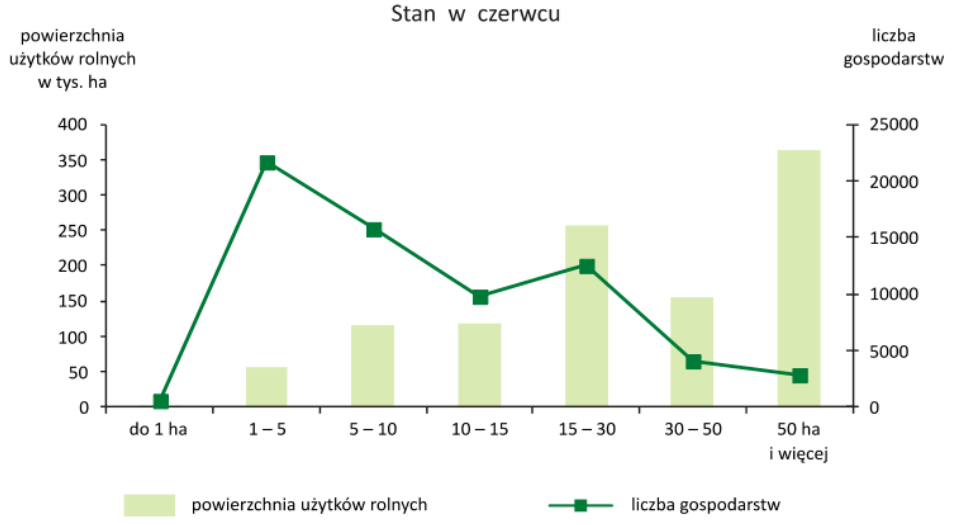

Total value of the aid paid, divided by voiovodeships in the years 2002-2012 in billions of PLN

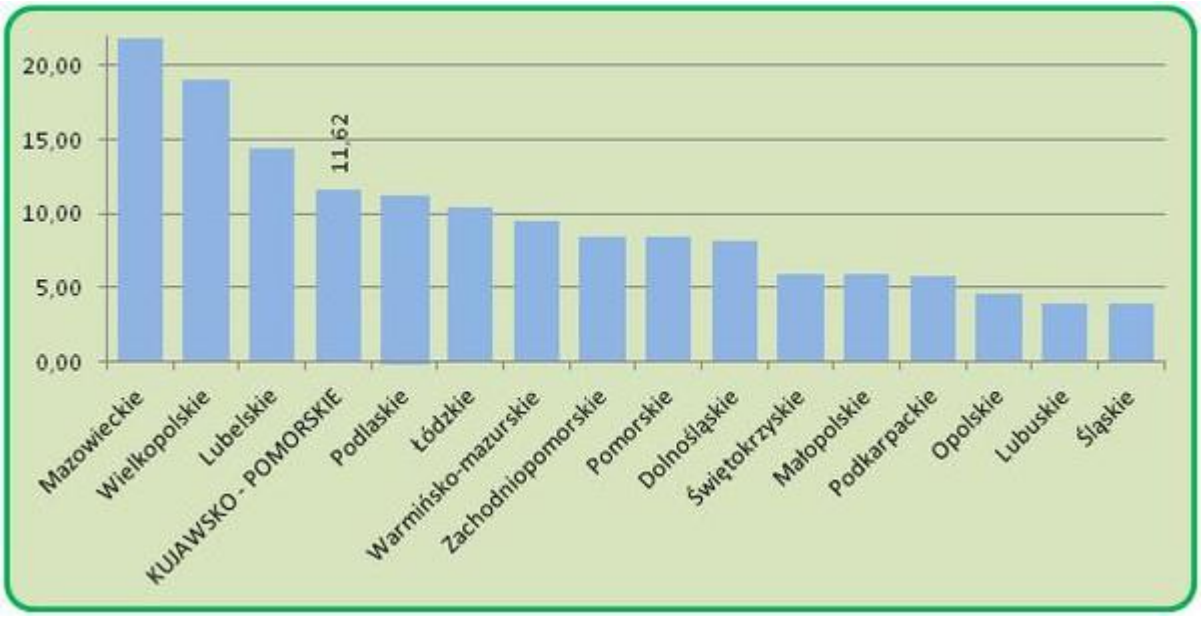

2.2. The use of agricultural lands

In 2014 there were 67.2 thousand of farms, 62.2 thousand of which were individual farms. The vast majority of these farms conducts production aimed at the market (more than 80%).

The average area of individual farms (i.e. bigger than 1 ha of agricultural land) was 15.7 ha (the national average is 10.75 ha).

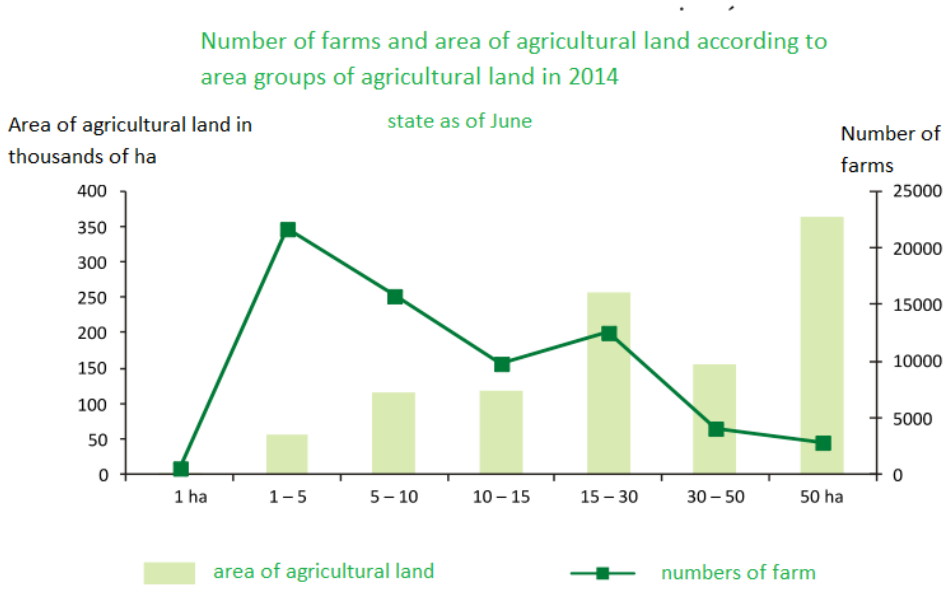

Number of farms and area of agricultural land according to area groups of agricultural land in 2014

2.3. Struktura użytkowania gruntów rolnych

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w kujawsko-pomorskim:

- 92,3% to grunty w dobrej kulturze,
- 2,5 % lasy,
- 4,8% pozostałe grunty.

STRUKTURA UŻYTKOWANIA GRUNTÓW W GOSPODARSTWACH ROLNYCH W 2014 R.
Stan w czerwcu

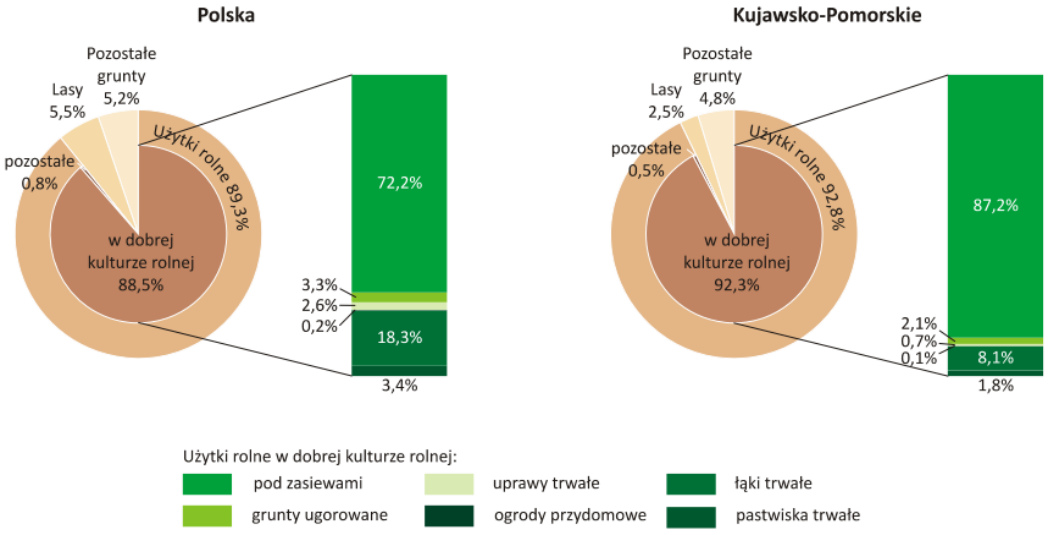

2.4. Struktura zasiewów

Największą grupę upraw w strukturze zasiewów stanowiły zboża (66,5%), wśród zbóż dominowała uprawa pszenicy (23,7%).

Od szeregu lat utrzymuje się wysoki udział zbóż w strukturze zasiewów, przy spadku areału ziemniaków.

W ostatnim czasie obserwuje się tendencję zwiększania areału roślin przemysłowych, pastewnych i bobowatych.

2.3. Structure of agricultural land use

Structure of land use in Kujawsko-Pomorskie farms:

92.3% good culture lands,
2.5% forests
4.8% other lands.

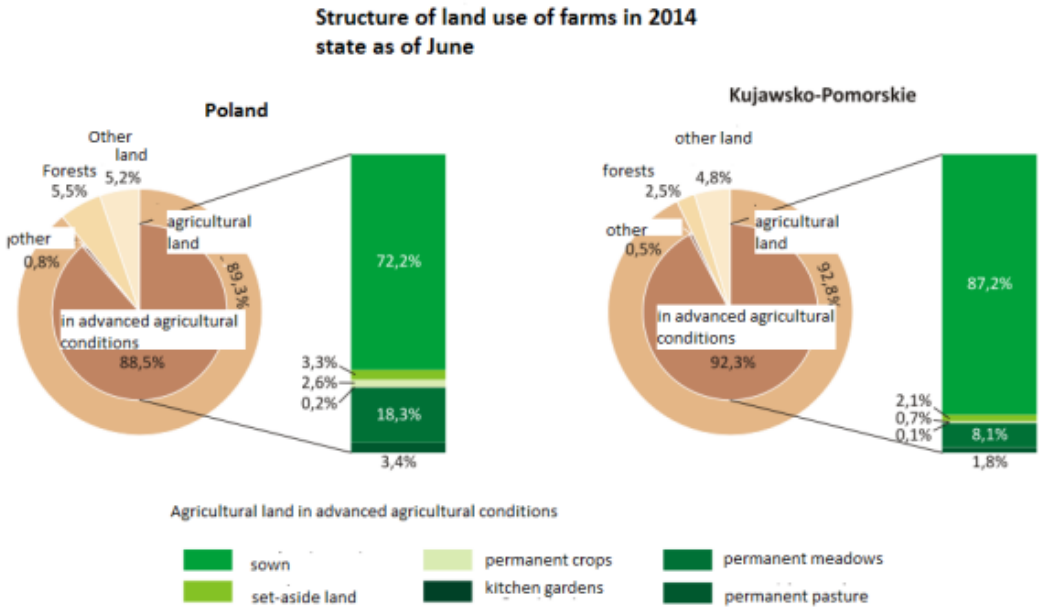

Structure of land use in farms in 2014

2.4. Sown crops structure

The biggest group of crops in the sown crops structure were grains (66.5%), with the dominant crop being wheat (23.7%).

The share of grains in the sown crops structure has been remaining high for a number of years, with the drop in the acreage of potatoesdustrial crops, forage and leguminous plants

Recently there has been observed a trend towards increasing the acreage of industrial crops, forage and leguminous plants

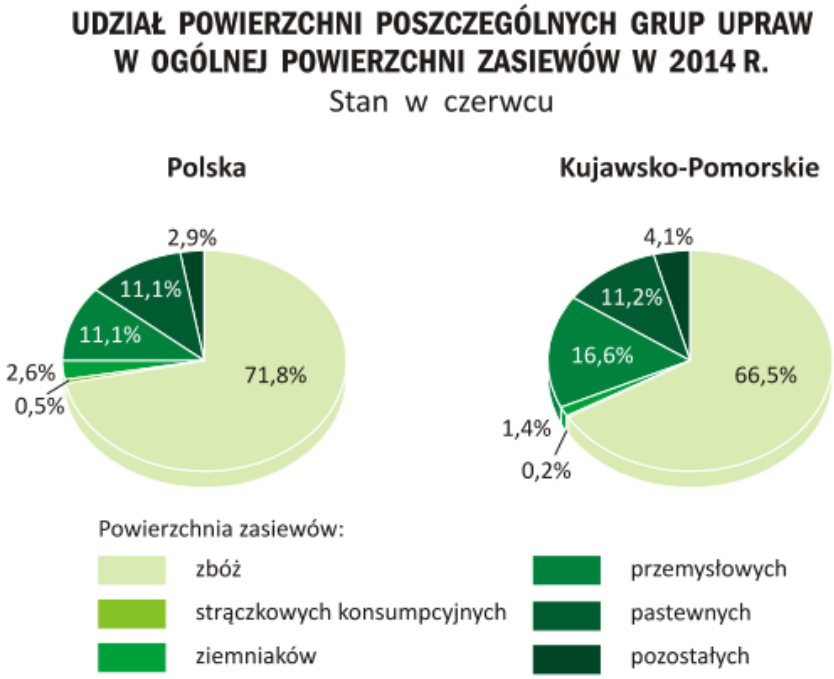

2.5. Produkcja zwierzęca

Potencjał produkcji zwierzęcej województwa charakteryzuje się wysoką intensywnością i silnym zapleczem hodowlanym. W 2014 pogłowie bydła wynosiło 503,8 tys. sztuk, w tym krów 161,4 tys. sztuk.

Share of the area of particular crop groups in the general sown crops in 2014

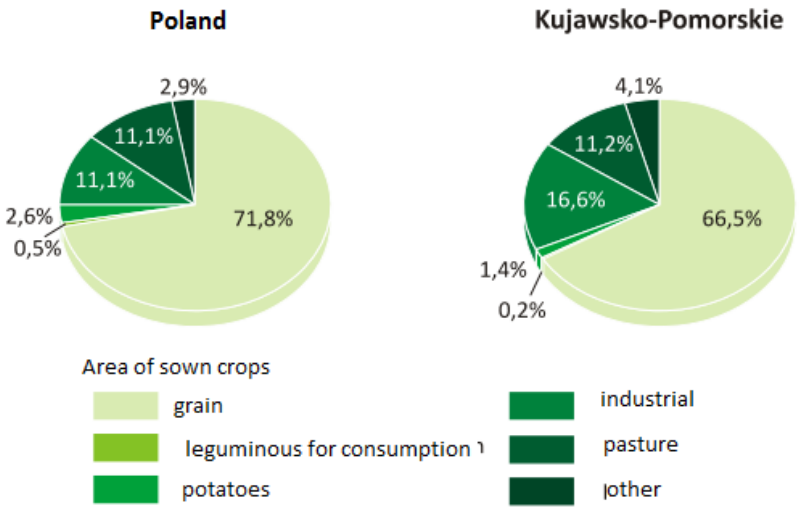

2.5. Livestock production

The voivodeship's potential of livestock production is characterised by high intensity and strong breeding base. In 2014 the number of cattle was 503.8 thousand, including 161.4 thousand cows.

W czerwcu 2014 pogłowie trzody chlewnej wynosiło 1320,9 tys. sztuk. Ta wielkość produkcji daje 2 miejsce w kraju.

STRUKTURA STADA TRZODY CHLEWNEJ W 2014 R.

Stan w czerwcu

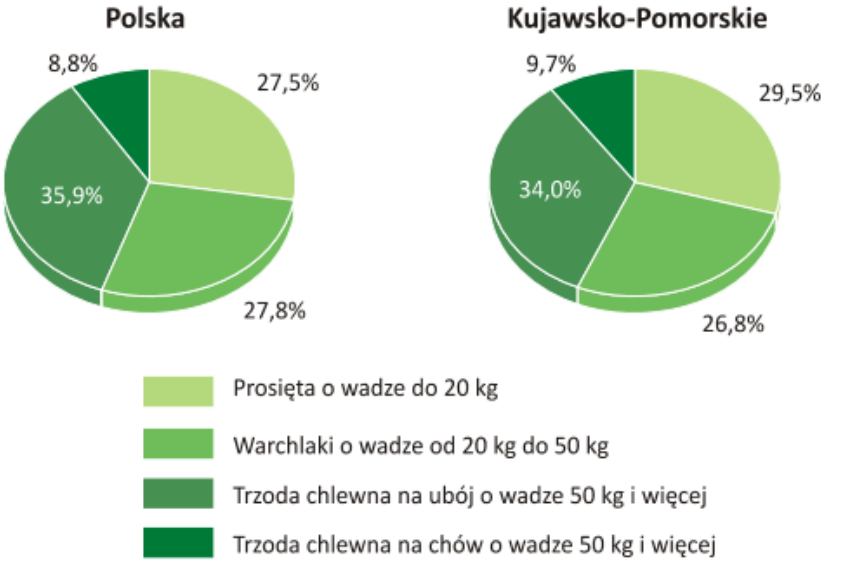

W czerwcu 2014 roku pogłowie drobiu wynosiło 7,3 mln sztuk.

STRUKTURA GATUNKOWA DROBIU W 2014 R.

Stan w czerwcu

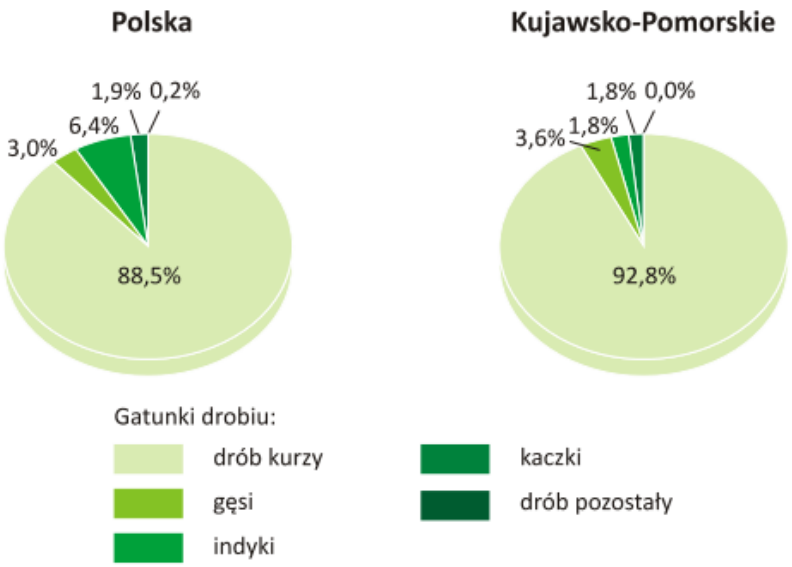

In June 2014 the number of pigs was 1320.9 thousand. This extent of production gives the voivodeship the second place in the country.

PIGS STRUCTURE IN 2014

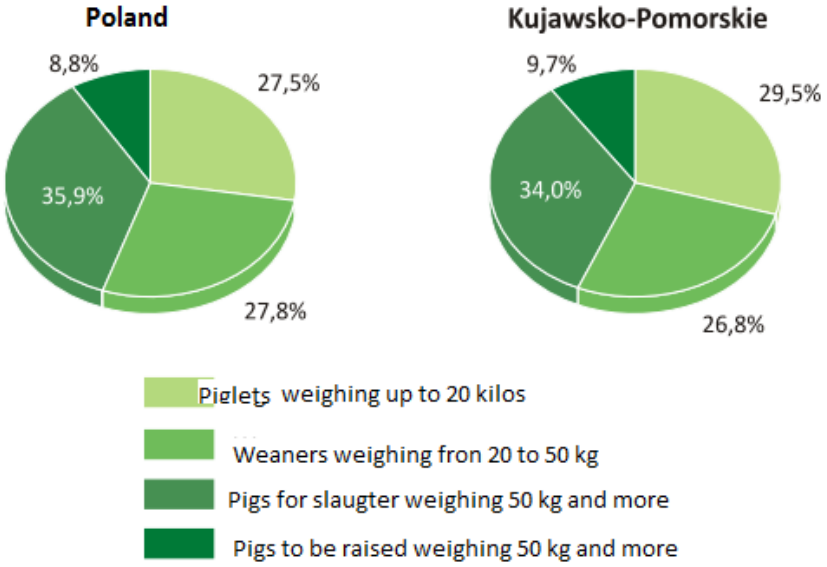

In June 2014 the number of poultry was 7.3 million.

SPECIES STRUCTURE OF POULTRY IN 2014

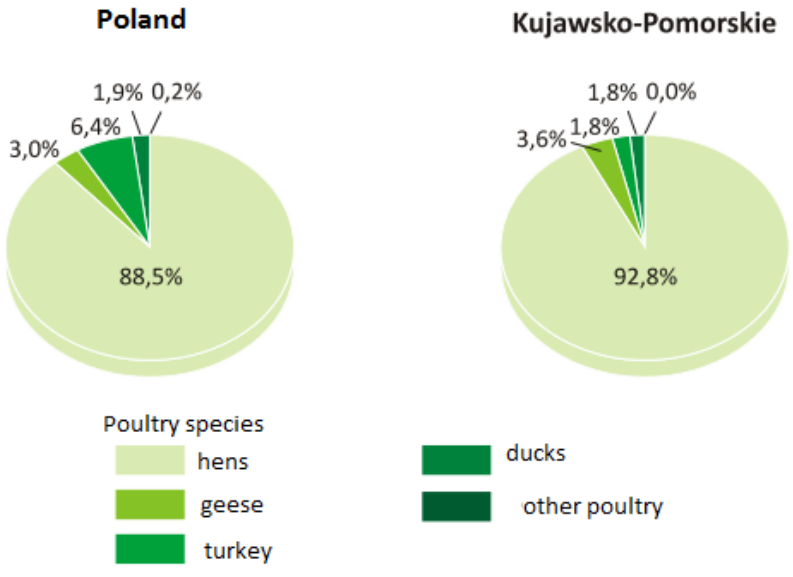

2.6. Rolnictwo ekologiczne w województwie kujawsko-pomorskim

W roku 1989 zawiązano na terenie naszego województwa pierwsze w kraju Stowarzyszenie Producentów Żywności Ekologicznej „Ekoland", które w dalszych latach rozwinęło swoją działalność i zrzeszało producentów żywności ekologicznej z całego kraju. Pierwsze gospodarstwa ekologiczne w Polsce pojawiały się na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, to tu zapoczątkowano rozwój rolnictwa ekologicznego w naszym kraju.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego powstały pierwsze przetwórnie ekologiczne w kraju, m.in. firma BIO - producent mąk i makaronów ekologicznych, Przedsiębiorstwo Handlowo - Usługowo-Produkcyjne Rolmięs - przetwórstwo mięsne, Żywność Ekologiczna BIO FOOD - przetwórstwo owoców i warzyw.

Liczba gospodarstw ekologicznych w całym kraju jest zróżnicowana terytorialnie. Relatywnie najwięcej gospodarstw z uwagi na warunki agrarne występuje w południowo- wschodniej Polsce, gdzie gospodarstwa są małe obszarowo i mają charakter rodzinny.

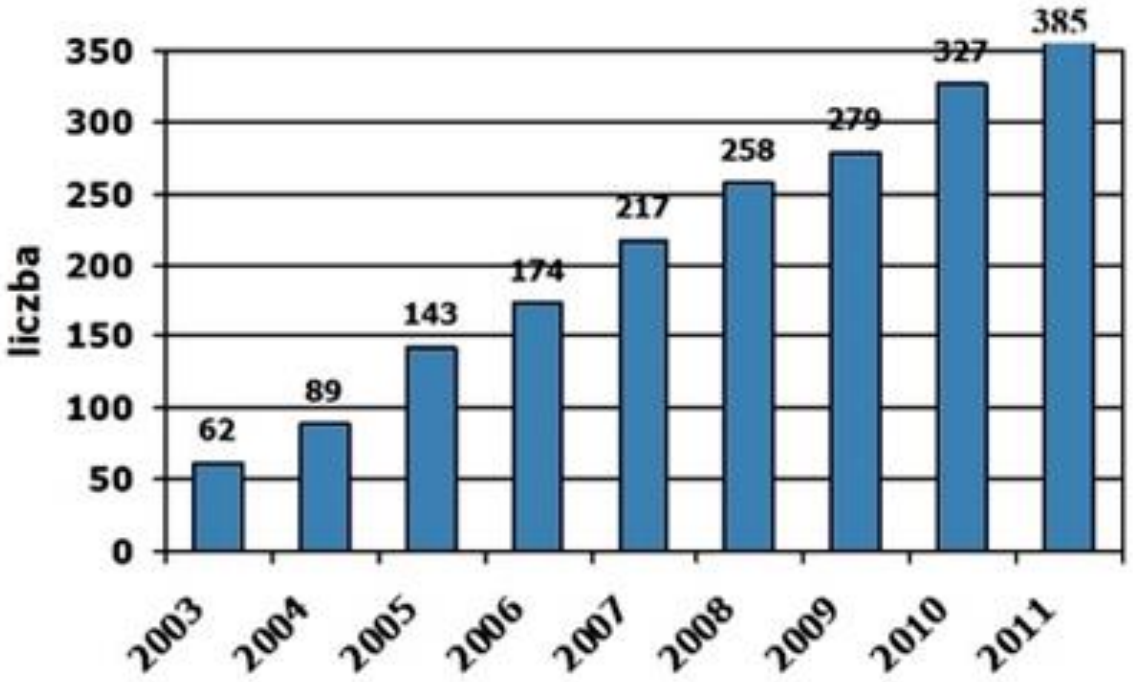

Liczba gospodarstw ekologicznych w woj. kujawsko-pomorskim w latach 2003-2013

2.6. Ecological agriculture in Kujawsko-Pomorskie Voivodeship

In 1989 the first Association of Ecological Food Producers, 'Ekoland' was established. In the next years it developed its activity and united producers of ecological food from all over the country. The first ecological farms in Poland appeared on the territory of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. It was here where the development of ecological agriculture in our country began.

It was the territory of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship where the first ecological processing plants in the country were established. These were, among other things, the BIO company - ecological flours and pasta producer, Rolmięs Commercial, Service and Production Enterprise - meat processing, BIO FOOD Ecological Food - fruit and vegetable processing.

The number of ecological farms in the whole country is territorially differentiated. In view of the agrarian conditions, the relatively greatest number of farms is in the South-East Poland, where the farms are small and family-owned.

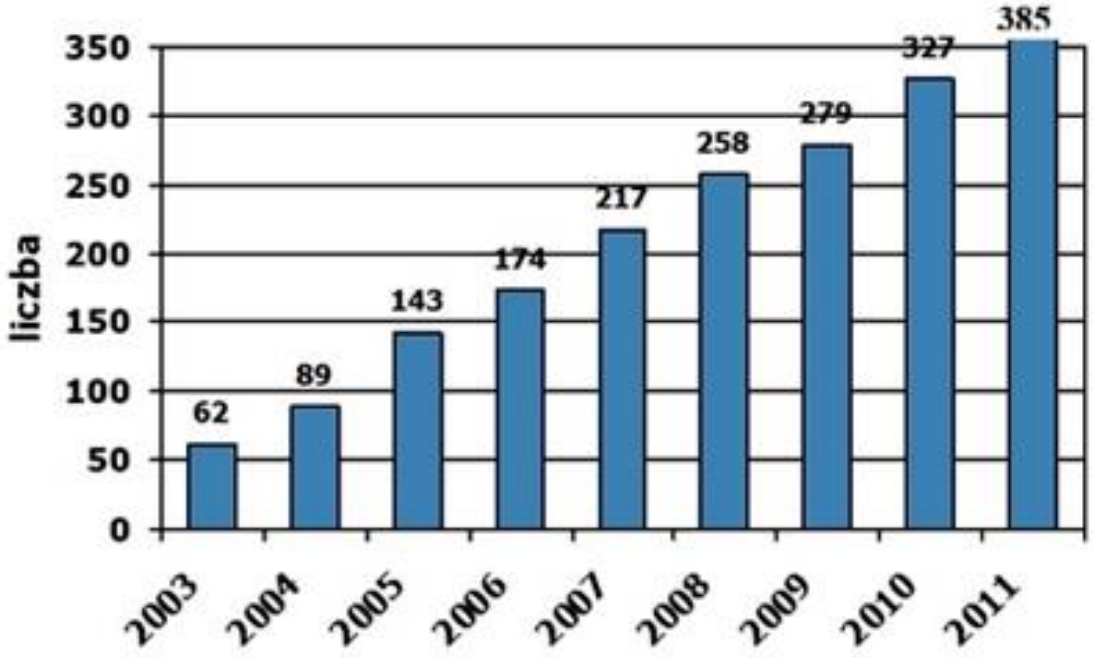

The number of ecological farms in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the years 2003-2013

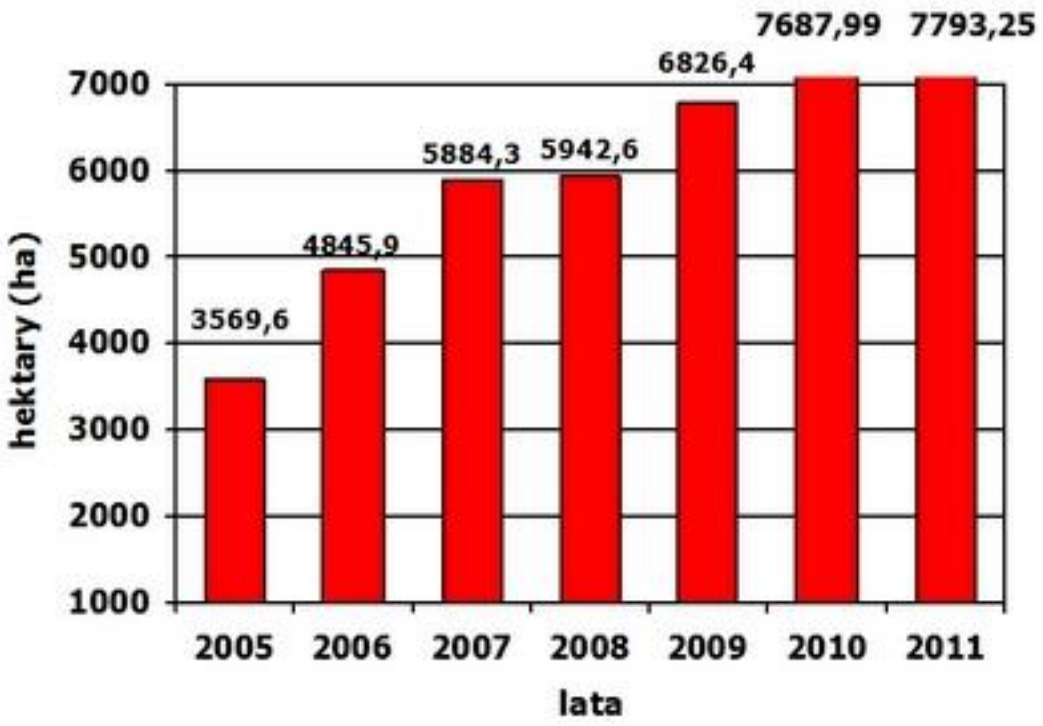

Powierzchnia (w tys. ha) ekologicznych użytków rolnych w woj. kujawsko-pomorskim w latach 2005-2011

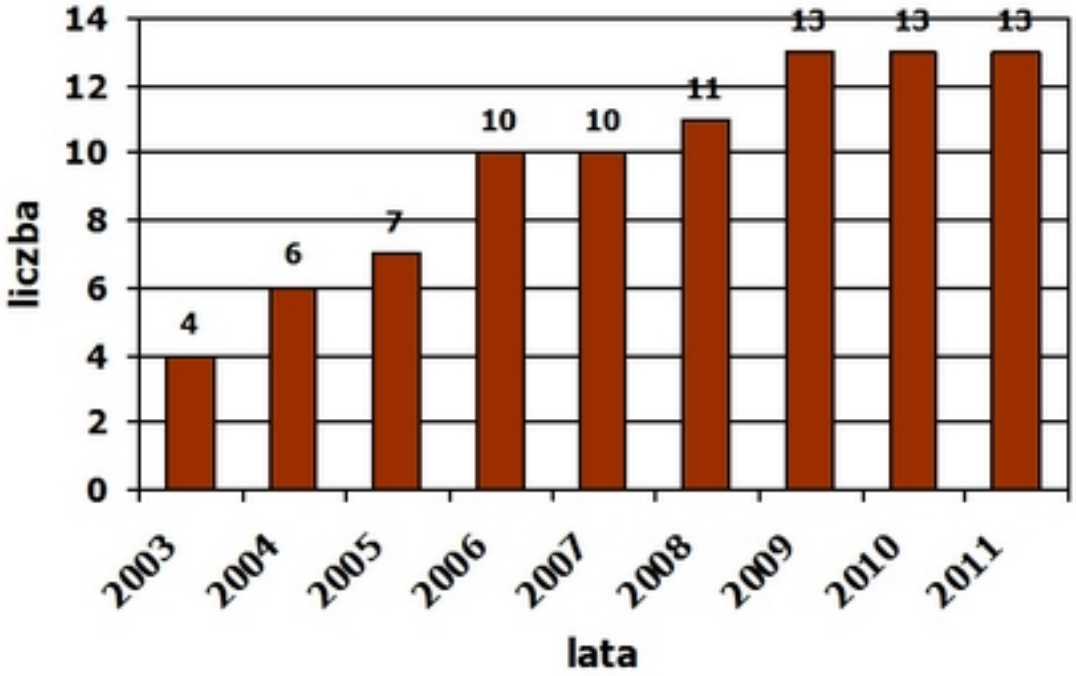

Liczba przetwórni ekologicznych w woj. kujawsko-pomorskim w latach 2003-2011

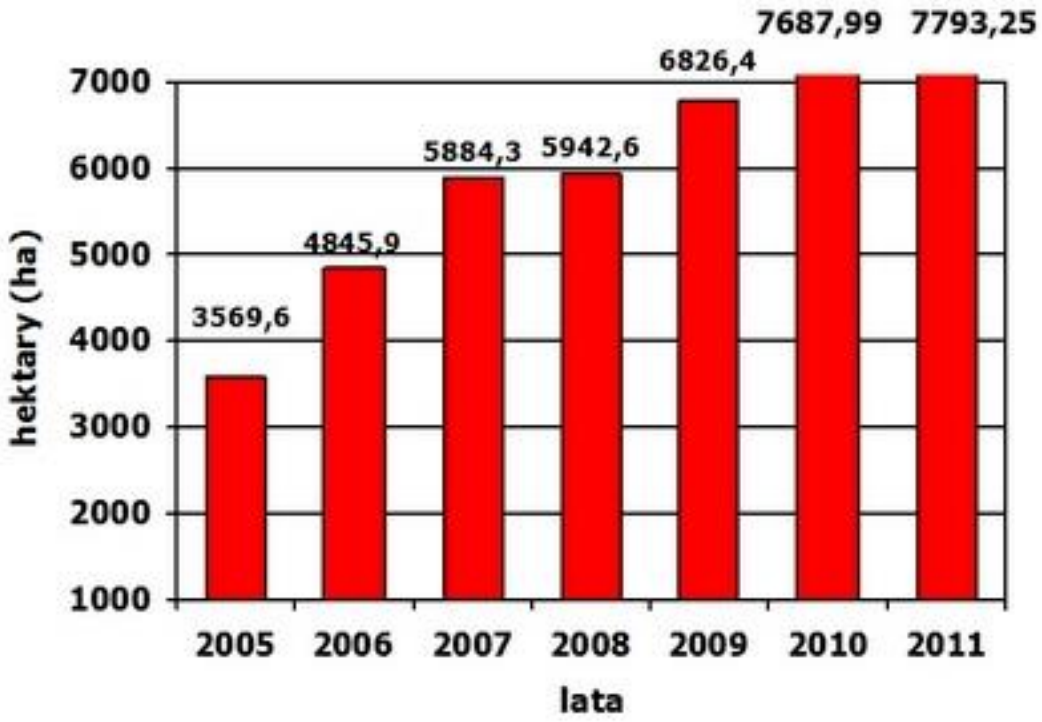

The area of agricultural land (in thousands of ha) in Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the years 2005-2011

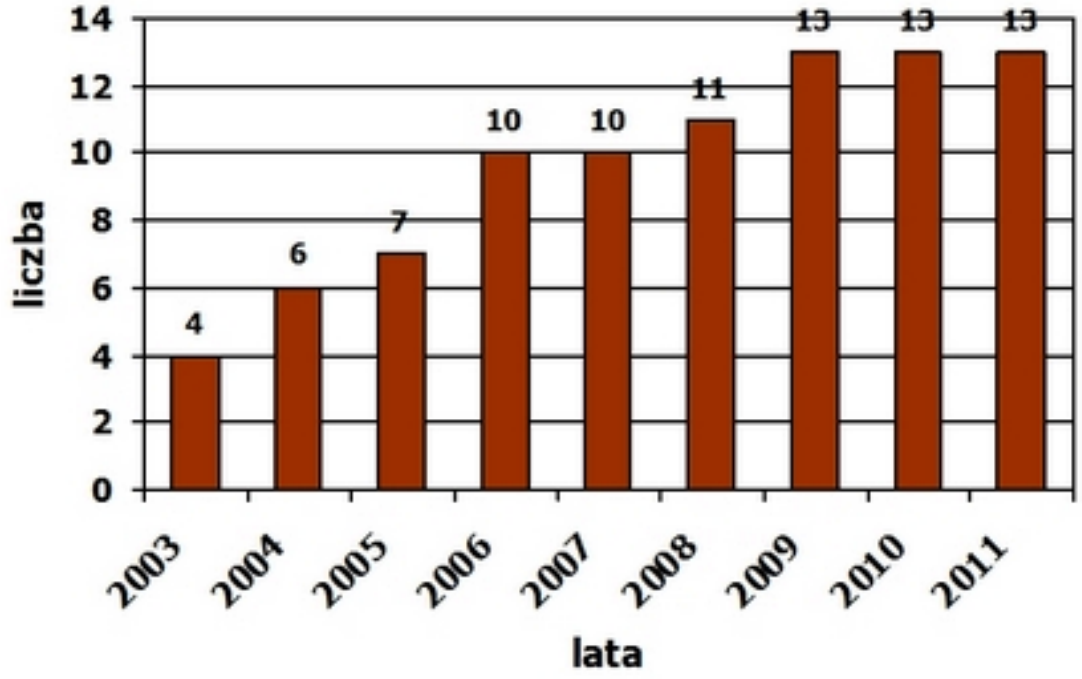

The number of ecological processing plants in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship
in the years 2003-2011

2.7. Rolnictwo w Gruzji

Podstawę współczesnej gospodarki gruzińskiej stanowi rolnictwo, z którego utrzymuje się ponad 50 proc. ludności [w latach 90.XX w. około 30%]. Jednocześnie to gruzińskie rolnictwo , wraz rybołówstwem [kraj nad Morzem Czarnym!] i gospodarką leśną, ma raptem 8% udział w krajowym PKB. Fatalna kondycja rolnictwa jest widoczna gołym okiem, ogromne rozdrobnienie gospodarstw, przestarzałe metody uprawy i hodowli oraz kłopoty z kontrolą jakości produktów [zasadniczo ograniczające możliwości eksportu]. Półki sklepowe w gruzińskich sklepach w przeważającej części zastawione są towarami importowanymi! Większość towarów i produktów, które z powodzeniem są uprawiane i produkowane w Gruzji lub mogłyby być, importuje się dla zaspokojenia wewnętrznego rynku. A jeszcze w końcu XX wieku zarówno produkcja roślinna, jak i zwierzęca były większe o ponad 60 %!

Krótko charakteryzując stan rolnictwa i znikomego nawet w tym zestawieniu rybołówstwa, w Gruzji dominuje prywatna, przydomowa uprawa owoców cytrusowych, winogron, herbaty, orzechów laskowych, warzyw oraz hodowla trzody chlewnej.

Najważniejszymi regionami rolniczymi pozostają: Mccheta–Mtianetia (dominująca uprawa owoców i warzyw, hodowla zwierząt), Guria (herbata), Imeretia (morwa i winorośle), Megrelia i Górna Swanetia (kukurydza, orzechy laskowe i owoce), Racza–Leczchumi i Dolna Swanetia (winorośle, owoce, zboża, kukurydza oraz hodowla zwierząt).

Konieczność doinwestowania, wprowadzenia nowoczesnych technologii, metod upraw i produkcji rolniczej, związanych z tym edukacji, a także badań i innowacji, w praktyce jest nieograniczona. Zestawiając polskie tradycje i doświadczenia w rolnictwie, z jego błyskawiczną modernizacją, rozwojem firm i producentów rolno-spożywczych i okołorolniczych w ostatnich dwóch dziesięcioleciach, ze stanem gruzińskiej produkcji rolnej, w tym znikomego rybołówstwa i gospodarki morskiej, dokonujemy właściwie zasadniczego wskazania – całego obszaru dla inwestycji i rozwoju. Gruzińskie rolnictwo wymaga wsparcia w praktycznie całym procesie uprawy, produkcji i budowania rynku rolno-spożywczego.

2.7. Agriculture in Georgia

Contemporary Georgian economy is based on agriculture which provides financial support for 50% of the population [in the 1990s – about 30%]. At the same time it is the Georgian agriculture, fishing industry [a Black Sea country!] and silviculture that have only 8% share in GDP. Poor condition of agriculture is clearly visible to the naked eye: vast fragmentation of farms, obsolescent farming and breeding methods, problems with product quality control [which considerably limit the possibility to export]. Shops are teeming with imported products! Most of the goods and products, which are, or might as well be grown and produced in Georgia are imported in order to satisfy the internal market. However, only in the late 20th century both animal and plant production was higher by 60%!

In order to provide a description of the condition of agriculture and fishing industry, it needs to be noted that people in Georgia predominantly thrive on home grown products, such as citrus fruit, grapes, tea, hazel nuts, vegetables, and pig breeding.

The most notable agricultural regions still include: Mtskheta-Mtianeti (dominant fruit and vegetable farming, animal breeding), Guria (tea), Imereti (mulberry and grapevines), Megrelia and Upper Svaneti (maize, hazel nuts and fruit), Racha-Lechkhumi, Lower Svaneti (grapevines, fruit, cereal, maize and animal breeding).

The necessity to provide additional investments, introduce new technologies, farming methods and agricultural production, related knowledge, as well as research and innovation, is practically limitless. By juxtaposing Polish tradition and experience of agriculture, together with its fast modernization, development of companies and producers from the agri-food industry and sectors upstream and downstream of it, with Georgian agriculture, together with its scant fishing industry and maritime affairs, our indication is that the entire area is in need of investments and development. Georgian agriculture requires support in the entirety of its farming, production and establishing of the agri-food market.

2.8. Rekomendacje

Rolnictwo ma duże znaczenie w gospodarce województwa kujawsko-pomorskiego. W ostatnich latach nastąpiła przyspieszona modernizacja gospodarstw rolnych, efektem są bardziej konkurencyjne produkty znajdujące rynki zbytu w kraju i za granicą. Jednak gospodarstw w przedziale od 5 do 15 ha jest blisko 30 tys. Jeżeli nie prowadzą one specjalistycznej produkcji, to ich dochody są zbyt niskie, aby umożliwiać inwestowanie.

W takiej sytuacji jest duża grupa gospodarstw w Imeretii. Rozdrobnione obszarowo, bez specjalizacji, niewyposażone w nowoczesne maszyny i urządzenia, bez zorganizowanych rynków. Taka gospodarka potrzebuje zmian, które pozwolą jej spełnić wymagania nowoczesnych rynków. W czasie przechodzenia z gospodarki tradycyjnej do nowoczesnej bardzo pomocne mogą być rozwiązania bazujące na dostępnych w Imeretii zasobach, a są to w szczególności:

- tożsamość kulturowa, uosabiająca historię oraz dziedzictwo,
- doskonałe warunki klimatyczne i nieskażone środowisko,
- bioróżnorodność uprawianych roślin i hodowanych zwierząt,
- szeroki wachlarz produktów spożywczych wytwarzanych lokalnie,
- umiejętności mieszkańców w zakresie wytwarzania produktów o charakterze tradycyjnym.

W krajach Unii Europejskiej stworzono szanse dla wykorzystania takich zasobów w gospodarstwach rolnych stanowiąc przepisy tworzące reguły produkcji oparte na szczególnych właściwościach.

Opracowano regulacje chroniące produkty regionalne i wytwarzane metodami tradycyjnymi. Ochrona tych produktów zabezpiecza producentów przed nieuczciwym przywłaszczeniem nazwy lub ich podrobieniem, a jednolite oznakowanie ma lepiej informować konsumentów o walorach kupowanych przez nich wyrobów. Warto zwrócić uwagę, że konsument mający dostęp do produktu wyższej jakości, zapoznaje się jednocześnie z jego producentem oraz środowiskiem lokalnym i kulturowym, w którym wyrób powstawał.

2.8. Recommendations

Agriculture is of great importance in the economy of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. In the recent years accelerated modernization of agricultural farms has taken place. This results in more competitive products sold on the national and foreign markets. However, the number of farms between 5 to 15 ha is nearly 30 thousands. If they do not conduct specialist production, then their income is too low to enable investments.

Such is the situation of a large group of farms in Imereti. They are territorially fragmented, unspecialised, not equipped with modern machines and devices, without organised markets. Such economy needs changes which will allow it to meet the demands of the modern markets. The solutions which can be very helpful in moving from traditional economy to the modern one, are the ones based on the resources available in Imereti, which are, in particular:

- cultural identity, embodying history and heritage,
- perfect climatic conditions and unpolluted environment,
- biodiversity of the plants cultivated and animals bred,
- wide range of food products made locally,
- skills of the citizens in the scope of manufacturing traditional products.

In the countries of the European Union opportunities have been created to use such resources in farms, establishing provisions creating production principles, based on special properties.

Regulations have been developed to protect regional and traditionally made products. Protection of these products secures the manufacturers against misappropriation of the product name or faking it, while the unified labelling is aimed at informing the consumers better about the value of the products they buy. It is worth mentioning that the consumer who has access to a higher quality product can at the same time become acquainted with its manufacturer and the local and cultural environment where the product has been made.

W ramach europejskiej polityki jakości i ochrony produktów wyjątkowych, wyróżnia się dwie kategorie produktów:

- **produkty regionalne** znanego pochodzenia, których dotyczy oznaczenie Chroniona Nazwa Pochodzenia oraz Chronione Oznaczenie Geograficzne,
- **produkty tradycyjne**, których dotyczy oznaczenie Gwarantowana Tradycyjna Specjalność.

Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP)

Jest to europejski znak przyznawany produktom regionalnym o wyjątkowej jakości, których nazwa nawiązuje do miejsca w którym są wytwarzane i podkreśla ich związek z tym miejscem.

Wszystkie surowce, potrzebne do wytworzenia tego produktu pochodzą z określonego obszaru geograficznego, a wszystkie fazy wytwarzania odbywają się na tym obszarze.

O znak ChNP mogą ubiegać się produkty rolne przeznaczone do spożycia przez ludzi (płody ziemi, produkty pochodzące z hodowli, rybołówstwa oraz produkty pierwszego przetworzenia, będące w związku z tymi produktami) lub środki spożywcze (m.in. piwo, chleb, ciasto, ciastka, wyroby cukiernicze, inne wyroby piekarnicze, makarony i bawełna).

Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG)

Jest to europejski znak przyznawany produktom regionalnym wyjątkowej jakości, o nazwie nawiązującej do miejsca w którym jest wytwarzany i podkreślającej ich związek z tym miejscem.

Oznaczenie ChOG mówi nam także, że przynajmniej jeden z etapów powstawania produktu przebiegał na obszarze, do którego odnosi się jego nazwa.

O znak ChOG mogą ubiegać się produkty rolne przeznaczone do spożycia przez ludzi (płody ziemi, produkty pochodzące z hodowli, rybołówstwa oraz produkty pierwszego przetworzenia, będące w związku z tymi produktami) lub środki spożywcze (m. in. piwo, chleb, ciasto, ciastka, wyroby cukiernicze, inne wyroby piekarnicze, makarony i bawełna). Do tej pory oznaczeniem ChOG wyróżniono w Polsce 18 produktów.

There are two categories of products under the European policy of quality and protection of unique products.

- **regional products** of known origin, to which the Protected Designation of Origin and Protected Geographical Indication labels apply.,
- **traditional products**, to which the Traditional Speciality Guaranteed label applies.

Protected Designation of Origin (PDO)

This is a European mark assigned to regional products of exceptional quality, the name of which refers to the place where they are made and emphasises their relation to this place.

All the raw materials needed to make this product originate from a particular geographical area, and all the production stages take place on this area.

The PDO mark can be given to agricultural products intended for human consumption (fruit of the land, livestock, fishery products and products of first processing, related to these products) or foodstuffs (e.g. beer, bread, cake, confectionery, bakery products, pasta and cotton).

Protected Geographical Indication (PGI)

This is a European mark assigned to regional products of exceptional quality, the name of which refers to the place where they are made and emphasises their relation to this place.

The PGI mark also says that at least one of the production stages took place on the area to which the name refers.

The PGI mark can be given to agricultural products intended for human consumption (fruit of the land, livestock, fishery products and products of first processing, related to these products) or foodstuffs (e.g. beer, bread, cake, confectionery, bakery products, pasta and cotton). So far in Poland 18 products have been awarded with the PGI mark.

Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS)

Jest to europejski znak jakości, przyznawany produktom noszącym tradycyjną nazwę, odnoszącą się do jego specyficznego charakteru lub tradycyjnie stosowaną dla tego produktu. Produkt z oznaczeniem GTS musi być wytwarzany z tradycyjnych surowców, według tradycyjnej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie receptury lub tradycyjnymi metodami. O oznaczenie GTS mogą ubiegać się produkty rolne przeznaczone do spożycia przez ludzi (płody ziemi, produkty pochodzące z hodowli, rybołówstwa oraz produkty pierwszego przetworzenia, będące w związku z tymi produktami) lub środki spożywcze (m. in. piwo, napoje z ekstraktów roślinnych, czekolada, chleb, ciasto, ciastka, wyroby cukiernicze, makarony), a także gotowe dania.

Rolnictwo ekologiczne

Rolnictwo ekologiczne to najbardziej przyjazna środowisku produkcja rolnicza. Dzięki uprawie bez agrochemii i dzięki kontrolowanym metodom produkcji, rolnictwo ekologiczne przyczynia się do zachowania bioróżnorodności i ochrony zasobów naturalnych, a także produkcji żywności o wysokiej jakości. Różnicowanie produkcji rolnej i popieranie produkcji wyrobów wysokiej jakości są jednymi z najważniejszych elementów rozwoju obszarów wiejskich także w województwie kujawsko-pomorskim.

Produkt wysokiej jakości (regionalny, tradycyjny czy ekologiczny) współtworzy wizerunek obszaru, z którego się wywodzi i tym samym zachęca do odwiedzenia danego regionu (przyczyniając się do rozwoju turystyki). W ten nurt idealnie wpisują się mechanizmy pozwalające promować i chronić dziedzictwo kulturowe poszczególnych krajów.

Traditional Speciality Guaranteed (TSG)

This is a European quality mark assigned to products bearing a traditional name, referring to its specific character or traditionally used with reference to this product. A TSG marked product has to be made from traditional raw materials, according to a traditional receipt passed on from generation to generation, or made with the use of traditional methods.

The TSG mark can be given to agricultural products intended for human consumption (fruit of the land, livestock, fishery products and products of first processing, related to these products) or foodstuffs (e.g. beer, beverages made from plant extracts, chocolate, bread, cake, confectionery, pasta) and ready-made dishes.

Ecological agriculture

Ecological agriculture is the most environmentally-friendly agricultural production. Thanks to the lack of agrochemicals in cultivation and the controlled methods of production, ecological agriculture contributes to the preservation of biodiversity and protection of natural resources, as well as the production of high quality food. Diversifying agricultural production and supporting high quality production are one of the key elements of the rural areas development, also in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship.

High quality products (regional, traditional or ecological) help create the image of the area of its origin and thus encourages to visit the given region (contributing to the development of tourism). Perfectly consistent with such a direction are the mechanisms which allow for the promotion and protection of cultural heritage of the particular countries.

Grupy producentów rolnych

Dzięki wspólnemu działaniu rolnicy zyskują lepszą pozycję na rynku. Ustawa o grupach producentów rolnych, która weszła w życie w roku 2000, dała możliwość organizowania się rolników, obecnie w kujawsko – pomorskim funkcjonuje ponad 230 grup producentów rolnych. Ustawa pozwala rolnikom podejmującym wspólne działania do korzystania ze wsparcia finansowego, możliwe jest uzyskanie pomocy w zakresie:

- dostosowania do wymogów rynkowych procesu produkcyjnego i produkcji producentów, którzy są członkami tych grup,
- wspólnego wprowadzania do obrotu, w tym przygotowania do sprzedaży, centralizacji sprzedaży i dostaw do odbiorców hurtowych,
- ustanowienia wspólnych zasad dotyczących informacji o produkcji, ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów i dostępności.

Korzystając z doświadczeń polskiego rolnictwa z okresu ostatnich kilkunastu lat można śmiało stwierdzić, że szansą dla gruzińskich rolników jest wykorzystanie potencjału tkwiącego w bioróżnorodności środowiska rolniczego, w tradycji i dziedzictwie kulinarnym. Rozwijanie zdolności do podejmowania wspólnych działań gwarantuje sukces rynkowy, a co za tym idzie utrzymanie się małych gospodarstw.

Groups of agricultural producers

Thanks to cooperation farmers achieve a better position on the market. The act on agricultural manufacturers groups, which came into force in 2000, allowed for the possibility of farmers organising themselves. Currently there are more than 230 agricultural manufacturers groups in the Kujawsko-Pomorskie. The act allows farmers who undertake joint actions to use financial support. The aid can be obtained in the scope of:

- adjusting the production process and the production of manufacturers who are members of these groups to the market requirements,
- joint placing of the products on the market, including preparation for sale, centralization of sale and deliveries to wholesale customers,
- establishing common principles regarding information about production, with particular focus on harvest and availability.

Judging upon the experiences of the Polish agriculture of the last dozen of years, it can be safely ascertained that an opportunity for Georgian farmers is to use the potential existing in the biodiversity of agricultural environment, tradition and culinary heritage. Developing the ability to undertake joint actions guarantees market success and, consequently, maintenance of small farms.

3. Geocaching jako przykład aktywnej turystyki stymulującej rozwój gospodarczy na terenach wiejskich

3.1. Wprowadzenie

Gruzja jest krajem o wielkim potencjale turystycznym. Region Imeretia pomimo wielu zarówno przyrodniczych jak i kulturowych atrakcji turystycznych oraz prężnie rozwijającego się portu lotniczego w Kutaisi i dogodnego położenia geograficznego jest rzadziej odwiedzany przez turystów niż wybrzeże Morza Czarnego, Kaukaz, stolica Tbilisi oraz znana z produkcji wyśmienitego wina Kachetia. Jednym ze sposobów wzmocnienia potencjału turystycznego w Imeretii, który z powodzeniem funkcjonuje w województwie kujawsko-pomorskim od 2012 r. jest geocaching. W ramach projektu „Partnership for Democracy Development. Inter Ekip 2015" gruzińscy uczestnicy wizyty studyjnej zapoznali się z wpływem geocachingu na rozwój lokalnej gospodarki w oparciu o turystykę.

3.2. Geocaching

Geocaching jest nowoczesną formą turystyki przypominającą dawną zabawę w podchody. W skrócie polega on na odnalezieniu w terenie, przy pomocy odbiorników GPS, specjalnie ukrytego pojemnika (tzw. geocache) zawierającego dziennik odwiedzin (logbook) oraz często gadżety pamiątkowe dla znalazcy. Przede wszystkim chodzi o odwiedzenie ciekawych, cechujących się walorami turystycznymi czy historycznymi miejsc, w których zakładane są skrytki. Geocaching jako produkt turystyczny stanowi coraz szybciej rozwijający się trend w turystyce. W naszym regionie zorganizowała się grupa pasjonatów chcących rozwinąć tę dziedzinę aktywności, mającą łączyć zabawę z promocją regionu, co przełożyło się na pobudzenie ruchu turystycznego w małych miejscowościach, a szczególnie na terenach wiejskich.

Zwiedzanie miejsc związanych z wydarzeniami historycznymi, obiektów kultu czy też interesujących przyrodniczo, niemal od zawsze cieszyło się dużym powodzeniem. Różnorodne sposoby promocji regionu doczekały się wielu opracowań, w których zwracano uwagę zarówno na specyfikę obszaru, bazę noclegową czy infrastrukturę turystyczną. Lokalne władze, świadome korzyści wynikających z turystyki, reklamują się poprzez zwrócenie uwagi na jeden bądź kilka tematów przewodnich opisujących region. Często tak prowadzona promocja skutkuje tym, że wiele obiektów ciekawych kulturowo pozostaje zapomnianych.

3 Geocaching as an example of active tourism stimulating the economic growth in rural areas

3.1. Introduction

Georgia is a country of a great tourist potential. Despite its many, both natural and cultural tourist attractions, as well as the rapidly developing airport in Kutaisi and its favourable location, the Imereti region is visited by tourists more seldom than the Black Sea coast, the capital city of Tibilisi and the famous for the production of delicious wine Kakheti. One of the ways of strengthening the tourist potential in Imereti, which has been successfully functioning in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship since 2012 is geocaching. Under the 'Partnership for Democracy Development. Inter Ekip 2015' project, the Georgian participants of the study visit have become acquainted with the influence of geocaching on the development of the local economy based on tourism.

3.2. Geocaching

Geocaching is a modern form of tourism, resembling the old paper chase game. In brief, it is about finding a specially hidden container (the so-called geocache) in the field, with the use of GPS receivers. Inside the container there is a logbook and, quite frequently, souvenir gadgets for the finder. First of all it is about visiting interesting, touristically or historically attractive places, where the hiding places are located. Geocaching as a touristic product is a more and more rapidly growing trend in tourism. In our region there is an organised group of enthusiasts who wish to develop this field of activity, aimed at combining fun with the promotion of the region, which has led to the stimulation of tourism movement in small localities and especially in rural areas. Visiting places connected with historical events, places of worship or precious natural areas, has practically always enjoyed a great popularity. Various ways of promoting the region resulted in many studies, where attention was drawn both to the specificity of the area, accommodation base or tourist infrastructure. The local authorities, aware of the benefits which tourism brings about, advertise the area by drawing attention to one or several main themes describing the region. Such a promotion often results in the fact that many culturally interesting objects remain forgotten.

Celowe sterowanie ruchu turystycznego w miejsca atrakcyjne warunkowane jest często dostępnością komunikacyjną, istnieniem bazy noclegowej i gastronomicznej, zaś o wiele rzadziej bardziej przemyślaną strategią. W związku z tym niektóre miejscowości postrzegane jako kurorty (nadmorskie, górskie etc.) posiadają bardzo skupioną i bogatą infrastrukturę turystyczną skierowaną jedynie do specyficznej grupy turystów. Komercjalizacja turystyki skutkuje tym, że wiele atrakcyjnych obiektów pozostaje poza nurtem dominującym na danym obszarze, przez co zostają zapomniane. Ich potencjał przyrodniczy, architektoniczny, historyczny czy też kulturowy nie zostaje wykorzystany.

Poza przypadkowymi wizytami obiekty znajdujące się z dala od promowanych odwiedzają jedynie nieliczni świadomi ich obecności[47]. Próbę zapełnienia tej luki i wypromowania miejscowości nietypowo turystycznych podejmują pasjonaci geocachingu.

Dane z dnia 30 października 2015 dotyczące statystyk związanych z geocachingiem mówią, iż na terenie Polski znajduje się 33 623 skrytek, z których 27 421 jest aktywnych. Skrytki zostały znalezione 1 802 880 razy, co daje średnio 53.6 znalezień na skrytkę.

Rysunek 1 źródło: geocaching.pl

Dynamika rozwoju Geocachingu w Polsce – wzrost ilości geokeszy w funkcji czasu.

[47] M. Samołyk, *Geocashing – nowa forma turystyki kulturowej*, [w:] Turystyka Kulturowa nr 11/2013 s. 17.

Directing the tourism movement on purpose to the attractive places is often caused by the transport accessibility, the presence of accommodation and catering base and much less often by a well-thought strategy. As a result, some places perceived as health resorts (seaside, mountains, etc.), have a very concentrated and rich tourism infrastructure directed only at a specific group of tourists. Commercialization of tourism results in the fact that many attractive objects remain outside the dominant trend on a given area and, consequently, they are forgotten. Their natural, architectural, historical or cultural potential is not used. Apart from accidental visits, the objects being far from the promoted ones are visited only by the few who are aware of their presence there. [48].

An attempt to fill this gap and promote the places which are not typically tourist destinations is made by the geocaching enthusiasts.

According to the data of 30 October 2015 regarding the statistics connected with geocaching, there is 33 623 hiding places on the territory of Poland, 27 421 of which is already active. The hiding places have been found 1 802 880 times, which gives on average 53.6 findings per hiding place.

Drawing 1 source: geocaching.pl

The dynamics of geocaching development in Poland - the growth of the number of geocaches in relation to time.

[48] M. Samołyk, *Geocashing – nowa forma turystyki kulturowej, [Geocaching - a new form of culture tourism]* [in:] Turystyka Kulturowa [Culture Tourism] No 11/2013 p. 17.

Około 10% globalnej liczby ruchu geocacherskiego przypada na Górzno będące jednocześnie Stolicą Polskiego Geocachingu. Górzno to mała miejscowość w województwie kujawsko-pomorskim w powiecie brodnickim. Dzięki zaangażowaniu lokalnej społeczności pasjonatów geocachingu udało się ożywić ruch turystyczny, a także bardzo podnieść rozpoznawalność regionu wśród społeczności krajowej oraz międzynarodowej. Okres ostatnich 3 lat to ponad 6 000 osób, które zapewne bez tej atrakcji nie odwiedziłyby Pojezierza Brodnickiego. Ilość geokeszy nie pozostaje w liniowej zależności od ilości znalezień.

Kluczowy wpływ ma jakość atrakcji – powiat brodnicki wygenerował największą ilość odwiedzin na swoim obszarze pomimo dużej konkurencji ze strony potęg turystycznych jakimi są Warszawa i Kraków.

Województwo Kujawsko-Pomorskie znajduje się w krajowej czołówce rankingów geocacherskich. Na terenie województwa znajduje się ponad 4000 skrytek z czego więcej niż 1500 na Pojezierzu Brodnickim.

Geocaching to nowy trend w światowej turystyce aktywnej stanowiący odpowiedź rynku turystycznego na poszukiwania dotyczące aktywnego oraz dostarczającego wrażeń wypoczynku. Grupa graczy liczy obecnie prawie 8 mln osób.

About 10% of the global number of geocaching movement falls on Górzno, which is at the same time the capital of Polish geocaching. Górzno is a small locality in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship, in the Brodnica Poviat. Thanks to the involvement of the local community of geocaching enthusiasts, the tourism movement has been revived and the recognisability of the region among the national and international communities has been also significantly raised. The period of the last 3 years is more than 6 000 people who, without this attraction, probably wouldn't have visited the Brodnica Lake District. The number of geocaches is not related to the number of findings on a linear basis.

The key impact is the quality of the attractions. The Brodnica Poviat has generated the biggest number of visits on its territory despite significant competition of the tourism powers such as Warsaw and Cracow.

The Kujawsko-Pomorskie Voivodeship is in the national lead of geocaching ratings. There are more than 4000 hiding places on the territory of the voivodeship, of which 1500 are located in the Brodnica Lake District.

Geocaching is a new trend in the global active tourism, being the tourist market's response to the searching of active and attractive rest. Currently there are nearly 8 million players.

Dzięki tej grze ożywiono w znacznym stopniu ruch turystyczny w Niemczech w Nadrenii Palatynacie. Kilka lat później grupa zapaleńców powtórzyła ten sukces w Portugalii w Lizbonie i okolicach. Tak więc jest to nie tylko świetna zabawa czy sposób na spędzenie wolnego czasu z dziećmi, ale także sprawdzony na świecie produkt turystyczny. Ma wiele zalet, m.in. jest niskonakładowy, dostępny w zasadzie dla wszystkich, po za tym bardzo łatwo można sprawdzić jaki wpływ na ruch turystyczny ma założenie np. 100 czy 200 skrzynek. Każde odnalezienie kesza jest odnotowywane w systemie, a przez to łatwe do sprawdzenia. W związku z tymi właśnie zaletami geocachingu, w miejscach, w których się on przyjął, można oczekiwać nie tylko ożywienia ruchu turystycznego w regionie, ale też wydłużenia sezonu turystycznego, co jest bardzo istotne.
Równie ważny jest także wpływ geocachingu jako produktu turystycznego na rozwój lokalnej gospodarki. Każdy z graczy, który planuje zdobycie większej liczby keszy podczas pobytu powinien zabezpieczyć nocleg, wyżywienie oraz środki finansowe na inne potrzeby, które może zaspokoić lokalnie.

Z obserwacji i badań wynika, iż zdobycie do 50 keszy w ciągu jednego dnia jest możliwe nawet dla słabo zaawansowanego uczestnika zabawy jednak jeśli w okolicy znajduje się więcej atrakcji planuje on dłuższy pobyt, czym odpowiada na cele związane z promocją regionu poprzez geocaching.

3.3. Rekomendacje

Pozyskanie dobrych praktyk ze strony zaawansowanych graczy wraz z zaplanowaniem i koordynacją działań lokalnie będzie gwarantem ewentualnego przedsięwzięcia w promocję regionu poprzez geocaching.

Doświadczenia zdobyte podczas popularyzacji geocachingu w Polsce w połączeniu z atrakcyjnością Gruzji pozwalają mieć nadzieję, iż takie połączenie jest gwarantem sukcesu w popularyzacji obszaru jak i zaangażowania społeczności lokalnej do zabawy połączonej z reklamowaniem atrakcji i zasobów turystycznych.

Thanks to this game the tourism movement in Germany, in Rhineland-Palatinate has been revived to a significant extent. Several years later a number of enthusiasts repeated that success in Portugal, in Lisbon and its vicinities. Therefore, it is not only great fun or way of spending one's free time with children, but also a tourism product which turned out to be successful in the world. It has many advantages, e.g. it is cost-efficient, available practically for everybody and it is also very easy to check how setting up 100 or 200 hiding places will influence the tourism movement. Each cache finding is registered in the system and therefore, it is easy to check it. Thanks to these advantages of geocaching, the places where it has caught on can expect not only a revival of tourism movement in the region, but also an extension of the tourism season, which is very important.

What is equally important is the influence of geocaching as a tourism product on the development of local economy. Each of the players who plans to find a greater number of caches during the stay, ought to ensure the board and lodging and financial means for his or her other needs which can be satisfied locally.

Observations and research show that finding 50 caches during one day is possible even for those who are not very advanced in the game, yet if there are more attractions in the vicinity, then the tourist plans a longer stay, which answers the objectives connected with the promotion of the region through geocaching.

3.3 Recommendations

Gaining good practice from the advanced players, together with planning and coordinating of the activities locally will be the guarantees a possible undertaking to promote the region through geocaching.

The experiences gained during the popularization of geocaching in Poland, connected with Georgia's attractiveness allow for a hope that such a combination guarantees success in the popularization of the area and the involvement of the local community in fun combined with advertising tourist attractions and resources.

4. Edukacja

Aby wskazać ewentualne możliwości przyszłej współpracy na polu edukacyjnym pomiędzy Województwem Kujawsko-Pomorskim, a regionem gruzińskim Imeretia należy najpierw krótko scharakteryzować nasz system edukacyjny

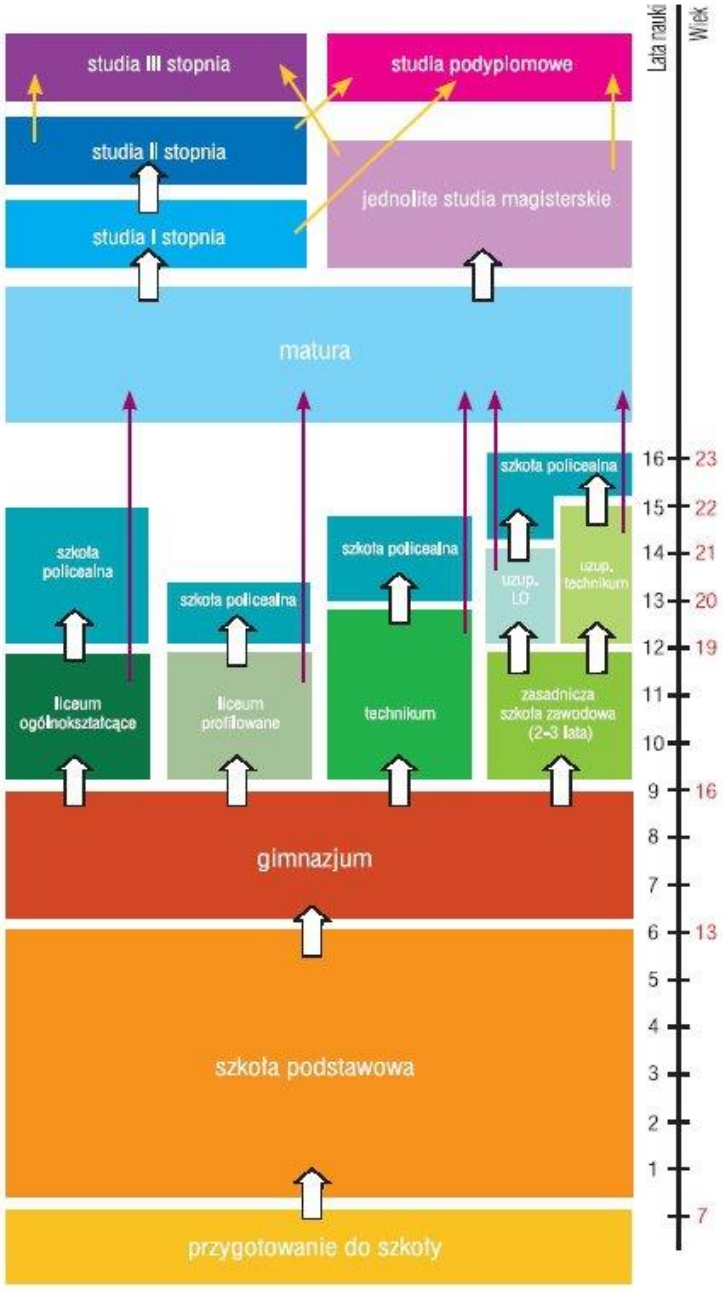

Źródło: www.menis.gov.pl

4. Education

First and foremost, in order to point out the possible areas of future cooperation in the field of education between the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship and the Georgian region of Imereti it is necessary to characterise our educational system in brief.

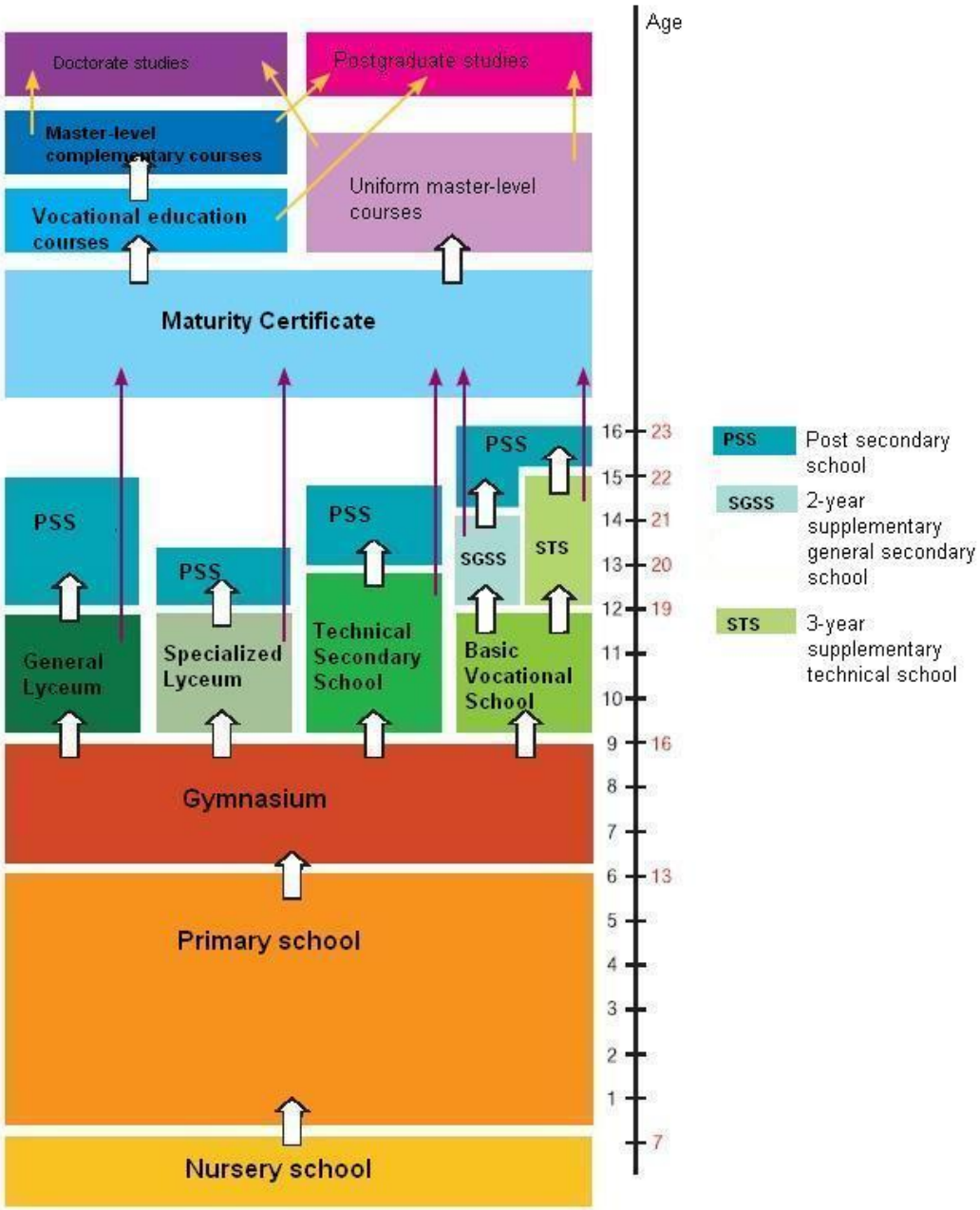

Źródło: www.menis.gov.pl

Kształcenie obowiązkowe trwa w Polsce 10 lat i obejmuje ostatni rok edukacji przedszkolnej, 6-letnią szkołę podstawową, w której wyróżniamy nauczanie wczesnoszkolne w oddziałach I-III oraz klasy IV-VI. Kolejnym etapem jest 3-letnie gimnazjum. Następnie liceum bądź technikum.

4.1. Zarządzanie szkołami w Polsce

System oświaty w Polsce jest centralnie zarządzany przez Ministra Edukacji Narodowej. Administrowanie szkołami (zarówno podstawowymi, gimnazjalnymi jak i ponadgimnazjalnmymi) jest zdecentralizowane. Poszczególne rodzaje jednostek samorządu terytorialnego zarządzają różnymi typami szkół:

- Gmina zarządza przedszkolami, szkołami podstawowymi i gimnazjami;
- Powiat zarządza szkołami średnimi II stopnia;
- Województwo zarządza placówkami o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym.

Nadzór nad szkołami pełni Minister Edukacji Narodowej oraz regionalni kuratorzy oświaty.

Uczelnie wyższe stanowią oddzielny system szkolnictwa wyższego, regulowany centralnie przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ponadto istnieją również instytucje pełniące funkcje doradcze i konsultacyjne. Poszczególne szkoły wyższe są natomiast autonomiczne, co oznacza, że samodzielnie regulują kwestie związane z nauką i swoje sprawy wewnętrzne.

Kształcenia i szkolenie dorosłych nie jest regulowane odrębną ustawą. Przepisy regulujące system oświaty oraz system szkolnictwa wyższego dotyczą także kształcenia i szkolenia dorosłych, ale obejmują jedynie kształcenie i szkolenie dorosłych w szkołach i placówkach systemu oświaty i szkolnictwa wyższego.

4.2. Poprzez strategie edukacyjne do sukcesów w szkole

Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego prowadzi obecnie prace nad wdrożeniem Kujawsko-Pomorskiego Program Rozwoju Edukacji przy współpracy z Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy. Projekt Programu zawiera obszerna analizę sytuacji społeczno-gospodarczej oraz edukacyjnej regionu. Przeprowadzona diagnoza sytuacji problemowej była punktem wyjścia do określenie celów głównych Programu. Jest to kontynuacja zapoczątkowanej w 2008 roku ścieżki zatwierdzenia dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju edukacji na poziomie regionalnym.

In Poland the period of mandatory education is 10 years and it includes the last year of pre-school education and the 6-year primary school which we divide into early school learning in classes 1 to 3, and then 4 to 6. The next stage is the 3-year junior high school. Then - high school or secondary technical school.

4.1. School management in Poland

The education system in Poland is centrally managed by the Minister of National Education. School administration (regarding both the primary, junior high and senior high schools) is decentralised. Particular types of local self-government manage various types of schools:

- The Gmina [commune] manages kindergartens, primary and junior high schools;
- The Poviat [district] manages senior secondary schools;
- The Voivodeship manages regional and supra-regional facilities.

The schools are supervised by the Minister of National Education and regional school superintendents.

Higher education facilities are a separate system of higher education, regulated centrally by the Minister of Science and Higher Education. Furthermore, there are also advisory and consulting institutions. The particular higher education facilities are, in turn, autonomous, which means that they regulate the issues related to studying and their internal affairs independently.

Education and training of adults is not regulated by a separate act. The provisions regulating the education and higher education system also regard the education and training of adults, yet they only include the education and training of adults in the schools and facilities of the education and higher education system.

4.2. Through educational strategies to school success

The self-government of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship is currently conducting works concerning the implementation of the Kujawsko-Pomorskie Education Development Programme, in cooperation with the Bydgoszcz Board of Education. The project of the Programme includes a thorough analysis of the socio-economic and educational situation of the region. The diagnosis of the problem situation was the starting point for defining the Programme's main objectives. It is a continuation of the strategic documents (ones regarding the development of education on the regional level) approval process initiated in 2008.

Dzięki systemowemu podejściu władz Województwa Kujawsko-Pomorskiego możemy mówić o sukcesie innowacyjnych rozwiązań edukacyjnych w naszym regionie w skali kraju. Samorząd Województwa od początku zachęcał swoje jednostki podległe do angażowania się w niestandardowe, innowacyjne projekty edukacyjne. Inicjatywy realizowane przez jednostki oświatowe wspólnie z Samorządem Województwa czyli organem prowadzącym realizowały zapisy wcześniej przywoływanych regionalnych dokumentów strategicznych w obszarze edukacji w Województwie Kujawsko-Pomorskim. Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego prowadzi szereg działań, które mogłyby być realizowane na gruncie edukacyjnym Gruzji. Warto wspomnieć, że od 2009 roku rozdano ponad 2000 stypendiów dla najzdolniejszych uczniów i doktorantów.

4.3. Astrobaza Kopernik

W Województwie Kujawsko-Pomorskim powstała innowacyjna w skali kraju i Europy sieć 14 przyszkolnych obserwatoriów astronomicznych. Budowa sieci 14 przyszkolnych obserwatoriów astronomicznych zwanych Astrobazami Kopernik, wyposażonych w profesjonalny sprzęt astronomiczny i komputerowy służący do obserwacji i opracowywania wyników.

Jest to autorski pomysł Samorządu Województwa Kujawsko – Pomorskiego, którego celem było stworzenie atrakcyjnej i nowoczesnej oferty edukacyjnej dostępnej bezpłatnie dla wszystkich, zwłaszcza społeczności lokalnej z utrudnionym dostępem do ośrodków popularyzacji nauk przyrodniczych i astronomii. W Astrobazach na co dzień odbywają się zajęcia dydaktyczne, w tym realizowane w ramach różnych projektów edukacyjnych, prowadzone są także obserwacje dla wszystkich chętnych.

Astrobaza działa w oparciu o program merytoryczny oraz przeszkoloną kadrę - koordynatorów Astrobaz, a nad całokształtem działalności obserwatoriów oraz przedsięwzięć popularyzujących astronomię w regionie czuwa organ doradczy marszałka województwa – Rada Programowa Astrobaz. Astrobazy stanowią bazę do działań związanych z promowaniem regionu jako regionu astronomicznego, w którym w szczególny sposób pielęgnuje się tradycje astronomiczne związane z Mikołajem Kopernikiem oraz dorobkiem naukowym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Thanks to the systemic approach of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship authorities we can speak of a success of innovative educational solutions in our region, on a national scale. From the very beginning the Voivodeship's self-government encouraged its subordinate units to become involved in non-standard, innovative educational projects. The initiatives carried out by the educational units together with the Voivodeship's self-government, i.e. the managing authority, implemented the provisions of the aforementioned regional strategic documents in the area of education in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. The self-government of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship conducts a number of actions which could be implemented in the area of Georgian education. It is worth mentioning that since 2009 more than 2000 scholarships have been awarded to the most talented students and doctoral students.

4.3. The Copernicus Astrobase

The Kujawsko-Pomorskie Voivodeship is a place where a network of 14 school astronomic observatories, innovative both on the national and European level, has been established. The construction of a network of 14 school astronomic observatories called the Copernicus Astrobases, provided with professional astronomic and computer equipment for conducting observations and developing results. It is an original idea of the self-government of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship, the aim of which was to create and attractive and modern educational offer available for free to everybody, especially to the local community with a limited access to science and astronomy popularization centres. On a day-to-day basis the Astrobases are places where classes are held, which includes classes organised under various educational projects. There are also observations open to all those who are eager to participate in them.

The Astrobase functions on the basis of a content-related programme and trained staff - coordinators of Astrobases, while the overall activity of the observatories and undertakings popularizing astronomy in the region is supervised by the advisory body of the Voivodeship's Marshall Office - the Astrobase Programme Board. Astrobases form a basis for the activities connected with promoting the region as an astronomic region, where the astronomic traditions connected with Nicolas Copernicus and the scientific achievements of the Nicolas Copernicus University in Toruń are cultivated in particular.

Działania popularyzujące astronomię to: otwarte wykłady popularnonaukowe z astronomii, regularne dzienne i nocne obserwacje nieba, udział w międzynarodowych projektach Globe at Night i Star Count (w siódmej edycji programu najliczniej uczestniczyli mieszkańcy naszego regionu), lokalne warsztaty, konferencje i obserwacje dla miłośników astronomii. Astrobazy stały się miejscami aktywizacji społeczności lokalnej, są także odwiedzane przez gości z kraju i zagranicy, w tym przez naukowców z NASA czy grupę uczestników międzynarodowej konferencji CAP.

Zachęcamy do zainteresowania astronomią i naukami ścisłymi poprzez naukę i zabawę, czego przykładem jest cykliczna impreza plenerowa Astrofestiwal organizowana od 4 lat. Impreza jest okazją do spotkania z astronomią w piknikowej atmosferze oraz do tego, by astronomią „zarazić" najmłodszych uczestników festiwalu. Przykładem popularyzowania astronomii i nauk ścisłych są także konkursy astronomiczne dla mieszkańców i uczniów oraz cieszące się niezwykłym zainteresowaniem bezpłatne prelekcje dla przedszkolaków „Mały Naukowiec". Ok. 5500 dzieci ze 122 placówek przedszkolnych regionu wzięło udział przygotowanych przez doświadczonych animatorów pokazach, eksperymentach oraz warsztatach z zakresu nauk ścisłych, przyrodniczych i astronomii.

The astronomy popularizing actions are: open popular science lectures on astronomy, regular day and night observations of the sky, participation in Globe at Night and Star Count (the most numerous participation in the 7th edition of the programme was from the citizens of our region) international projects, local workshops, conferences and observations for astronomy amateurs. Astrobases have become places of the local community stimulation. They are also visited by our guests from the country and abroad, including the NASA scientists or the group of participants of the CAP international conference.

We encourage to take interest in astronomy and science through studying and playing, which can be exemplified by the Astrofestival, a regular outdoor event which has been organised for 4 years. The event is an opportunity to become acquainted with astronomy in the atmosphere of a picnic and to spread the 'astronomy bug' to the youngest participants of the festival. Another example of astronomy and science popularization are the astronomic contests for the citizens and students, as well as free lectures for kindergarten kids 'The Small Scientist', which enjoy great popularity. About 5500 children from 122 kindergarten facilities of the region have participated in shows, experiments and workshops in the field of science, nature and astronomy, prepared by experienced animators. All the activities of the self-government, schools and astrobases in the scope of astronomy and science popularization are presented in the Astroregion TV show.

Całokształt działań samorządu, szkół i astrobaz w zakresie popularyzowania astronomii i nauk ścisłych prezentujemy w programie telewizyjnym Astroregion.

Dobre praktyki dotyczące projektu Astrobaz mogłyby zostać implementowane do Gruzji celem pobudzenia zainteresowania naukami ścisłymi wśród młodzieży szkolnej, co może przełożyć się na wybór ścieżki edukacyjnej związanej z kierunkami inżynieryjnymi na studiach. Będzie to korzystnie wpływać na rozwój gospodarczy i innowacje w sferze biznesu i nauki w tym kraju.

4.4. Interaktywnie w szkole

Każdy oddział klas I-III w regionie posiada tablicę interaktywną. W 2015 roku Samorząd Województwa doposaży również każdy oddział klas IV-VI. Wyposażenie szkół podstawowych w regionie w nowoczesne tablice interaktywne to działanie w zakresie modułu „e-Edukacja" będącego częścią projektu „e-Usługi - e-Organizacja - pakiet rozwiązań informatycznych dla jednostek organizacyjnych województwa kujawsko-pomorskiego".

Celem realizacji projektu i zakupu tablic dla szkół jest tworzenie nowoczesnego systemu nauczania w województwie kujawsko-pomorskim oraz stworzenie narzędzi informatycznych poprawiających efektywność procesu kształcenia placówek oświaty w województwie kujawsko-pomorskim.

W I edycji projektu zakończonej w 2013 roku, do klas I-III trafiło 2346 zestawów o wartości 29,98 mln złotych. Skład zestawu to tablica interaktywna wraz z oprogramowaniem, specjalistyczny projektor o krótkiej ogniskowej oraz notebook. Każda szkoła otrzymała także wizaulizer, czyli urządzenie, które pozwala pokazywać przedmioty lub dokumenty w powiększeniu, przy wykorzystaniu projektora. Szkoły zostały także objęte wsparciem w zakresie przeszkolenia nauczycieli z wykorzystania tablic.

Obecnie realizowana jest II edycja działań polegających na wyposażeniu szkół w tablice interaktywne, tym razem w ramach projektu, „Realizacja systemu innowacyjnej edukacji w województwie kujawsko-pomorskim poprzez zbudowanie systemu dystrybucji treści edukacyjnych”. W ramach projektu 2127 zestawów w najbliższych miesiącach trafi do klas IV-VI w 539 szkołach podstawowych regionu. Wartość zakupionych tablic w II edycji to 27,3 mln złotych.

The good practice regarding the Astrobase project could be implemented in Georgia in order to raise interest in science among school children, which could influence their choice of the educational path connected with engineering programmes at universities. This will positively influence the economic development and innovations in the area of business and science in this country.

4.4. Interactively at school

All the 1 to 3 primary school classes in the region have their own interactive board. In 2015 the self-government of the Voivodeship will also provide the equipment for all the 4 to 6 classes. Equipping primary schools in the region with modern interactive board is an action under the 'e-Education' module, being a part of the project called 'e-Services, e-Organization - a package of IT solutions for organizational units of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship.'

The aim of the project implementation and the purchase of boards for schools is to create a modern teaching system in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship and to create IT tools improving the effectiveness of the educational process in the educational facilities of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship.

In the first edition of the project, which was completed in 2013, classes 1 to 3 received 2346 sets worth PLN 29.98 million. The set consists of an interactive board together with software, a specialist projector of short focal length and a notebook. Each school also received a visualiser, i.e. a device which allows to demonstrate enlarged objects or documents, with the use of the projector. The schools have also received support in the scope of training the teachers to use the boards.

Currently the second editions of actions consisting in equipping the schools with interactive boards is being implemented. This time it is carried out under the project called 'Implementation of an innovative education system in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship by creating a system of educational content distribution'. In the months to come 2127 sets will go to classes 4 to 6 in 539 primary schools of the region, under the project. The value of the boards purchased in the second edition is PLN 27.3 million.

Tablice zakupiono dzięki wsparciu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko Pomorskiego oraz wsparciu partnerów projektu – 156 jednostek samorządu terytorialnego w I edycji oraz 132 jednostek samorządu terytorialnego i 23 podmiotów prowadzących niepubliczne szkoły podstawowe w II edycji.

Także tutaj istnieje możliwość przekazania wypracowanych wzorców celem udoskonalenia warsztatu pracy nauczyciela, a także wzrostu zainteresowania ucznia samym sposobem przeprowadzania lekcji.

The boards have been purchased thanks to the support from the Regional Operational Programme of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship and the support of the project partners - 156 local self-government units in the first edition and 132 local self-government units and 23 entities conducting non-public primary schools in the second edition.

Here, too, there is a possibility to share the developed models in order to improve the teachers' work and to increase the interest of the students by the sheer way the lessons are conducted.

4.5. Edukacja w Gruzji

Polityka edukacji ma na celu wyrównanie szans w dostępie do wysokiej jakości edukacji. Poprawa materialnych i technicznych podstaw systemu edukacji publicznej jest jednym z jej elementów. Równocześnie państwo wprowadza reformy strukturalne oraz renowacje szkół publicznych w złym stanie. Zostały one zainicjowane w latach 2004-2005. Radykalne reformy gruzińskiego systemu szkolnictwa wyższego, które zostały przeprowadzone w 2004 roku przyniosły bardzo dobre efekty i, co najważniejsze, doprowadziły do harmonizacji z przepisami europejskiego systemu edukacyjny (system boloński).

W 2010 roku Ministerstwo Edukacji i Nauki uruchomiło nową reformę – program pn. Pedagogiczna Akredytacja, która ma służyć jako podstawa do rozwoju standardów nauczania i oceny nauczycieli w bieżących i nadchodzących latach.

4.5. Education in Georgia

The education policy aims at equalization of opportunities of access to high quality education. Improvement of material and technical bases of the public education system is one of its components. Simultaneously with the state-funded and organized rehabilitation of public schools in poor condition, structural reforms were implemented in the education system. The radical reforms of the Georgian higher education system which were launched in 2004 have brought some results in terms of legislative initiatives and, most importantly, led to approximation with the European educational system (Bologna Process).

In 2010 the Ministry of Education and Science has launched a major program, the Teachers' Accreditation Program, which will serve as the basis for the development of teaching standards and teachers' evaluation in upcoming years.

5. Innowacje – doświadczenia i planowanie

Jednym z głównych filarów polityki rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego jest innowacyjność. Obecnie termin ten ma wiele definicji i nie dotyczy tylko i wyłącznie wytwarzania nowych towarów czy usług poprawiających konkurencyjność przedsiębiorstw, ale także działań, które podnosiłyby poziom życia mieszkańców oraz stymulowały rozwój społeczeństwa. Innowacyjność dotyczy wielu dziedzin życia społeczeństwa, w tym szczególnie trzech sfer, które mają również odzwierciedlenie w polityce rozwoju regionu - edukacji, nauki oraz gospodarki.

Szerokie wsparcie dla działań innowacyjnych proponuje Unia Europejska. Rozpoczęty przez Komisję Europejską w roku 2010 projekt pn. Unia Innowacji, ma na celu finansowanie badań i innowacji w Europie i stworzenie inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, sprzyjającej włączeniu społecznemu. Unia Innowacji dąży do utworzenia jednolitego europejskiego rynku innowacji, który będzie przyciągał innowacyjne firmy i przedsiębiorstwa. Przygotowane przez Komisję Europejską oraz państwa członkowskie mechanizmy finansowe na lata 2014-2020, zasilone zostały rekordową ilością środków pomocowych na rozwój innowacji, które dostępne są zarówno z poziomu krajowego jak i międzynarodowego.

Od stycznia 2015 roku województwo kujawsko-pomorskie dysponuje nową Strategią Innowacji na lata 2014-2020. Dokument został opracowany przy udziale kluczowych środowisk z całego regionu, reprezentujących m.in. szkoły wyższe, instytucje naukowo-badawcze, przedstawicieli przedsiębiorców, organizacje otoczenia biznesu, organizacje pracodawców, sektor pozarządowy, nie wyłączając z tego grona również władz samorządowych wszystkich szczebli. Nowa strategia szeroko uwzględnia problematykę społeczeństwa informacyjnego, przewidując informatyzację wielu dziedzin życia codziennego, takich jak: administracja, edukacja, zdrowie, kultura, transport. Strategia jest kompleksowa. Uwzględnia najważniejsze potrzeby rozwojowe naszego regionu, jego specjalizacje i potencjały. Dotyczy wszystkich najważniejszych dziedzin życia społeczno-gospodarczego, które decydują o innowacyjności. Są to edukacja, nauka i gospodarka.

Proces opracowywania Strategii realizowany był według ustalonej koncepcji i metodologii. Przebiegał w następujący sposób:

5. Innovations – experiences and planning

One of the main pillars of the development policy of the Kujawsko-Pomorskie voivodeship is innovativeness. Nowadays this term has many definitions and it does not regard only the production of new goods or services improving the competitiveness of enterprises, but also the actions which would raise the living standards of the citizens and stimulate the development of society. Innovativeness regards many areas of society's life, including three zones in particular, which are also reflected in the policy of regional development - education, science and economy.

Wide support for innovative actions is proposed by the European Union. The project commenced by the European Commission in 2010, called Innovation Union, is aimed at financing research and innovation in Europe and creating intelligent and sustainable economy, fostering social inclusion.

Innovation Union aims at creating a unified European market of innovations which will attract innovative companies and enterprises. The financial mechanisms prepared by the European Commission and member countries for the years 2014-2020, have been supported by a record amount of aid funds for the development of innovations, which are available both on the national and international level.

Since January 2015 the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship has had a new Innovation Strategy for the years 2014-2020. The document was drawn up with the participation of key communities of the whole region, representing, among other things, high education facilities, scientific and research institutions, representatives of entrepreneurs, business environment organizations, organizations of employers, non-governmental sector, as well as self-government authorities of all levels. The new strategy includes the issues of information society within a broad range, providing for informatization of many areas of everyday life, such as: administration, education, health, culture, transport. The strategy is comprehensive. It includes the most important developmental needs of our region, its specialities and potentials. It regards all the most important areas of social and economic life which determine innovativeness. These are: education, science and economy.

The process of Strategy development was carried out according to the agreed conception and methodology.
It took place in the following way:

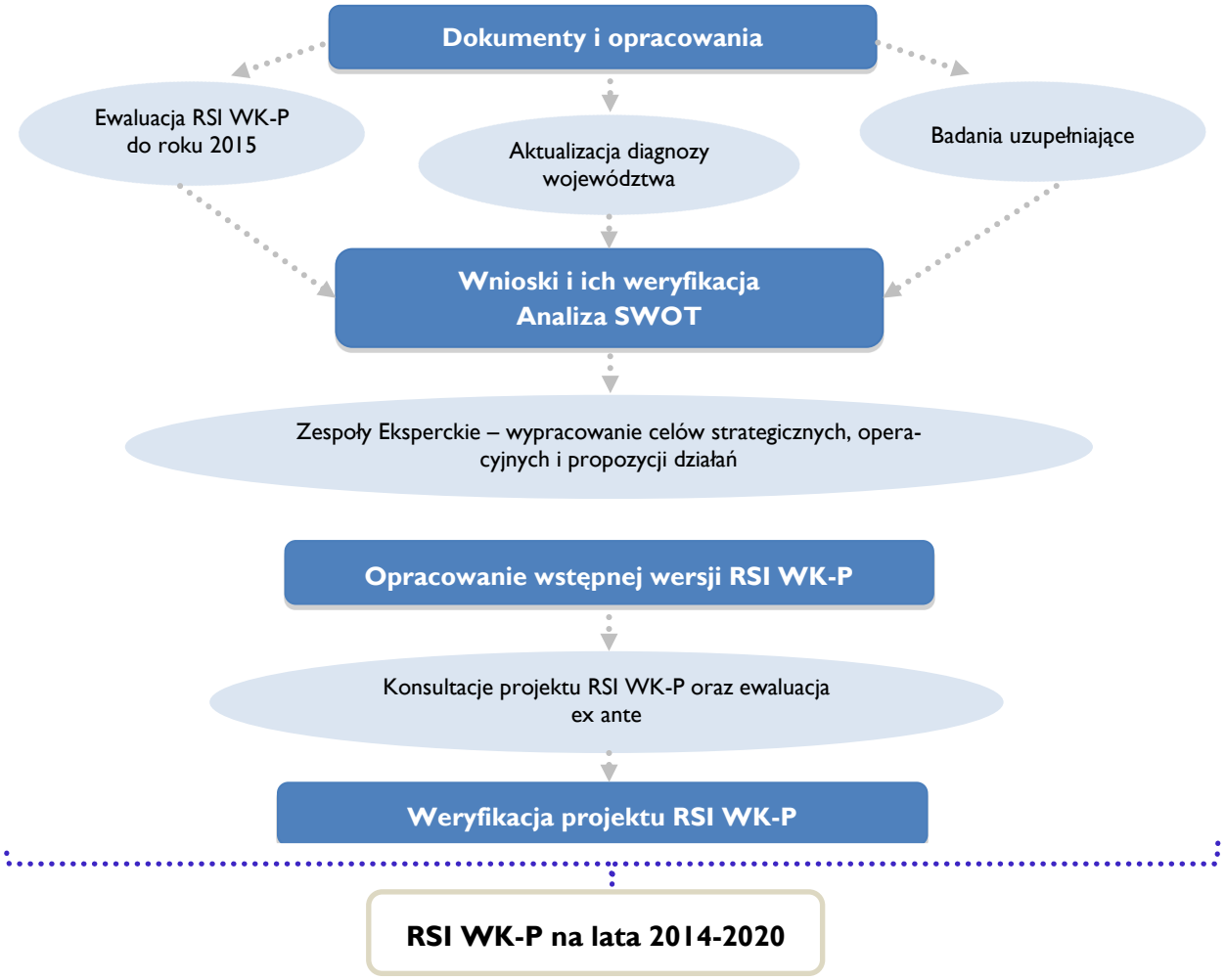

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020

Cele Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 podzielone zostały na trzy poziomy: cel główny, cel strategiczny oraz cel operacyjny. Dodatkowo, zdefiniowano cele dla tzw. Koperty Cyfrowej, opisującej proces działań prowadzący do zbudowania gospodarki opartej na nowych technologiach informatycznych.

Dla poszczególnych celów operacyjnych Strategii zdefiniowano działania, wyrażające sposób operacjonalizacji Strategii. W każdym działaniu określono przykładowe rodzaje projektów oraz informacje na temat uprawnionych beneficjentów i wymagań, które muszą oni spełnić ubiegając się o wsparcie ze środków publicznych na realizację projektów.

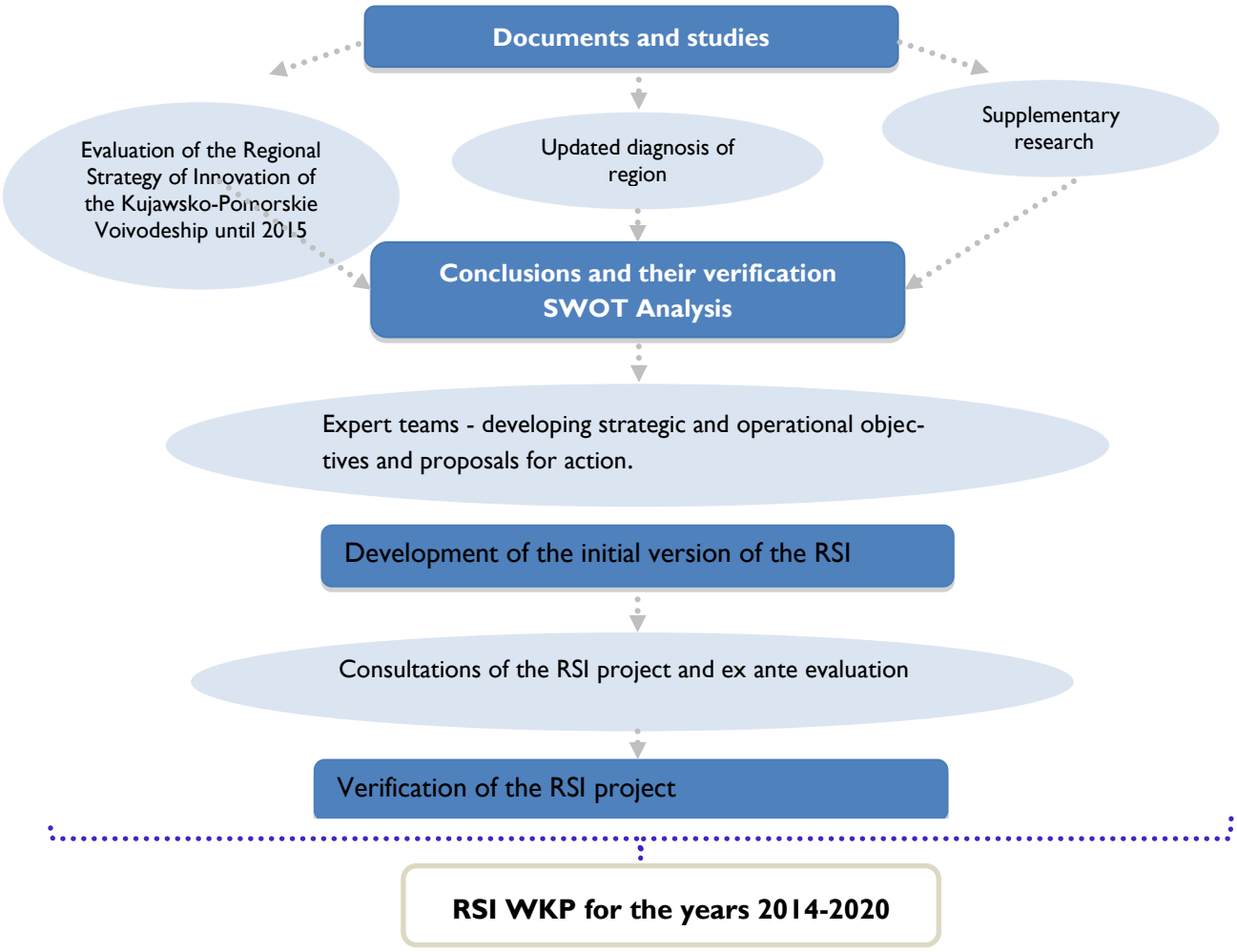

Source: Regional Strategy of Innovation of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship for the years 2014-2020

The objectives of the Regional Strategy of Innovation of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship for the years 2014-2020 have been divided into three levels: the main objective, the strategic objective and the operational objective. Furthermore, objectives have been developed for the so-called Digital Envelope which describes the process of actions aimed at building economy based on new information technologies. Actions expressing the way of the Strategy's operationalization have been defined for particular operational objectives. In each action there are exemplary types of projects determined, as well as information concerning the entitled beneficiaries and requirements which they have to meet when applying for support from public funds for the implementation of the projects.

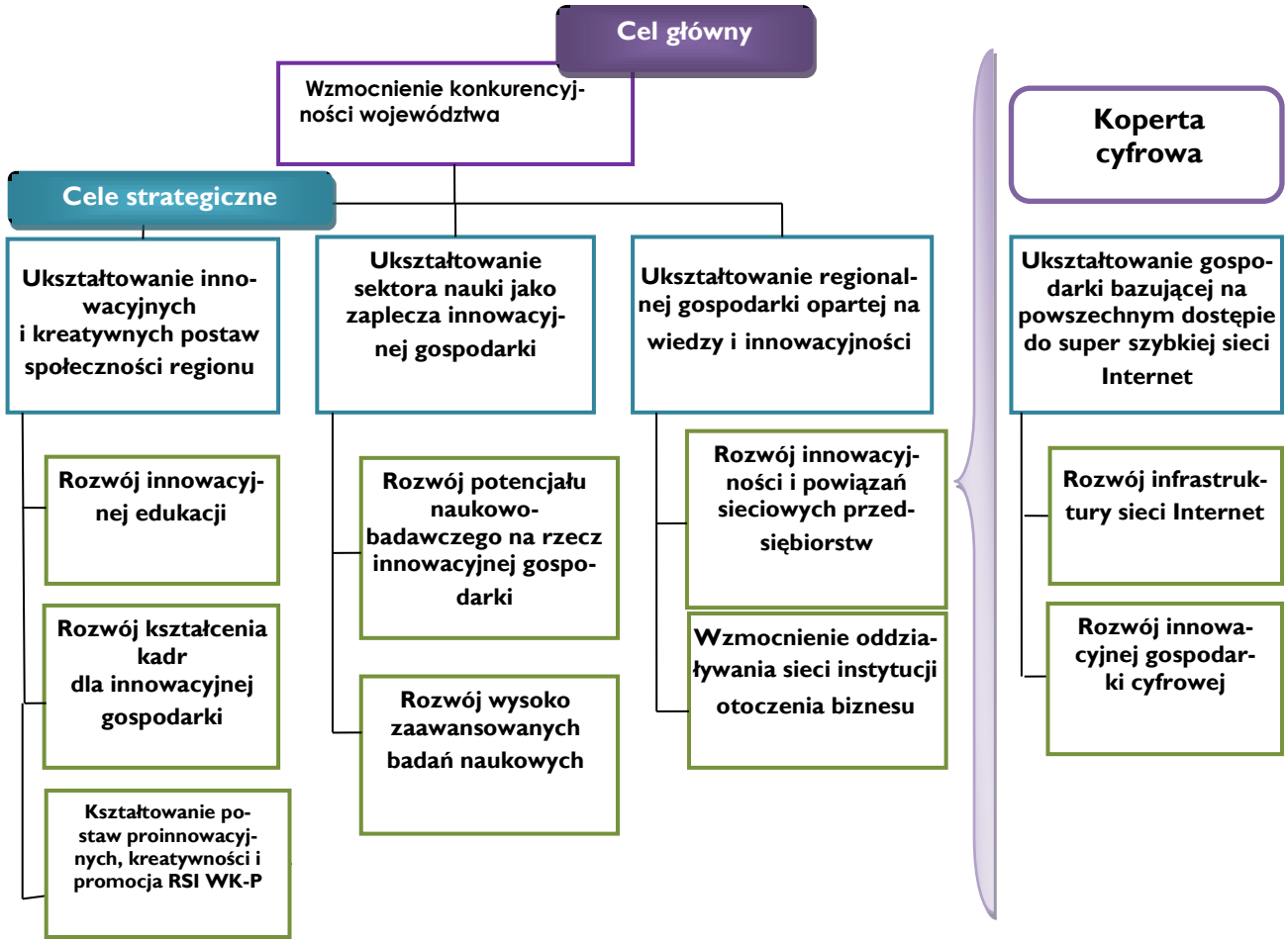

Regionalna Strategia Innowacji na lata 2014-2020 jest także obszarem definiowania inteligentnych specjalizacji regionu. Idea inteligentnej specjalizacji polega na wybraniu dziedzin gospodarki i nauki najistotniejszych z punktu widzenia potencjału regionu oraz ukierunkowaniu na nie interwencji, mającej na celu radykalny rozwój województwa poprzez wzrost innowacyjności gospodarki na bazie absorpcji wyników wysoko zaawansowanych badań. Kluczowym warunkiem wyboru inteligentnej specjalizacji jest połączenie istniejącego, silnego potencjału gospodarczego w danym obszarze z zawansowanymi badaniami prowadzonymi na poziomie europejskim i światowym. Kierunek rozwoju gospodarczego krajów Unii Europejskiej poprzez rozwój inteligentnych specjalizacji określa się w szeregu dokumentach europejskich, między innymi w Strategii EUROPA 2020, w dokumentach dotyczących finansowania instrumentów polityki spójności w ramach nowej perspektywy funduszy strukturalnych Unii Europejskiej na lata 2014-2020 oraz w wytycznych, dotyczących opracowywania nowych regionalnych strategii innowacji.

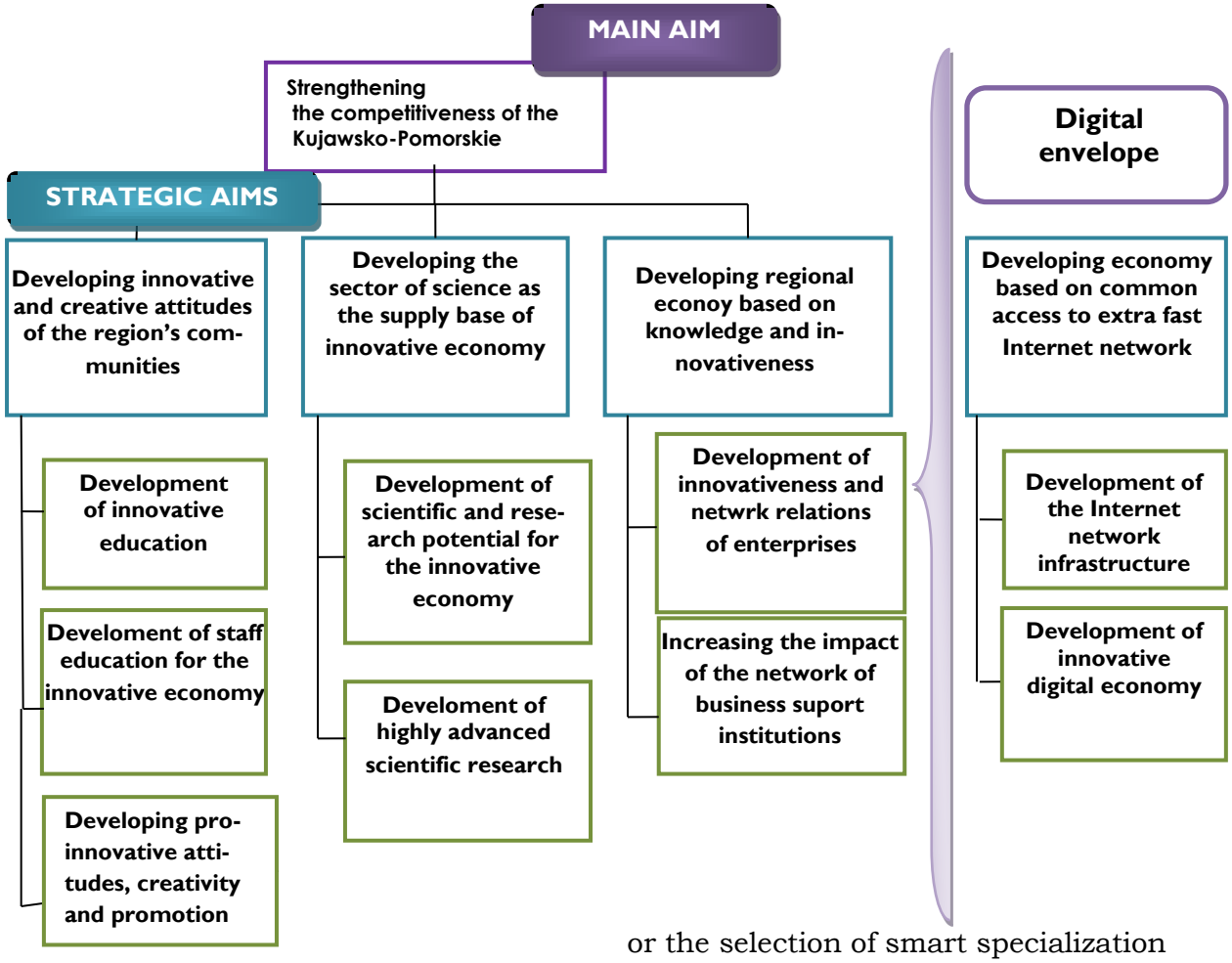

The Regional Strategy of Innovation for the years 2014-2020 is also an area where the region's smart specializations are defined. The idea of smart specialization consists in selecting the areas of economy and science which are most significant from the point of view of the region's potential and directing there the intervention aimed at radical development of the voivodeship through the growth of the economy's innovativeness on the basis of result absorption of highly advanced research. The key condition is the

or the selection of smart specialization combination of the existing, strong economic potential in a given area with advanced research conducted on the European and global level. The direction of the EU countries' economic development through the development of smart specializations is defined in a number of European documents, among other things in the EUROPE 2020 Strategy, in documents regarding the financing of cohesion policy instruments under the new perspective of EU structural funds for the years 2014-2020, and in the guidelines regarding the development of new regional innovation strategies.

Specjalizacje opisane w dokumencie RSI zostały określone na podstawie potencjału regionu i doświadczenia z wdrażania programów rozwoju. Przy ich wyborze położono szczególny nacisk na mocne strony i możliwości regionalnej gospodarki i nauki, zgodnie z wnioskami wynikającymi z diagnozy stanu.

Dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego zidentyfikowano następujące inteligentne specjalizacje:

1) **Najwyższa jakość i bezpieczeństwo żywności** - produkcja żywności, nawozy sztuczne i opakowania. Specjalizacja ta odnosi się do całego procesu produkcji najwyższej jakości, produktów żywnościowych, począwszy od rolnictwa do przetwarzania żywności i sprzedaży na krajowych i regionalnych rynkach, jak również eksportu. Specjalizacja obejmuje również dziedziny pokrewne, takiejak produkcja nawozów i opakowań oraz procesy logistyczne (np. dystrybucja, magazynowania).

2) **Medycyna, usługi medyczne i turystyka zdrowotna**. Specjalizacja ta obejmuje metody leczenia, sprzęt medyczny i ich komercyjne wykorzystanie, zwłaszcza w połączeniu z rozwojem wysoko zaawansowanych ośrodku zdrowia i usług medycznych, ośrodków turystyki leczniczej i innych działań towarzyszących (np sport, rekreacja, wypoczynek i rehabilitacja).

3) **Przemysł samochodowy, środki transportu i automatyka przemysłowa.** Specjalizacja w produkcji środków transportu drogowego i kolejowego wraz z produkcją części zamiennych i komponentów oraz automatyki przemysłowej, w tym związanych z nimi usług.

4) **Narzędzia, formy odlewnicze i wyroby z tworzyw sztucznych.** Specjalizacja w produkcji narzędzi do obróbki metali i tworzyw sztucznych, produkcji i formowania produktów i produkcji niezbędnych składników chemicznych i tworzyw

5) **Przetwarzanie informacji, dostarczanie usług multimedialnych, programowanie i IT** Rozwój aplikacji i systemów IT oraz zaawansowanego oprogramowania, dostawy produktów multimedialnych, przetwarzanie informacji i usług IT opartych na nowej generacji Internetu.

The specializations described in the RSI documents have been determined according to the region's potential and its experience in development programmes implementation. During the selection a great emphasis was put on the strengths and abilities of the regional economy and science, in accordance with the conclusions resulting from the diagnosis of their state.

For the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship the following smart specializations have been defined:

1) **Top quality and safe food** – food production, fertilisers and packaging. This specialisation applies to the entire process of producing top quality food products, starting from agriculture to food processing and sales on the regional and domestic markers as well as for export. The specialisation also includes related industries such as production of fertilisers and packaging and logistics processes (e.g. distribution, warehousing).

2) **Medicine, medical services and health tourism.** This specialisation comprises methods of treatment, medical equipment and their commercial use, especially combined with the development of highly advanced health resort and medical services, comprising health tourism and accompanying activities (e.g. sports, recreation, leisure and physical treatment).

3) **Automobile industry, transportation vehicle and industrial automation.** Specialisation in the production of means of road and railway transport together with the production of spare parts and components and industrial automation, including related services.

4) **Tools, moulding forms and plastic products.** Specialisation in the production of tools for metal and plastics processing and moulding, production of plastic products and production of necessary chemical components.

5) **Information processing, delivery of multimedia, programming and ICT services.** Development of applications, IT systems and advanced software, delivery of multimedia products, information processing and ICT services based on new-generation Internet.

6) **Bio-inteligentna specjalizacja - Potencjał natury, ochrona środowiska, energetyka.** Specjalizacja w zakresie badania i eksploatacji zasobów naturalnych (gaz łupkowy, wody geotermalne), technologii produkcji energii odnawialnej (biomasa, woda i wiatr), papieru, drewna i technologii produkcji mebli związanych z wykorzystaniem biomasy. Specjalizacja obejmuje również korzystanie z osiągnięć w dziedzinie nauki i prac rozwojowych (m.in. w dziedzinie chemii, biologii), w wielu różnych obszarach (np. zdrowie i uroda - kosmetyki, materiały wykończeniowe), wzmocnienie rozwoju konkurencyjnych i innowacyjnych produktów i usług.

7) **Transport, logistyka i handel - woda i szlaki lądowe.** Specjalizacja ta jest oparta na rozwoju funkcji gospodarczych, dotyczących użytkowania gruntów i transportu drogami wodnymi (śródlądowy transport wodny), logistyki, działalności gospodarczej w sektorze transportu i handlu. Rozwój transportu, logistyki i przedsiębiorstw handlowych.

8) **Dziedzictwo kulturowe, sztuka, branże kreatywne** Specjalizacja ta aktywuje się cech regionu w kulturę i sztukę jako czynników rozwoju i promocji postaw proinnowacyjnych ludności. Rozwój przemysłów kreatywnych opartych na zasobach kapitału intelektualnego potencjału kulturowego i sztuki. Badania mające na celu rozwój i stosowanie technik i technologii zachowania zabytków i obiektów historycznych, oparte na najnowszych osiągnięciach nauki (fizyki, chemii i innych dyscyplin).

Realizacja RSI ma za zadanie doprowadzenie do szeregu pozytywnych zmian w sferze społeczno-gospodarczej województwa. Dlatego konieczna będzie silna mobilizacja całej społeczności regionu, w tym: przedstawicieli sfery edukacji, nauki, samorządów, jednostek otoczenia biznesu i przedsiębiorstw. Oddziaływanie Strategii w obszarze edukacji szkolnej i kształcenia na poziomie wyższym, zapewni istotny wzrost poziomu wiedzy i kwalifikacji społeczeństwa regionu dostosowany do potrzeb rozwijającej się gospodarki.

6) **Bio-intelligent specialisation – natural potential, environment, power engineering.** Specialisation in exploring and exploiting natural resources (shale gas, geo-thermal waters), technologies of renewable energy production (biomass, water, and wind), paper, wood and furniture production technologies related with the use of biomass. The specialisation also includes the use of achievements in science and R&D works (e.g. in the field of chemistry, biology), in a number of specific areas (e.g. health and beauty – cosmetics, dressing materials), strengthening the development of competitive and innovative products and services.

7) **Transport, logistics and trade – water and land routes.** This specialisation is based on the development of economic functions relating to the use of land and water transportation routes (inland water transport), logistics, economic activities in transport and commerce. The development of transportation, logistics and trading enterprises.

8) **Cultural heritage, arts, creative industries.** This specialisation capitalises on the region's features in culture and arts as factors for the growth and promotion of innovation-oriented attitudes of the population. The development of creative industries based on the resources of intellectual capital, cultural potential and arts. Studies aimed at developing and applying techniques and technologies of preserving monuments and historical objects, based on the most recent achievements in science (physics, chemistry and other disciplines).

The implementation of RSI is aimed at leading to a number of positive changes in the social and economic area of the voivodeship. Therefore it will be necessary to mobilise the whole community of the region, including the representatives of education, science, self-government, business and enterprises support units. The impact of the Strategy in the area of school education and higher education will ensure a significant increase in the level of knowledge and qualifications of the region's society, adjusted to the needs of developing economy.

Będzie to możliwe dzięki zmianom form, programów kształcenia i infrastruktury edukacji, kładącym duży nacisk na rozwój zainteresowań ścisłych i technicznych oraz umiejętności prawidłowego wykorzystywania nabywanej wiedzy w praktyce zgodnie z potrzebami regionalnego rynku pracy. Modernizacja systemu kształcenia na poziomie wyższym, skutkująca wzrostem liczby osób z wykształceniem ścisłym i technicznym predysponowanych do pracy w regionalnych przedsiębiorstwach wywoła pozytywne rezultaty w sferze zatrudnienia.

Gospodarka regionu funkcjonować będzie jako gospodarka oparta na wiedzy, w której zapewnione zostaną warunki do efektywnego tworzenia, transferu i komercjalizacji nowych produktów, usług i koncepcji biznesowych. Rozwój gospodarczy opierać się będzie na współpracy sieci przedsiębiorstw, obejmujących firmy MŚP skupione wokół dużych przedsiębiorstw, wspieranych przez jednostki naukowe i edukacyjne, co zapewni synergię niezbędną do konkurowania na światowych rynkach.

Powszechna cyfryzacja umożliwi rozwijanie działalności gospodarczej na całym obszarze województwa, niezależnie od lokalizacji względem obszarów zurbanizowanych. Dostęp do superszybkiego Internetu (co najmniej 30 Mb/s) umożliwi realizację wysoko zaawansowanych usług na rzecz przedsiębiorstw, rolnictwa i gospodarstw domowych z każdego miejsca województwa, w tym również ze słabo rozwiniętych terenów wiejskich.

Kluczową rolę w rozwoju regionu odgrywa samorząd regionalny wszystkich szczebli. W procesie realizacji Regionalnej Strategii Innowacji musi on odgrywać silną i zdecydowaną rolę inicjatora, moderatora i promotora przemian i działań określonych w dokumencie RSI, korzystając z fachowego wsparcia zewnętrznego. Samorząd musi wykazywać się dalekowzrocznością działań, konsekwencją i jednocześnie elastycznością w dostosowywaniu się do zmieniających się warunków.

This will be possible thanks to the change of forms, programmes of education and educational infrastructure, putting great emphasis on the development of scientific and technical interests and the skills of using the acquired knowledge properly in practice, in accordance with the needs of the regional labour market. Modernization of the education system on the higher level, resulting in an increase in the number of people with scientific and technical education predisposed to work in regional enterprises will bring about positive results in the sphere of employment.

The region's economy will function as knowledge-based economy which will provide conditions for creating, transferring and commercializing new products, services and business concepts in an efficient way. The economic development will be based on the cooperation of a network of enterprises including SME focused around large enterprises, supported by scientific and educational units, which will ensure the synergy necessary to compete on global markets.

Widespread digitalization will make it possible to develop business activity on the whole territory of the voivodeship, regardless of the distance from the urbanised areas. Access to extra fast Internet (at least 30Mb/s) will enable the implementation of highly advanced services for enterprises, agriculture and households from every place in the voivodeship, including also the poorly developed rural areas.

The key role in the region's development is played by the regional self-government at all levels. In the process of implementation of the Regional Strategy of Innovation it has to play a strong and determined role of an initiator, moderator and promoter of transformations and actions determined in the RSI document, using the support of external experts. Self-government has to be characterised by far-sighted actions, consequence and flexibility in adjusting to the changing conditions.

5.1. Przykłady innowacyjnych projektów z terenu województwa kujawsko-pomorskiego

a) Voucher badawczy

Przykładem wykorzystania doświadczeń innych krajów z zakresu zwiększania nakładów na B+R w przedsiębiorstwach jest realizacja projektu Voucher badawczy, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego WK-P na lata 2007-2013. Pomysł zaczerpnięty został dzięki realizacji przez Województwo międzyregionalnego projektu RAPIDE w ramach programu INTERREG IVC.

Celem projektu było stworzenie warunków dla usprawnienia transferu wiedzy i doświadczeń ze sfery badań i rozwoju do przedsiębiorstw służących rozwojowi gospodarczemu regionu kujawsko-pomorskiego, a zwłaszcza mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, które stanowią powyżej 90% funkcjonujących podmiotów. Dlatego też zaproponowano wsparcie tym podmiotom w postaci bezgotówkowej pomocy na realizację usług badawczo-rozwojowych. Voucher ma być narzędziem inicjującym współpracę między sektorami biznesu i nauki, co przyczynia się do podnoszenia innowacyjności w regionie i przyspieszy transfer wiedzy.

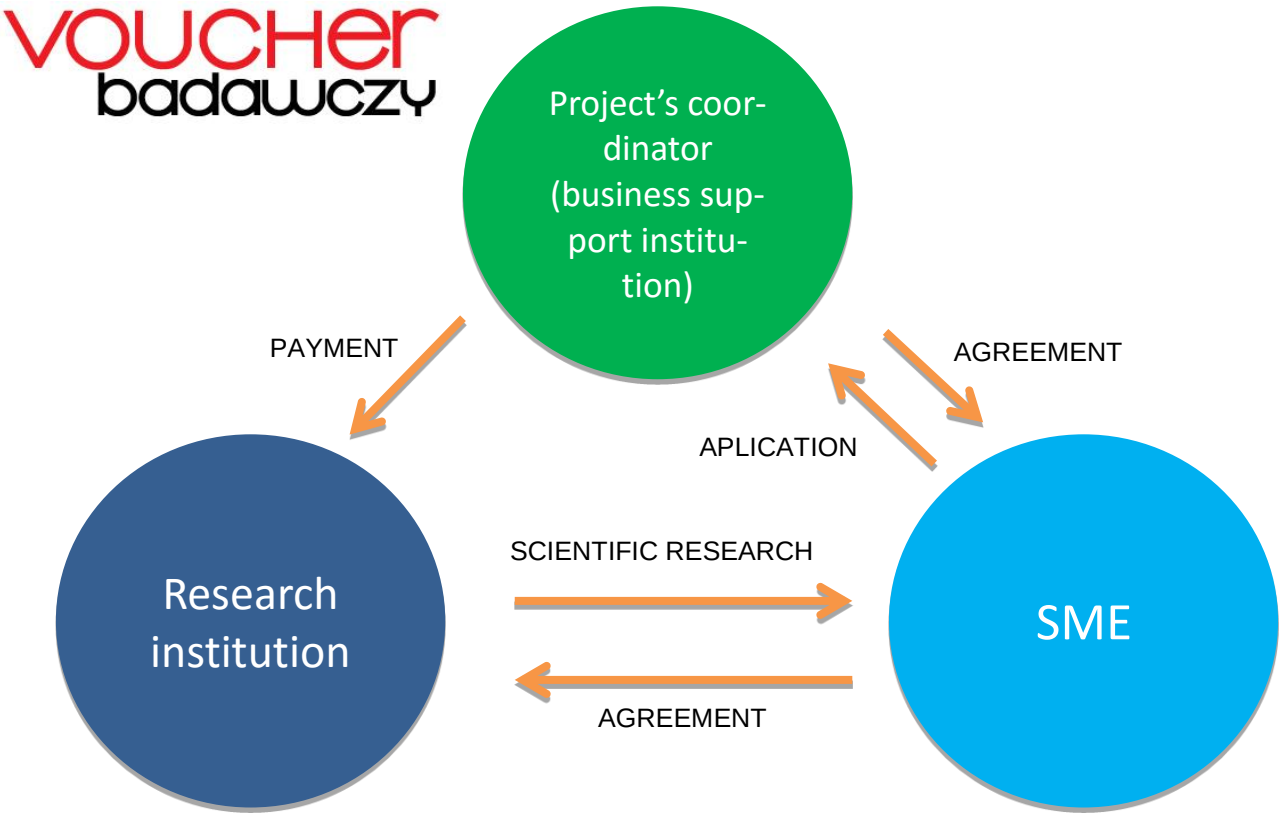

5.1. Examples of innovative projects from the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship areas

a) *Research Voucher*

An example of using the experience of other countries in the scope of increasing expenditures on Research and Development in enterprises is the implementation of the Research voucher project under the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship Regional Operational Programme for the years 2007-2013. The idea has been taken from the Voivodeship's implementation of the RAPIDE interregional project, under the INTERREG IVC programme.

The aim of the project was to create conditions for improving the transfer of knowledge and experiences from the research and development area into the enterprises which serve the economic development of the Kujawsko-Pomorskie region, especially the micro, small and medium enterprises, which constitute more than 90% of the existing entities. This is why these entities have been offered support in the form of non-cash aid for the implementation of research and development services. The voucher is to be a tool for initiating cooperation between the sectors of business and science, which contributes to the increase in innovativeness in the region and will accelerate the transfer of knowledge.

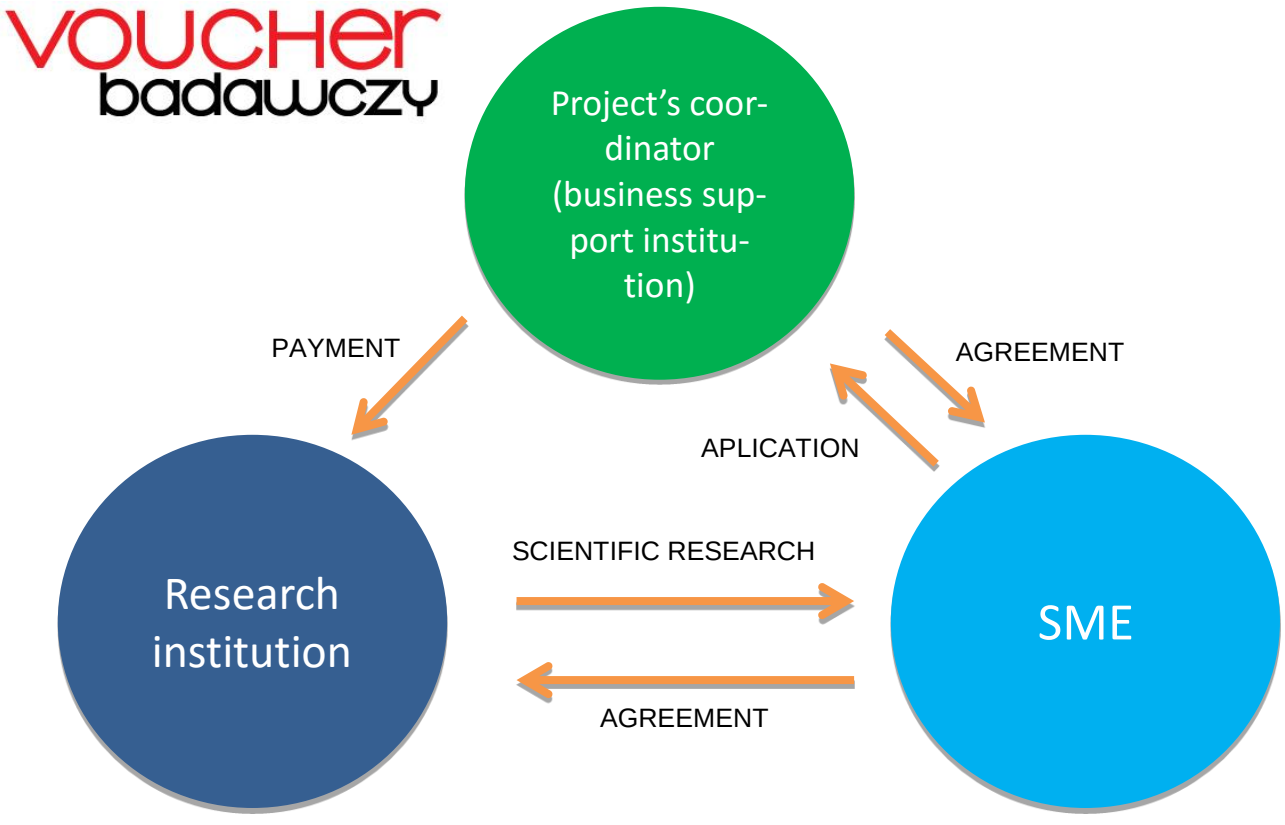

Program cieszy się dużą popularnością wśród przedsiębiorców i aktualnie w regionie wdrażana jest jego druga edycja. W latach 2013-2015 udzielono wsparcia 127 przedsiębiorstwom z sektora MŚP, na łączną kwotę 8 mln złotych. W organizowanych konkursach przedsiębiorcy złożyli 477 wniosków z koncepcjami opracowania innowacyjnych produktów i procesów we współpracy z naukowcami. Przedsiębiorcy, których przedsięwzięcia badawcze objęte zostały wsparciem wybierali do współpracy przede wszystkim uczelnie wyższe z regionu kujawsko-pomorskiego, a największa popularnością cieszyli się naukowcy z Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy. Spośród najczęściej pojawiających się obszarów tematycznych w projektach vouchera można wymienić następujące branże: informatyczna i telekomunikacyjna, mechaniczna, elektromechaniczna, elektrotechniczna, chemiczna, biotechnologiczna, medyczna, rolno-spożywcza i w mniejszym stopniu inne.

Powyższy mechanizm vouchera badawczego kierowany był wyłącznie do przedsiębiorców z regionu, którzy mogli prowadzić badania w celu usprawnienia swoich produktów czy usług, w wybranych jednostkach naukowych w całej Polsce. Inny schemat, zaproponowany przez samorząd województwa w wyniku realizacji projektu RECOMMEND (Interreg IVC), opiera się na dobrej praktyce pn. „Innovation Vouchers", którą z powodzeniem realizuje South Moravian Innovation Center w Republice Czeskiej. Będzie on dedykowany wszystkim przedsiębiorcom, także spoza regionu, którzy zamierzają nawiązać współpracę z organizacjami badawczymi znajdującymi się wyłącznie na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Wsparty w ten sposób regionalny sektor B+R zyskuje szanse rozwoju oraz nawiązania długofalowej współpracy z firmami z całej Polski.

b) Fundusz Badań i Wdrożeń

Fundusz Badań i Wdrożeń – wzmocnienie konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez systemowe wsparcie potencjału badań i rozwoju technologii w Województwie Kujawsko-Pomorskim, był projektem zrealizowanym przez Kujawsko-Pomorską Agencję Innowacji w ramach RPO WK-P w latach 2014-2015. Przedsiębiorcy z terenu województwa kujawsko-pomorskiego aplikowali o wsparcie na działania innowacyjne w ramach pięciu dostępnych modułów:

The programme enjoys great popularity among entrepreneurs and its second edition is currently being implemented in the region. In the years 2013-2015 the support was provided to 127 enterprises from the SME sector, to the total amount of PLN 8 million. In the organised contests the entrepreneurs submitted 477 applications with concepts of development of innovative products and processes in cooperation with scientists. The entrepreneurs whose research undertakings have received support, chose first and foremost university level schools from the Kujawsko-Pomorskie region as collaborators. The most popular with the entrepreneurs were scientists from the University of Technology and Life Sciences in Bydgoszcz. The thematic areas which appeared most frequently in the voucher projects included IT and telecommunications, mechanic, electromechanic, electro-technical, chemical, biotechnological, medical, agricultural and food industries as well as other lines of business, although to a lesser extent.

The above mechanism of research voucher was directed only at the entrepreneurs from the region who could conduct research in order to improve their products or services in the selected scientific units in the whole Poland. Another scheme, proposed by the voivodeship self-government as a result of the RECOMMEND project (Interreg IVC) implementation, is based on the good practice called 'Innovation Vouchers, which is successfully implemented by the South Moravian Innovation Center in the Czech Republic. It will be dedicated to all entrepreneurs, also to those from outside the region, who intend to establish cooperation with research organizations situated only in the territory of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. The regional R&D sector, supported in such a way, gains a chance to be developed and to establish long-term cooperation with companies from all over Poland.

b) Research and Implementation Fund

Research and Implementation Fund - increasing the competitiveness of enterprises through systemic support of the potential of research and technology development in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship was a project implemented by the Kujawsko-Pomorskie Innovation Agency under the Regional Operational Programme of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the years 2014-2015.
The entrepreneurs from the territory of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship have applied for support for innovative actions under five available modules:

- **moduł 1.** Wsparcie zakupu usług badawczo-rozwojowych na rzecz przedsiębiorców, istotnych dla przedsiębiorcy w trakcie opracowywania nowego lub ulepszonego produktu oraz zmian procesowych w przedsiębiorstwie;
- **moduł 2.** Wsparcie wdrożenia wyników usługi badawczo-rozwojowej w działalności gospodarczej przedsiębiorstwa;
- **moduł 3.** Wsparcie inwestycyjne związane z nabyciem środków trwałych w organizacjach badawczych (wyposażenie laboratoriów badawczych);
- **moduł 4.** Wsparcie wykorzystania projektów demonstracyjnych, prototypów, projektów pilotażowych do celów komercyjnych (wsparcie inwestycyjne);
- **moduł 5.** Wsparcie inwestycyjne związane z nabyciem środków trwałych niezbędnych do prowadzenia prac B+R w przedsiębiorstwach.

Schemat organizacji konkursu w ramach projektu Fundusz Badań i Wdrożeń

Źródło: www.kpai.pl

- **module 1.** Support for the purchase of research and development services for entrepreneurs, important for the entrepreneurs when developing a new or improved product and conducting process changes in the enterprise;
- **module 2.** Support for the implementation of results of the research and development service in the business activity of the enterprise;
- **module 3.** Investment support connected with the purchase of fixed assets in research organizations (equipping research laboratories);
- **module 4.** Support for the use of demonstration projects, prototypes, pilot projects for commercial purposes (investment support);
- **module 5.** Investment support connected with the purchase of fixed assets necessary to conduct R&D works in enterprises.

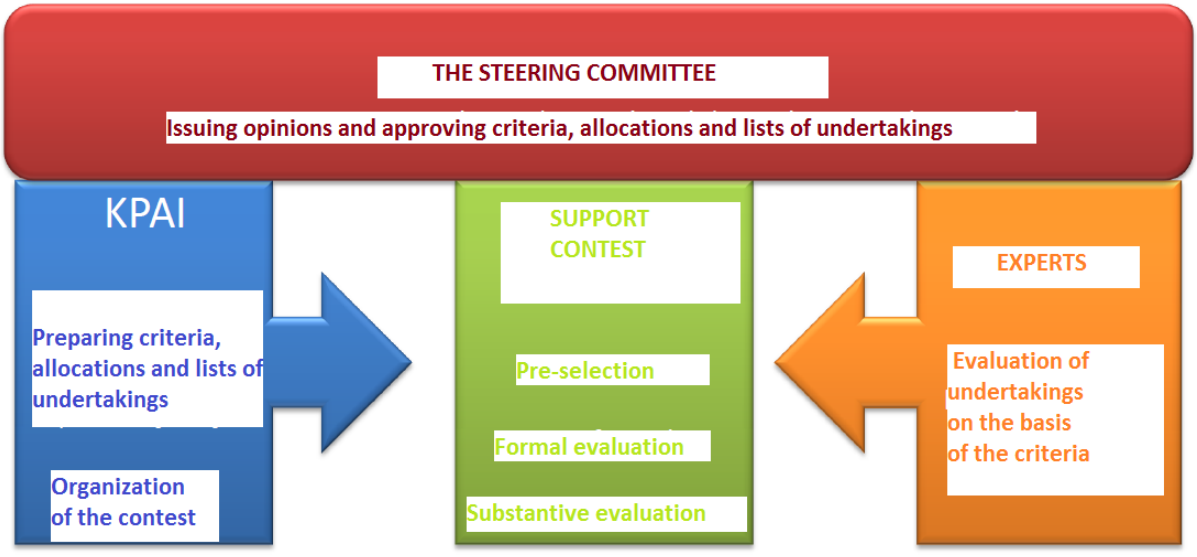

Contest organization scheme under the Research and Implementation Fund project

Source: www.kpai.pl

Z puli ponad 80 aplikacji zgłoszonych do konkursu, ostatecznie dofinansowanie otrzymało 27 przedsięwzięć realizowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Wartość przedsięwzięć to prawie 39 mln PLN, a suma przyznanego wsparcia wyniosła ponad 17 mln PLN.

Jeden z dofinansowanych projektów w ramach FBiW – **TORQWAY**.
Źródło: www.torqway.pl

c) Fundusz Powiązań Kooperacyjnych

Fundusz Powiązań Kooperacyjnych jest odpowiedzią na zapotrzebowanie środowiska gospodarczego regionu, które oczekiwało wsparcia identyfikacji nowych i wzmacniania pozycji istniejących klastrów gospodarczych. Projekt pn. „Wspieranie powiązań kooperacyjnych przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim", powstał w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020. Liderem konsorcjum zarządzającego projektem, w skład którego wchodzi także Kujawsko-Pomorska Agencja Innowacji Sp. z o.o., jest Toruńska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. O wsparcie w ramach projektu mogą ubiegać się powiązania kooperacyjne, składające się z min. 5 niezależnych przedsiębiorstw oraz co najmniej jednej instytucji: jednostki samorządu terytorialnego, instytucji otoczenia biznesu lub organizacji badawczej. W ramach dwóch etapów oferuje się następujące wsparcie:

- **Etap I** – opracowanie dokumentu strategicznego określającego cele powiązania kooperacyjnego lub klastra, zasady funkcjonowania i wizję rozwoju oraz wspólne działania,

- **Etap II** – wdrożenie wybranych działań zapisanych do realizacji w dokumencie strategicznym utworzonym w ramach etapu I.

From more than 80 applications submitted for the contest the subsidy has been eventually granted to 27 undertakings implemented in the territory of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship. The value of the undertakings is nearly PLN 39 million, while the sum of the support granted was more than PLN 17 million.

One of the projects subsidized under the Research and Implementation Fund – TORQWAY.
Source: www.torqway.pl

c) Cooperative Relations Fund

The Cooperative Relations Fund is the response to the demand of the business circles of the region, which expected support for identifying new economic clusters and strengthening the position of the existing ones. The project called 'Supporting cooperative relations of enterprises in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship' was created under the Regional Operational Programme of the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship for the years 2014-2020. The leader of the consortium managing the project, which also included the Kujawsko-Pomorskie Innovation Agency Sp. z o.o. [Ltd], isthe Toruń Agency of Regional Develo pment S.A. [joint-stock company]. Support under the project can be applied for by cooperative relations consisting of at least 5 independent enterprises and at least one institution: self-government unit, business support institution or a research organization. The following support is offered under two stages:

- **Stage I** - preparing a strategic document defining the objectives of the cooperative relation or cluster, the rules of its operation, the vision for development and joint actions,

- **Stage II** - implementing the selected actions planned to be implemented in the strategic document created in stage I.

W zakresie możliwych do realizacji działań znajdują się:

- utworzenie platformy przekazu w obszarze nowych technologii,
- pozyskanie i wykorzystanie (wdrożenie) wyników prac B+R w działalności gospodarczej członków powiązania,
- pozyskanie nowych odbiorców dla wytwarzanych produktów lub oferowanych usług,
- udział uczestników powiązania w misjach gospodarczych i imprezach wystawienniczych zagranicznych lub krajowych o charakterze międzynarodowym,
- przygotowanie obcojęzycznych materiałów informacyjno-promocyjnych o uczestnikach powiązań, produktach i usługach.

Fundusz dysponuje kwotą 19 mln złotych, natomiast poziom wsparcia ze środków europejskich waha się od 85-95%.

d) Projekt CERREC – Ponowne wykorzystanie produktów

Województwo Kujawsko-Pomorskie było jednym z dziewięciu partnerów międzynarodowego projektu pn. CERREC – Europejskie Centra Napraw i Ponownego Wykorzystania Produktów, realizowanego w ramach Programu Europa Środkowa (współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i budżetu województwa). „Lepsze niż nowe" to hasło, które przyświecało działaniom podejmowanym w ramach tego projektu już od połowy 2011 roku. Celem przedsięwzięcia jest zapobieganie powstawaniu odpadów poprzez zwiększanie roli sektora ponownego wykorzystania produktów.

Partnerstwo projektu CERREC było zróżnicowane, co dało możliwość przyjrzenia się zagadnieniom związanym z zapobieganiem powstawaniu odpadów z różnych perspektyw. Oprócz władz regionalnych (Województwa Kujawsko-Pomorskiego i włoskiej Prowincji Rimini) i instytucji oraz organizacji badawczych (Uniwersytet Technologiczny w Bratysławie i Bay Zoltan Nonprofit z Węgier), w projekcie wzięły udział włoska Agencja Rozwoju z Lamoro, Zakład Gospodarki Komunalnej dla gmin ze środkowego Tyrolu (Austria), Czeskie Stowarzyszenie Biomasa, przedsiębiorstwo Ekonomii Społecznej BAN z Grazu (Austria) oraz bag Arbeit e.V. z Niemiec skupiająca wiele podmiotów zajmujących się na co dzień zagadnieniami związanymi z rynkiem pracy.

The actions which can be implemented include:

- creating a transmission platform in the area of new technologies,
- obtaining and using (implementing) the results of R&D works in the business activity of members of the relation,
- attracting new customers for the products made or services offered,
- participation of members of the relation in economic missions and exhibition events, foreign or national of international character,
- preparing foreign language versions of information and promotion materials regarding members of the relations, products and services.

The fund has PLN 19 million at its disposal, while the level of support from the European funds is around 85-95%.

d) The CERREC Project – reuse of products

The Kujawsko-Pomorskie Voivodeship was one of the nine partners of an international project called CERREC - Central Europe Repair and Reuse Centres and Networks, implemented under the Central Europe Programme (co-financed from the funds of the European Regional Development Fund and the voivodeship's budget).'Better than new' is the slogan which motivated the actions undertaken under this project from as early as the middle of 2011. The aim of the undertaking was to prevent the production of waste by increasing the role of reusing products. The partnership for the CERREC project was varied, which provided the opportunity for observing the issues connected with preventing waste production from various perspectives.

Apart from the regional authorities (the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship and the Italian province of Rimini), institutions and research organizations (University of Technology in Bratislava and Bay Zoltan Non-profit from Hungary), the project's participants included the Italian Lamoro Development Agency, Waste Management Association for middle Tyrol municipalities (Austria), Czech Biomass Association, BAN Social Economy Enterprise from Graz (Austria) and bag Arbeit e.V from Germany, which unites many entities which normally deal in the issues connected with the labour market.

W województwie kujawsko-pomorskim do projektu zaproszono szereg instytucji zainteresowanych tematyką ponownego wykorzystania, w tym: władze samorządowe odpowiedzialne za gospodarowanie odpadami komunalnymi, przedsiębiorców, organizacje odzysku sprzętu elektrycznego i elektronicznego, wreszcie organizacje pozarządowe np. te, które zajmują się osobami wykluczonymi społecznie lub w trudnej sytuacji życiowej. Podmioty te zaproszono do konsultacji trwających przez cały okres realizacji projektu, tworząc grupę interesariuszy lokalnych oraz międzynarodową grupę ekspertów w zakresie gospodarowania odpadami.

Zaproponowano im również uczestnictwo w tzw. działaniu pilotażowym, które – w zależności od realiów krajów zaangażowanych w projekt – polegało na utworzeniu punktów odbioru oraz sieci napraw i ponownego wykorzystania lub zbadaniu w praktyce potencjału rynku przedmiotów używanych poprzez zorganizowanie zbiórek. Z udziałem partnerów lokalnych przeprowadzono wśród mieszkańców województwa szereg zbiórek przedmiotów używanych, które cieszyły się ogromną popularnością. Obecnie, organizacje pozarządowe, wsparte i wypromowane dzięki projektowi, prowadzą działalność związaną z naprawą i sprzedażą przedmiotów używanych, dając tym samym pracę osobą zagrożonym wykluczeniem i umożliwiając nabycie w pełni funkcjonalnych rzeczy za niewielką cenę.

Sklep przedmiotów używanych w ramach centrum ponownego użycia BAN w Graz, Austria.

The entities invited to the project in the Kujawsko-Pomorskie voivodeship were institutions interested in the issue of reuse, including: self-government authorities responsible for municipal waste management, entrepreneurs, electrical and electronic equipment recovery organizations, and finally, non-governmental organizations, e.g. the ones which take care of the socially excluded or people being in a difficult life situation.

These entities have been invited to consultations which take place throughout the whole period of the project implementation, creating a group of local stakeholders and an international group of experts in waste management.

They were also proposed the participation in the so-called pilot action which - depending on the realities of the countries engaged in the project - consisted in creating collection points as well as repair and reuse networks or examining the potential of used products market in practice, by organizing collections. A number of collections of used products has been organised among the citizens of the voivodeship, with the participation of the local partners, which has enjoyed great popularity. Currently the non-governmental organizations, supported and promoted thanks to the project, conduct activity connected with repair and sale of used products, thus providing employment to the people at risk of being socially excluded and making it possible to purchase fully functional things at a small price.

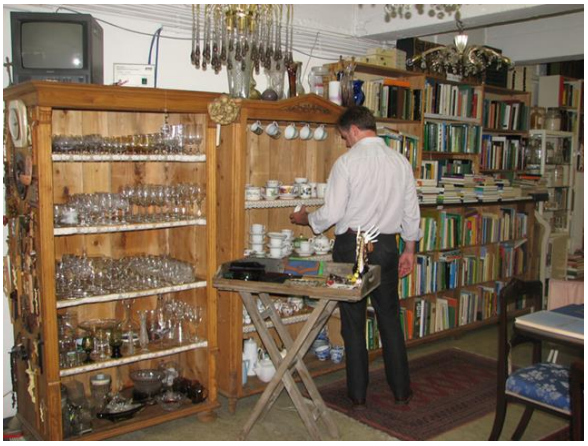

Used products shop operating under the BAN reuse centre in Graz, Austria.

e) Projekt CUSTODES – rozwój turystyki na peryferiach

Realizowany w latach 2008-2011, w ramach transnarodowego Programu dla Europy Środkowej projekt CUSTODES, miał celu jest zwiększenie wartości ekonomicznej miejsc o znaczących wartościach kulturowych (stanowisk archeologicznych, zamków historycznych, uzdrowisk itp.), w tym rozwój produktu turystycznego na obszarach usytuowanych w pewnym oddaleniu od głównych szlaków czy centrów turystycznych (maksymalnie do 50 km).

W ramach współpracy Województwo zajęło się identyfikacją ww. obszarów przy pomocy wspólnie przyjętych kryteriów, budową interaktywnej bazy zawierającej katalog miejsc i obiektów o znaczeniu kulturowym, opracowaniem strategii opartej na modelach obsługi ruchu turystycznego oraz realizacją projektów pilotażowych. Realizacja projektu przyczyniła się do powstania Kujawsko-Pomorskiego Szlaku Fryderyka Chopina, opracowanego w oparciu o miejscowości na terenie województwa, które związane są z życiem kompozytora. Na szlaku ujęte zostały miejsca łączące życie mistrza i dwóch bardzo ważnych w jego życiu kobiet: jego matkę Justynę z Krzyżanowskich oraz pierwszą miłość Fryderyka - Marię Wodzińską. Łącząc poszczególne miejscowości powstało 5 tras, które można przebyć w zależności od upodobań i długości trasy, samochodem, rowerem lub pieszo.

Dzięki wiedzy zdobytej od partnerów zagranicznych w ramach projektu przygotowano metodologię komercjalizacji produktów turystycznych związanych ze szlakiem, wokół których wykorzystywane będą istniejące zasoby oraz tworzone będą nowe możliwości świadczenia usług. Po zakończeniu projektu rolę promotora szlaku Chopina wzięły na siebie dwie lokalne organizacje turystyczne.

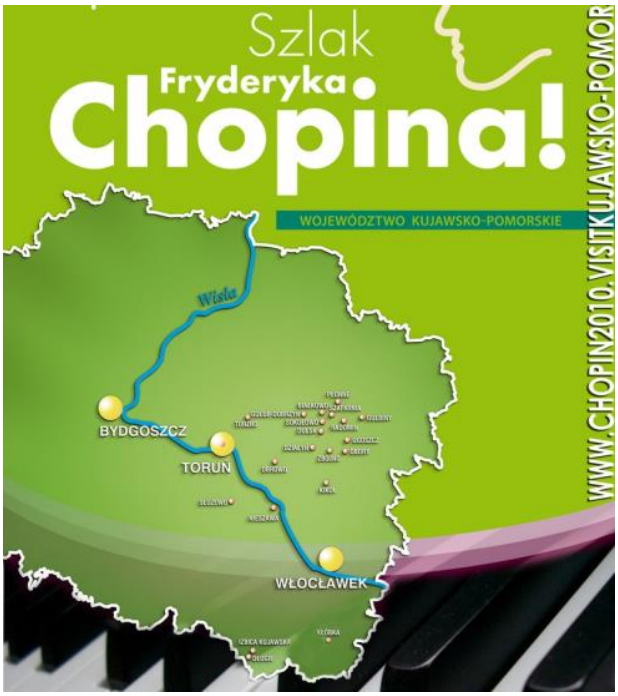

e) The CUSTODES Project – development of tourism in peripheral areas

The CUSTODES project, implemented in the years 2008-2011 under the transnational Programme for Central Europe, was aimed at increasing the economic value of places of significant cultural value (archaeological sites, historical castles, health resorts, etc.), including the development of tourism product in the areas situated at some distance from the main routes or tourist centres (up to 50 km).

Under the cooperation the Voivodeship identified the aforementioned areas using the jointly agreed criteria, created an interactive base containing a catalogue of culturally important places and objects, developed a strategy based on tourist movement management models and implemented the pilot projects. The implementation of the project contributed to creating the Kujawsko-Pomorskie Frederic Chopin trail, developed on the basis of the places situated in the voivodeship which are connected with the life of the composer. The trail includes places connecting the life of the master with the lives of two women who were very important for him: his mother, Justyna née Krzyżanowska and Frederic's first love, Maria Wodzińska.

These particular places form 5 routes which can be travelled by car, bike or on foot, depending on one's liking and the length of the given route.

Thanks to the knowledge acquired from foreign partners, methodology of commercialization of tourism products connected with the trail has been prepared. Apart from using the resources existing around these products, new opportunities for service providing will be created.

After the project has been completed, two local tourist organizations have taken the role of Chopin's trail promoters.

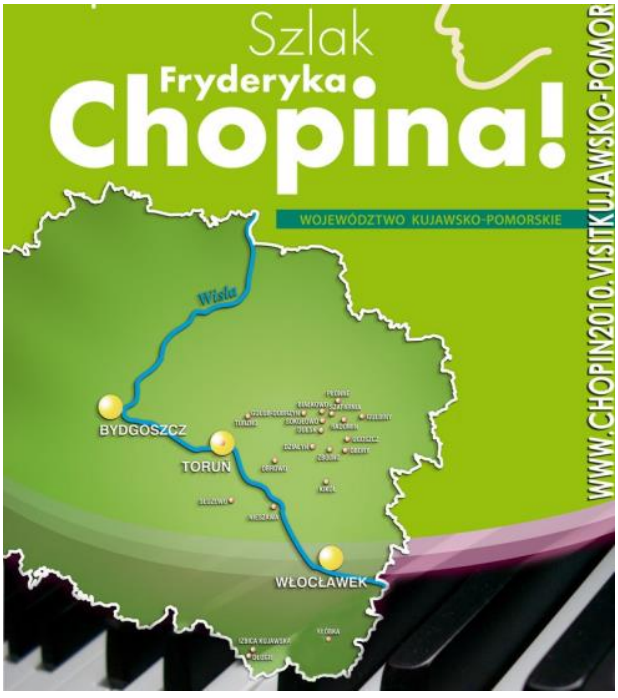

f) Utworzenie Narodowego Centrum Radioastronomii i Inżynierii Kosmicznej z Radioteleskopem Hevelius w gminie Osie w Borach Tucholskich

Przedsięwzięcie zakłada budowę 90-metrowego radioteleskopu w sercu Borów Tucholskich (Dębowiec, gmina Osie) i utworzenie związanego z nim nowoczesnego zaplecza naukowo-badawczego. To wyjątkowe przedsięwzięcie w skali europejskiej.

Liderem projektu realizowanego przez 9 jednostek naukowo-badawczych z całej Polski jest Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jednym z konsorcjantów jest Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy. Projekt znalazł się na pierwszym miejscu "Listy projektów umieszczonych na Polskiej Mapie Drogowej Infrastruktury Badawczej".

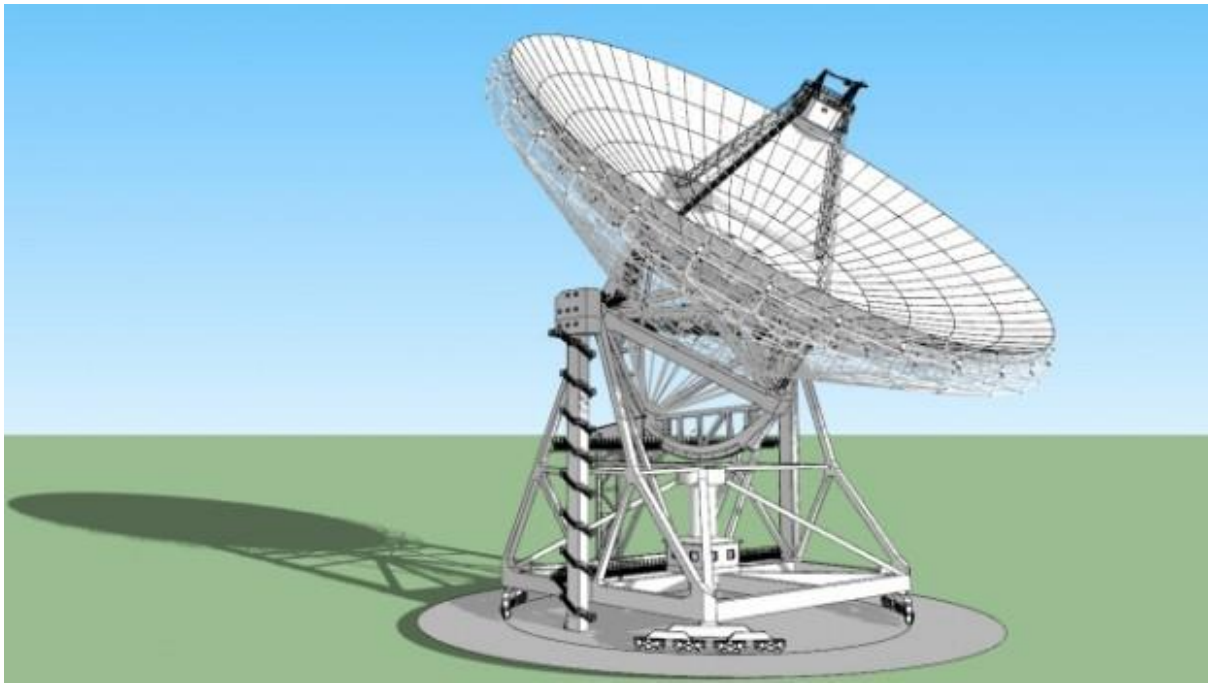

Źródło: www.sfera.umk.pl

f) Creating the National Centre of Radioastronomy and Cosmic Engineering with the Hevelius Radiotelescope in gmina Osie, in Tuchola Forest

The undertaking provides for building a 90-metre radiotelescope at the heart of Tuchola Forest (Dębowiec, gmina Osie) and creating a modern scientific and research background connected to it. It is a unique undertaking on the European scale.

The leader of the project, implemented by 9 scientific and research units from all over Poland is the Nicolas Copernicus University in Toruń. One of the consortium members is the University of Technology and Life Sciences in Bydgoszcz. The project was placed first on the 'List of projects placed on the Polish Road Map of Research Infrastructure'.

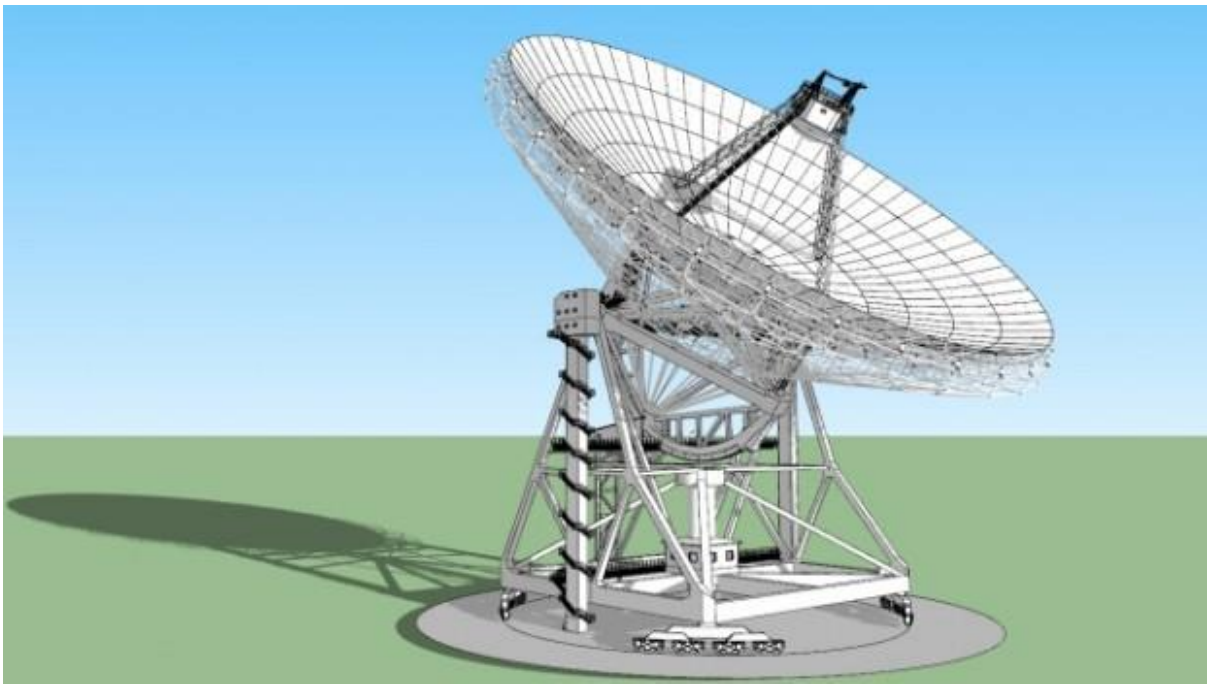

Source: www.sfera.umk.pl

Projekt opracowali i zrealizowali:

The project has been prepared and carried out by:

Michał Korolko

Sylwia Tubielewicz-Olejnik

Agata Mazurek

Denis Dembek

W wizytach udział wzięli:

Participants of the visits:

Ioseb Khakhaleishvili

Giorgi Tchigvaria

Paata Nadiradze

Ioseb Chijavadze

Badri Oniani

Vladimer Sakhamberidze

Konstantine Mamiseishvili

Robizon Gvenetadze

Koba Lursmanashvili

Jemal Membuke

Giorgi Gavtadze

Nestani Kutivadze

Tea Kordzadze

BIBLIOGRAFIA

1. Auleytner J., Czy Polska jest państwem opiekuńczym?, [w:] Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej, K. Piątek, A. Karwacki [red.], Toruń 2007 r;
2. Baron-Wiaterek M., Rola samorządu terytorialnego w rozwiązywaniu problemów społecznych na szczeblu lokalnym, w Aktywna polityka społeczn z perspektywy Europy socjalnej, [red.] K. Piątek, A. Karwacki, , Toruń 2007 r.;
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483);
4. Kurzynowski A., Polityka społeczna, Warszawa 2007;
5. Mendel I., Aktywne społeczeństwo obywatelskie jako podmiot lokalnej polityki społecznej, [w:] Aktywna polityka społeczna z perspektywy Europy socjalnej, [red.] K. Piątek, A. Karwacki, Toruń 2007 r.;
6. Rymsza M., Polityka aktywizacji w Polsce Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej, [red.] Mirosław Grewiński, Marek Rymsza, Warszawa 2011;
7. Samołyk M., Geocashing – nowa forma turystyki kulturowej, [w:] Turystyka Kulturowa nr 11/2013;
8. Szarfenberg R., Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej, [w:] Polityka społeczna, G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny (red.), Warszawa 2009;
9. Szylko-Skoczny M., Problemy społeczne w sferze pracy, [w:] Polityka społeczna, G. Firlit-Fesnak, M. Szylko-Skoczny [red.], Warszawa 2009;
10. Uchwała 852/2005 Rady Miasta Torunia z dnia 15 września 2005 r w sprawie nadania statutu Miejskiemu Ośrodkowi Pomocy Rodzinie w Toruniu;
11. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 1990 nr 16 poz. 95);
12. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. Nr 64 poz. 593);
13. Ustawa z 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. Nr 122, poz. 114).